

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

MESLEK SEÇİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ETKİSİNE
YÖNELİK ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYNUR RABİA ÖZBEK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ZEYNEP DEMİRTAŞ

MAYIS 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI

MESLEK SEÇİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ETKİSİNE
YÖNELİK ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYNUR RABİA ÖZBEK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ZEYNEP DEMİRTAŞ

MAYIS 2024

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
 - Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
 - Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı
- Beyan ederim.

ÖN SÖZ

Meslek tercihleri cinsiyet farklılıklarına göre gözlemlendiğinde kadın ve erkeklerin birbirinden farklı meslek gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı öğretilerin günümüzde de varlığını hissettiren toplumsal cinsiyet rollerinin mesleklerin ayrışmasında etkisi hala sürdürdüğü açıktır. Şuan hem toplum hem de ortaöğretim öğrencileri, üniversite bölümünün belirlenmesini bir mesleğe yönelme ve iş kapısı olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla seçecekleri bölümler ile ilerde yapmak istedikleri mesleği belirlemiş olma algısı hakimdir.

Bu çalışma ile mesleki karar aşamasında olan 11. ve 12. sınıf ortaöğretim öğrencilerinin meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyetin etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Meslek seçim sürecinde etkili olan toplumsal cinsiyet faktörünün ortaöğretim 11. ve 12. sınıf öğrencilerini ve farklı okul türlerindeki ortaöğretim öğrenci profillerini kapsayan ayrıntılı ve derinlemesine bilgi edinilmesi ile ilgili yapılan bu çalışma güncel, özgün ve işlevseldir. Literatürde bu konu ile ilgili yapılan araştırmalarda ya bir meslek grubu üzerinde durulmuş ya da tek tür ve tek kademe ortaöğretim öğrencileri ile çalışılmıştır.

Bu çalışmada ortaöğretim okul türlerinin dahil edilmesi öğrencilerin bu konudaki bakış açılarının kıyaslanmasına olanak sağlaması literatüre de yeni perspektif kazandıracak olması sebebiyle önem taşımaktadır. Öğrencilere meslek seçiminde cinsiyet normları ile ilişkilendirme ve sınırlandırmalara yönelik oluşturulan tutum ve davranışları ortadan kaldıracak programların geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tez aşamasında bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen sayın danışmanım Doç. Dr. Zeynep DEMİRTAŞ'a

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsündeki saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN, Doç. Dr. Ömer Faruk VURAL, Doç. Dr. Subhan EKŞİOĞLU ve Doç. Dr. Duygu GÜR ERDOĞAN'a

Veri toplama aşamasında destek veren meslektaşlarıma ve öğrencilerimize,

Aileme, özellikle her aşamasında destekleyen ve cesaretlendiren kardeşim Merve Bilgin KARAMANLI'ya ve işimi kolaylaştırmak için elinden gelen her şeyle yanımda olan eşim Ferhat ÖZBEK'e teşekkür ederim.

ÖZET

MESLEK SEÇİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN ETKİSİNE YÖNELİK ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Aynur Rabia ÖZBEK, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Zeynep DEMİRTAŞ

Sakarya Üniversitesi, 2024

Araştırma ortaöğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimlerini etkileyip etkilemediğini ya da etkiliyorsa nasıl etkilediğine yönelik algılarını belirlemeye çalışan nitel bir çalışmadır. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden “olgubilim” (fenomoloji) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniklerine göre 2021-2022 eğitim öğretim yılı, Sakarya ilinin Hendek, Adapazarı, Serdivan ve Akyazı ilçelerinde bulunan farklı ortaöğretim okul türlerinde öğrenim görmekte olan toplam 100 öğrenciden oluşmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu form demografik bilgiler, eğitim bilgileri, meslek tercihinin ilişkin sorular, meslek tercihi ve toplumsal cinsiyet olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmış ve öğrenci görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerin toplumsal cinsiyet ile ilgili düşünce ve algılarının geleneksel cinsiyet rolleri ile uyumlu olduğunu ve meslek tercihlerinde de bu etkinin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Erkek öğrenciler yüksek maaş ve kariyer yapabileceği bir meslekte, kadın öğrenciler ise ev içi sorumlulukları ve özellikle annelik sorumluluklarını aksatmayacak bir meslekte yer almak istemektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler çalışma hayatında kadın ve erkek rolleri ile özdeşleşen meslek gruplarında daha başarılı ve daha kolay istihdam edilebileceklerini düşünmektedir. Aile yönlendirmelerinde de cinsiyetçi bir tutum olması öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek tercihinde belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Farklı ortaöğretim okul türlerinde öğrenim görmelerine, farklı sosyoekonomik düzeyde ve farklı ilçelerde ikamet etmelerine rağmen öğrenciler görüş ve düşüncelerini aynı çerçeveler ve sınırlarda kalarak meslek tercihlerini geleneksel toplumsal cinsiyet algıları ile açıklamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, meslek tercihi, ortaöğretimde meslek seçimi.

ABSTRACT

OPINIONS OF HIGH SCHOOL STUDENTS ON THE IMPACT OF GENDER ROLES ON PROFESSIONAL CHOICE

Aynur Rabia ÖZBEK, Master Thesis

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Zeynep DEMİRTAŞ

Sakarya University, 2024

The research is a qualitative study that tries to determine high school students' perceptions of whether gender roles affect their career choices and, if so, how they affect them. In this study, "Phenomenology", one of the qualitative research designs, was used. To achieve the purpose of the research, the study group consisted of a total of 100 students studying in various types of high schools in Hendek, Adapazarı, Serdivan and Akyazı districts of Sakarya province in the 2021-2022 academic year, according to maximum diversity sampling techniques, one of the purposeful sampling methods. A semi-structured interview form prepared by the researcher was used as a data collection tool in the study. This form consists of four sections: demographic information, educational information, questions about career preference, career preference and gender. Content analysis was used to analyze the data and student opinions were frequently included. As a result of the findings obtained in the research, it was determined that the thoughts and perceptions of the students participating in the research about gender were parallel to traditional gender roles and this effect also emerged in their career choices. Male students want to take part in a profession where they can earn a high salary and have a career, while female students want to take part in a profession that will not interfere with their domestic responsibilities and especially their motherhood responsibilities. The students participating in the research think that they can be more successful and easily employed in professional groups that identify with the roles of men and women in working life. It has been revealed that a sexist attitude in family guidance is a determining factor in students' high school type and career choice. Although they studied in different types of high schools, had different socioeconomic levels and resided in different districts, the students' opinions and thoughts remained within the same frameworks and boundaries and explained their career choices with traditional gender perceptions.

Keywords: Gender, career choice, career choice in high school.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem durumu	1
1.2. Araştırmanın amacı ve önemi.....	3
1.3. Araştırmanın problem cümlesi	4
1.4. Araştırmanın alt problemleri	4
1.5. Varsayımlar	5
1.6. Sınırlılıklar.....	5
1.7. Tanımlar	5
BÖLÜM II.....	7
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet.....	7
2.1.1. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar.....	10
2.1.2. Cinsiyet rolleri ile ilgili kuramsal yaklaşımlar	13
2.1.2.1. Biyolojik Kuram	14
2.1.2.2. Psikanalitik kuram	15
2.1.2.3. Bilişsel kuram.....	17

2.1.2.4. Sosyal öğrenme kuramı	17
2.1.2.5. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı	19
2.2. Meslek	20
2.2.1. Profesyonel meslekler.....	22
2.2.2. Meslek seçimi ve önemi	23
2.2.3. Kariyer (meslek seçimi) kuramları	25
2.2.3.1. Özellik ve faktör kuramı.....	25
2.2.3.2. İş uyumu kuramı.....	26
2.2.3.3. Holland tipoloji kuramı	26
2.2.3.4. Myers briggs tip teorisi.....	27
2.2.3.5. Ginzberg ve arkadaşlarının kuramı	28
2.2.3.6. Super'ın gelişim kuramı	29
2.2.3.7. Gottfredson sınırlama- uzlaşma kuramı	31
2.2.3.8. Sosyal öğrenme kuramı	32
2.2.3.9. Sosyal-bilişsel kariyer kuramı	33
2.2.3.10. Bilgiyi işleme kuramı	34
2.2.3.11. Brown'ın değer temelli kariyer yaklaşımı	34
2.3. Meslek seçimi ile cinsiyet rollerinin ilişkisi	35
2.3.1. Toplumsal cinsiyetin çalışma hayatına yansımaları.....	39
2.3.2. Cinsiyete dayalı iş bölümü	41
2.3.3. Cinsiyet temelli ayrımlar: yatay ve dikey ayrışma	45
2.4. İlgili Araştırmalar	48
2.4.1. Yurtiçinde yapılan araştırmalar	48
2.4.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar	54
BÖLÜM III.....	60
YÖNTEM	60
3.1. Araştırmanın yöntemi	60

3.2. Araştırmanın çalışma grubu	63
3.2.1. Katılımcıların demografik bilgileri.....	63
3.3. Veri toplama araçları	71
3.4. Veri toplama süreci.....	73
3.5. Verilerin analizi	73
BÖLÜM IV	75
BULGULAR	75
4.1. Araştırma problemine ilişkin bulgular.....	75
4.1.1. “Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” problemine ilişkin bulgular.....	75
4.2. Alt problemlere ilişkin bulgular	80
4.2.1. “Ortaöğretim öğrencilerine göre meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” alt problemine ilişkin bulgular.....	80
4.2.2. “Öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumlarında ailenin rolü nasıldır?” alt problemine ilişkin bulgular.....	84
4.2.3. “Toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrencilerin görüşleri nedir?” alt problemine ilişkin bulgular.....	90
BÖLÜM V	93
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	93
5.1. Sonuç ve tartışma	93
5.1.1. Araştırma problemine ilişkin sonuçlar	93
5.1.1.1. “Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” problemine ilişkin sonuç ve tartışma.....	93
5.1.2. Araştırma alt problemlerine ilişkin sonuçlar	96
5.1.2.1. “Ortaöğretim öğrencilerine göre meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma	96

5.1.2.2. “Öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumlarında ailenin rolü nasıldır?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma	97
5.1.2.3. “Toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrencilerin görüşleri nedir?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma	98
5.2. Öneriler.....	100
5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler.....	100
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler.....	101
KAYNAKLAR.....	102
EKLER	120

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Öğretim Alanlarına Göre Yükseköğretimde Öğrenci Sayısı, 2017-2022	38
Tablo 2. Dünya Ekonomi Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu Türkiye Sıralaması Değişimi	40
Tablo 3.Ortaöğretim Okul Türü ve Cinsiyete Göre Katılımcıların Oranı	64
Tablo 4. MTAL Bölümleri ve Cinsiyete Göre Katılımcıların Oranı	65
Tablo 5. Cinsiyete Göre Katılımcıların Yaşadığı İlçeler	66
Tablo 6. Ailenin Gelir Durumu	66
Tablo 7. Annenin Eğitim Durumu	67
Tablo 8. Babanın Eğitim Durumu	67
Tablo 9.Annenin Yaş Durumu.....	68
Tablo 10. Babanın Yaş Durumu	69
Tablo 11. Annenin Mesleği	69
Tablo 12. Babanın Mesleği.....	70
Tablo 13. Aile Tutumu	71
Tablo 14. Öğrencilerin Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisine Yönelik Görüşleri	76
Tablo 15. Öğrencilerin Meslek Seçimi Nedenleri Üzerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Görüşleri	80
Tablo 16. Tercih Edilen Çalışma Süresi ve Şekli	82
Tablo 17. Tercih Edilen Çalışma Koşulları	83
Tablo 18. Öğrencilerin Ortaöğretim Okul Türü ve Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Etkilenme durumunda Ailenin Rolüne Yönelik Görüşleri	85
Tablo 19. Öğrencilerin Toplumda Cinsiyetçi İş Ayrımcılığına Yönelik Görüşleri.....	90

KISALTMALAR

Akt.: Aktaran

Çev.: Çeviren/ler

s.: Sayfa/lar

LGS: Liselere Giriş Sınavı

MTAL: Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

TCÇGR: Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WEF: World Economic Forum

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem durumu

Meslek seçimi, insanların hayatındaki en önemli kararlardan biri olmakla birlikte bu süreçte izlenilen yol ve dikkate alınan unsurlar kişilerin geleceğini etkileyerek, yaşam tarzına önemli ölçüde yön vermektedir. Her toplumun sahip olduğu kültürel yapı, kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine bazı rol ve davranışlar atfetmiş ve bu rol ve davranışların sergilenmesi yönünde beklenti içine girmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin şekillenmesi ile kişisel algılar, fiziksel özellikler, toplumun beklentileri mesleğe yönelmede ilk sırada yer alan faktör olmuş ve bireyin meslek tercihlerinin sınırlarını belirlemiştir (Aslan Çetin, 2021).

Burada ön plana konulardan biri ise kadın ve erkeğin eğitim sürecinde toplumsal yapıdan nasıl etkilendiğidir. Yine eğitim fırsatlarından yararlanma noktasında kadınlar erkeklere göre dezavantajlı olmaktadır (Özaydınlık, 2014). Kadınlar eğitim alsalar bile ailelerin etkisiyle daha uygun olduğu düşünülerek –öğretmen, hemşirelik gibi- meslekleri seçmeleri istenmektedir (Ecevit, 2013). Toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış yargıları, mesleki yönelimde etkili olma riskini sürdürmektedir. Bir toplumda kadına göre ya da erkeğe göre olduğu düşünülen meslekler o toplumun sahip olduğu kültür, gelenek, görenek ve değer yargılarının uzantısıdır. Dolayısıyla meslek ve kariyer hedeflerinde oluşan toplumsal cinsiyet normları kişilerin tercihlerini sınırlandırmaktadır (Demir, 2020). Ülkelerde kadınların eğitim seviyeleri ve iş gücüne katılım oranının hızla arttığı ancak tercih alanlarının, birbirinden farklı olmaya devam ettiği ve hala cinsiyet temelli farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda dünya genelinde dünya genelinde işgücü piyasalarının hala dikey ve yatay cinsiyet ayrımcılığıyla belirlendiğini ifade edilmektedir. Kadınları belirli sektörlerde ve belirli pozisyonlarda erkeklere kıyasla daha az yer aldığı ve erkeklere oranla aynı fırsatlara sahip olmadığı savı geçerliliğini korumaktadır (Lozano, Raney ve Ruben 2022).

Kadınlar iş hayatına girmeden önce piyasada düzen kurulmuş ve işler kadın işi erkek işi olarak gruplandırılmıştır. Çok az bir kesim dışında, geriye kalan bireyler çizilen bu sınırları sorgulamadan kendisi için oluşturulan seçenekleri değerlendirmektedir. Asırlardır bu ayrışmanın neticesinde kadınların eş, anne, ev düzeni sorumluluklarıyla sınırları çizilirken,

erkekler statü sahibi olacağı ve iyi gelir elde edebileceği alanlarda hakimiyeti çoktan ele almıştır (Karamanlı, 2019). Bu durum erkeklerin belirli mesleklerde ve iş sektörlerinde yoğunlaşmalarına imkan tanırken kadınları belirli meslek ve sektörlerle mecbur bırakmaktadır (Ecevit, 2013).

Çalışmasında kariyer tercihlerini cinsiyetin etkisine göre analiz eden Francis (2002), kadınların kendine uygun olarak gördükleri çok az meslek grubu olduğu ifade etmiştir. Bu da benimsemek zorunda kaldıkları toplumsal cinsiyet algısının kendi yeterliliklerini sınırladığını göstermektedir. Erkeklerin ise kendileri için belirlenen rollere uygun meslekler dışında mesleğe yönelme eğiliminde olmadığı çalışmanın başka bir tarafıdır (Akt. Gündüz ve Tarhan, 2017). Cinsiyet ayrımcılığına ilişkin meslek seçimi sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimin önündeki ciddi problemlerden biri olarak kabul edilmektedir (TCÇGR, 2013). Asıl olan bireylerin kendi ilgi, yetenekleri doğrultusunda sevdikleri ve olmak istedikleri alanlarda işlere yönelmeleridir. Sürekli gelişen ve dönüşen dünyada meslek seçiminde kadın-erkek ayrımı olmadığı ifade edilse de bunu iş alanında gözlemlemek pek mümkün değildir. Bireyler, maruz kaldığı kalıp yargıların etkisiyle yönlendirilmektedir (Tarhan, Çetin Gündüz ve Kılıç, 2014).

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri; hem erkekler, hem de kadınlar için arzu edilen nitelik ve davranışları belirleyerek, kariyerleri ile ilgili toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının gelişmesine ve sürdürülmesine yol açmaktadır (Betz ve Fitzgerald, 1987). Sosyal rollerin erkekler ve kadınlar için kabul edilen, beklenen davranış normlarının belirlediğini ve dolayısıyla ilgi ve faaliyetlerde cinsiyet farklılıklarının yönlendirici etkisi olduğu görülmektedir (Eddleston, Veiga ve Powell, 2006). Her ne kadar kadınların mesleki seçimleri bugün geçmiş yıllara göre biraz daha geleneksellikten uzaklaşsa da cinsiyet farklılıklarının genel örüntüsü devam etmektedir (Elder ve Johnson, 2001). Üniversiteye gidenler arasında hem erkekler hem de kadınlar, ironik bir şekilde, artan özgürlüklerini geleneksel cinsiyet ayrımlarını güçlendirecek ve mesleki entegrasyonu durduracak şekilde kullanarak, cinsiyete dayalı mesleki ayrımlara göre devam etmektedir. Sonuç olarak, profesyonel alanlarda, mesleki cinsiyet ayrımı güçlü olmaya devam ediyor (Haile, 2018).

Şuan hem toplum hem de ortaöğretim öğrencileri üniversite bölümünün belirlenmesini bir mesleğe yönelme ve iş kapısı olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla seçecekleri bölümler ile ileride yapmak istedikleri mesleği belirlemiş olma algısı hakimdir. Ortaöğretim öğrencilerinin meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ve ne derece etkili olduğunu ortaya koymak araştırmanın problemi açısından önemlidir. Bu bağlamda mesleki

karar aşamasına yaklaşan 11 ve 12. sınıf ortaöğretim öğrencilerinin meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyetin etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Ortaöğretim kademelerinde öğrenim gören öğrencilerin meslek seçiminde üzerinde toplumsal cinsiyet faktörünün etkisini incelemek ve değerlendirmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada öğrencilerin seçtikleri mesleki alanlar ve seçmeyi düşündükleri üniversite bölümlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ne derecede etki ettiği araştırılmıştır. Bu doğrultuda 11. ve 12. kademedeki öğrenim görmekte olan öğrencilerin meslek tercihlerine yönelik düşünce ve kararları toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenmiştir.

Cinsiyet kavramının literatürde tanımlanan biyolojik ve fizyolojik özellik ve farklılıklar anlamının üstüne çıkarak toplumsal yaşamda görünümü daha keskin yargılarla bütünleşmiş ve toplumsal cinsiyet türetilmiştir. Kadın ve erkeğin sahip olduğu farklı biyolojik özelliklere göre belirli davranış ve faaliyetlerin hangi cinsiyete uygun olduğuna karar veren kültürel yapı, kadın ve erkeğin toplumsal konumunu ifade eden, kadınlık ve erkeklik profili çizerek bu çerçevede değer ve beklentileri kanalize etmektedir (Ecevit, 2003; Özcan, 2018).

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetin kültürel anlamıyla ilgilidir. Yani içinde bulunulan kültür, aile, çevre ve toplum gerekli öğretilerle bireye o cinsiyetle ilgili beklentilerini iletmektedir. Dolayısıyla algılanan cinsiyet şeması cinsiyet rollerinin şekillenmesinde önemli bir yer tutar (Ünal, Tarhan ve Köksal, 2017). Sosyalleşme sürecinde okul, medya ve diğer sosyal kanallar aracılığıyla kadın ve erkek olmakla ilgili mesaj ve söylemlere maruz kalan bireyler çocukluktan itibaren cinsiyetlere ilişkin kalıp yargıları benimseyerek içselleştirmektedir. Bu durum eğitim ve meslek tercihlerindeki ayrımında vurgulandığı ve şekillendirildiği bir süreçtir. Cinsiyete yüklenen bu kültürel anlam toplumsal yapı içerisinde iş bölümünü de etkilemiştir. Her ne kadar toplumdan topluma değişkenlik gösterse de erkeklere yüklenen roller ve verilen alanlar daha değerli konumlandırılmıştır.

Meslek tercihleri cinsiyet farklılıklarına göre gözlemlendiğinde kadın ve erkeklerin birbirinden farklı meslek gruplarına odaklandığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı öğretilerin nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar ulaşmıştır ve varlığını hissettirmeye devam eden bu rollerin mesleklerin ayrışmasında etkisi hala sürmektedir.

Meslek seçimi bireyin hayatındaki önemli kararlardan bir tanesidir. Kişi bu tercihi yaparken toplumsal kabullerden sıyrılıp kendi potansiyeli ve yeteneklerinin farkında olarak, beklenti ve hedefleri belirleyerek hareket etmesi gerekmektedir. Meslek kişinin hayatıdır. Ekonomi, toplumsal statü, çevre, güç gibi kişinin hayat standartlarını belirlemektedir. Bunları belirlerken cinsiyet normları ile ilişkilendirmelerin ve sınırlamaların etkisi altında kalınmaması bu eşitsiz düzenin kırılmasında önemli bir adımdır.

Tüm bunlar dikkate alındığında bu araştırmanın önemi, ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçimlerine karar verme sürecinde sahip oldukları toplumsal cinsiyet algılarının ne derece etkilediğini ortaya koyarak, farkındalık oluşturmak ve tercih süreçlerinde kriterlerin doğru saptanarak sürecin doğru planlamasına imkan sunmaktır. Alan seçiminin 11. sınıfta gerçekleştirildiği ortaöğretim türleri de göz önüne alınarak lise 11. ve 12. sınıf öğrencilerini ve farklı ortaöğretim türlerindeki öğrenci profillerini kapsayan, meslek seçim sürecinde etkili olan toplumsal cinsiyet faktörünün ayrıntılı ve derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yapılan bu çalışma güncel, özgün ve işlevseldir. Literatürde bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar ya bir meslek grubu üzerinde durmuş ya da tek tür ve tek kademe ortaöğretim öğrencileri ile çalışılmıştır. Bu çalışmada Fen, Anadolu, Mesleki ve Teknik ve İmam Hatip Lise türlerinin dahil edilmesi öğrencilerin bu konudaki bakış açılarının kıyaslanmasına olanak sağlaması literatüre de yeni perspektif kazandıracak olması sebebiyle önem taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın problem cümlesi

Çalışmanın ana sorusu “Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” şeklindedir.

1.4. Araştırmanın alt problemleri

Bu çalışma konusu ile ilgili daha detaylı ve derinlemesine analiz edebilmek için ana problem cümlesi çerçevesinde araştırmanın alt problemleri ise genel itibarıyla şu şekildedir:

1.) Ortaöğretim öğrencilerine göre meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?

2.) Öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumlarında ailenin rolü nasıldır?

3.) Toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrencilerin görüşleri nedir?

1.5. Varsayımlar

Çalışma nitel araştırma deseninde yapılan bir çalışma olduğundan varsayımlar araştırmaya katılan grubun gönüllü olacağı ve araştırma kapsamında yer alan sorulara içtenlikle yanıt vereceği ve böylelikle çalışmanın son halini alacağı kabulü esas alınmıştır. Kullanılan yöntem gereği yapılan çalışmanın sonuçları, tüm popülasyona veya belirli bir grup insanın tümüne genelleme yapma veya onları temsil etme amacı taşımamaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Çalışma 2021-2022 eğitim öğretim yılı, Sakarya’da öğrenim gören ortaöğretim öğrencilerinden araştırmaya katılan 100 kişi ile sınırlıdır. Nitel araştırma yöntemlerinin doğasından kaynaklı olarak çalışmada elde edilen veriler çalışma grubu ve araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formunda yer alan sorulara ilişkin verilen cevaplar ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Cinsiyet: Bireylerin kadın ya da erkek olarak sahip oldukları biyolojik, fizyolojik ve genetik özelliklerdir (Akın ve Demirel, 2003).

Toplumsal Cinsiyet: Cinsiyetin toplum tarafından sosyal ve kültürel anlamlar yüklenmesi sonucu ortaya çıkan “kadınlık” ve “erkeklik” rollerinin bütünüdür. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramını temel alan fakat üzerine yüklenen toplumsal ve sosyal kriterlerle toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin varlığına ve konumuna atıfta bulunan bir kavramdır (Dökmen, 2012, s.31).

Toplumsal Cinsiyet Roller: Toplumun kadın ve erkekten beklediği kalıp davranış ve sorumlulukları ifade eder (Dökmen, 2012, s. 28).

Meslek: "İnsanlara yararlı mal ve hizmet üretmek karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünüdür." (Kuzgun, 2004, s. 3).

Profesyonel Meslek: Üniversite eğitimi almış ve o alanda kendini geliştirmiş ve geliştirmeye de devam eden kişilerin yapmış oldukları işler olup bu yönüyle profesyonel meslekler kendisinden "hizmet alınan" kişilerdir (Bilginoğlu, 2013).

Kadın İşi: Kadınlara uygun olduğu düşünülen düşük statülü ve düşük ücretli, geçici, güvencesiz olan niteliksiz işlerdir (Parlaktuna, 2010, s. 1222).

Erkek İşi: Erkeklere uygun olduğu düşünülen yetki ve sorumluluk gerektiren, yüksek ücretli, sürekli, güvenceli olan nitelikli işlerdir (Parlaktuna, 2010, s. 1222).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi, ilgili çalışmalar ve alan yazın taramasında ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

2.1. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet

Son zamanlarda yapılan araştırmaların artmasıyla birlikte “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kavramlarının daha çok üzerinde durulmaya başlanmış ve iki kavram arasındaki ayrımın ve algılanışın neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Toplumsal yaşamda geçmişten günümüze kadar önemli bir konu olan cinsiyet kadın ve erkek olarak ikili sınıflandırmaya karşılık gelmektedir. Bireylerin kadın ya da erkek olarak sahip oldukları biyolojik, fizyolojik ve genetik özelliklerin toplamı “cinsiyet (sex)” olarak ifade edilmektedir. Doğuştan gelen bu biyolojik ve fizyolojik özellikler standart bir görünüme vurgu yapmaktadır (Dökmen, 2021; Deaux, 1995; Lips, 2001). Bununla birlikte bireylerin kendi cinsiyeti ile ilgili içsel algısı, deneyimleri ve kadın ya da erkek olmakla ilgili farkındalığı o bireyin cinsiyetini oluşturmaktadır (Değirmenci, 2018).

Sosyologlara göre cinsiyet terimi, anatomik ve fizyolojik farklılıklar temelinde bedenin erkek ya da dişi olarak tanımlanmasıdır. Cinsiyet demografik bir kategori görülerek sonradan öğrenilmeyen, insana dair doğuştan gelen bir durum olarak nitelendirilmektedir (Dökmen, 2012, s. 25).

Erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında genellikle iki etki kümesi ortaya çıkar; ‘biyolojik etki’ ve ‘çevresel etki’. Yukarıda da belirtildiği üzere genetik ve fizyolojik faktörler biyolojik etki kümesinde yer alırken öğrenme, sosyal ve kültürel belirleyiciler çevresel etki kümesi içerisinde yer almaktadır. Cinsiyetler arasındaki farklılıklardan dolayı cinsiyet terimi, bazen biyolojik yönü bazen de kültürel öğrenme sonucunda gelişen özellikleri belirtmek üzere birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu da cinsiyet kavramının sosyal doğası olan toplumsal cinsiyet kavramını ortaya çıkarmıştır

(Purvis, 2007). Biyolojik cinsiyet kavramının toplum tarafından yeniden tanımlanması, toplumsal bir anlam yüklenmesi sonucu oluşan yapı toplumsal cinsiyet kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet kadın ve erkek arasındaki biyolojik yapıya atıfta bulunup evrensel nitelikte bir anlam taşıırken, toplumsal cinsiyet sosyolojik ve psikolojik yapı ile doğrudan ilişkili olduğu için durağan ve standart kalıpta bir kavram değildir (Ann, 1992; Özcan, 2018). Başka bir ifadeyle “cinsiyet” bireyleri kadın veya erkek yaparken, “toplumsal cinsiyet” bireyleri kadınsı veya erkeksi yapar (Lindsey, 2015).

Bireyler sahip oldukları biyolojik özelliklerden dolayı kendilerini, kadın ya da erkek olarak rollerin belirlendiği ve şekillendiği bir toplumsal/kültürel yapının içerisinde bulmaktadır. Kadın ve erkekler için toplum tarafından belirlenmiş roller ve bu rollere uygun davranış beklentilerini ifade etmek için toplumsal cinsiyet (gender) kavramı kullanılmaktadır (Dökmen, 2010; Ünal, Tarhan ve Köksal, 2017; Vatandaş, 2020). Toplumsal cinsiyet, bireyin içinde yaşadığı kültürdeki kadın ve erkeklerin nasıl düşünmesi ve davranması gerektiğine ilişkin beklentilerini ifade ederken, aynı zamanda bireyin psikolojik olarak kendini nasıl algıladığı ve konumlandığı ile de ilişkilidir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin cinsiyet farklılıklarından kaynaklı olarak toplumsallaşma ve toplumda yer edinme sürecinde çevresel koşulların etkisi olduğunu kabul etmekte ve ortaya çıkan durum ile ilgilenmektedir (Gül, 2014). Kadınlara ve erkeklere yüklenen rol, sorumluluk ve görev farklılıklarının temelinde toplumsal cinsiyet yer almaktadır.

Greenglass (1982) ise toplumsal cinsiyeti kişinin öğrenilmiş veya kültürel durumu olarak tanımlamıştır. Cinsiyet özelliklerine ek olarak cinsiyete yönelmiş olan yargı ve roller, kültür içinde tanımlanmakta ve kültür aracılığıyla öğrenme gerçekleşmektedir (Pekel, 2019). Buradan hareketle toplumsal cinsiyet sonradan öğrenilen ve sosyal hayatla birlikte kazanılan, kişiler arasında ortaya çıkan farklılıklar olarak öne çıkmakta, kadın ve erkek olmakla ilgili benimsenmiş ve yerleşmiş ölçüt davranışları, rolleri ve sosyal ilişkileri içermektedir (Dökmen, 2010; Bhasin, 1994).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tamamen birbirinden farklı ve bağımsız kavramlar değildir. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramı üzerinden inşa edilmiş ve cinsiyetin toplumsal ve kültürel yapılanması ile ortaya çıkmıştır. Dişi ve erkek olarak doğan bireyler toplumsal beklentiler kapsamında zaman içerisinde kadın ve erkek olmayı öğrenmektedir (Dökmen, 2021; Günay ve Bener, 2011, Hepşen, 2010). Hepşen (2010), cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılığın daha iyi anlaşılması için bu iki kavramı şöyle açıklamaktadır; cinsiyet

bireylerin kadın ya da erkek olması yani bedensel farklılıkların kategorize edilmesidir ancak toplumsal cinsiyet, toplumların tarihsel süreç içerisinde sahip oldukları kültürel birikimlerin sonucunda yaratılan kadınlık ve erkeklik olgusudur. Bireyler biyolojik kabuller neticesinde toplumda benimsenen cinsiyetin konumuna uygun kimlik kazanmaktadır (Berktaş, 2000). Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe atfedilen rol ve sorumluluklar olarak açıklanarak, toplumlar arasında değişkenlik gösterebileceği gibi tarihsel bağlamda da kültürel yapılanmanın bir ürünü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıkları bireyler tarafından öğrenilmekte ve tecrübelerle pekiştirilmektedir (Bora, 2005, s. 22). Toplumsal cinsiyet, cinsiyet farklılıklarını kaynak alarak davranışları, hakları, toplumda sahip olunacak konumu ve kadın-erkek kimliklerini tanımlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır. Bireyin içinde bulunduğu toplum ve toplumun sahip olduğu kültürel değerler; kadın ve erkeğin nasıl davranması, nasıl düşünmesi ve nasıl hareket etmesi gerektiğine ilişkin beklentileri ortaya koyarak bireyleri sosyal olarak yapılandırmaktadır (Akın ve Demirel, 2003, s. 74; Üner, 2008, s. 6; Powell ve Greenhouse, 2010, s.1012). Hatta öyle ki toplumun bireye sunduğu roller kadın ve erkek olmanın yeniden tanımlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, erkek ve dişi olarak dünyaya gelen insanlar yetiştirilme safhasında toplumun cinsiyetlerine özgü atadığı rollerin çizdiği çerçevede kadın ve erkek olmayı öğrenirler. Aile, çevre ve eğitimle roller kazanılmakta ve toplumsal bir cinsiyet kimliği oluşmaktadır (Terzioğlu ve Taşkın, 2008, s. 63; Powell ve Greenhouse, 2010, s. 1012). Toplumsal cinsiyet düzeninde erkeğin ve kadının özel hayatta ve toplumsal hayatta nasıl bir konuma sahip olduğu ve toplumsal hayatta temsil ettiği birey algısı, toplumların toplumsal cinsiyet şemasını belirlemektedir (Ökten, 2009). Söz konusu durumda toplum kadın ve erkeğe atadığı davranış kalıpları içerisinde bireyi şekillendirerek toplumun beklentisine uygun davranan bireyler yetişmesini sağlamaktadır.

Sosyalleşmenin ilk ve en önemli basamağı olan ailede başlayan süreçte anne babaların çocuklarının cinsiyetçilerine uygun anlamlar yükleme yöneliminin (giysi, eşya seçimlerinin renk ve biçimi gibi) yanı sıra çocuğun içine doğduğu toplumsal çevre ve alınan eğitimle birlikte uygun roller aktarılmakta ve toplumsal cinsiyet kimliği elde etmeleri sağlanmaktadır. Toplumda kız çocuklarının anne ile erkek çocuklarının baba ile özdeşim kurması desteklenmektedir. Bunun yanında kitle iletişim araçları, medya, programlar ve kitaplar çocuğun içinde yaşadığı toplumun görüşlerini ve kalıplaşmış yargılarının iletilerini taşımakta ve etkilemektedir. Çocuk iletişim ve etkileşim içinde bulunduğu insanlarla birlikte

bu görüş ve yargıları öğrenip benimsemeye başlamaktadır (Güder ve Yıldız, 2016; Powell and Greenhause, 2010). Kız ve erkek çocukları çevresinden edindiği öğrenmelerle davranışları, oyunları, meslekleri ve daha birçok şeyi bu dönemde ayırt etmektedir. Bununla birlikte toplumun kadın ya da erkek olmalarıyla ilgili söylemlerine maruz kaldıkça, cinsiyetin kültürel anlamıyla tanışmaya başlamaktadır (Ünal, Tarhan ve Köksal, 2017).

Toplumda cinsiyet kavramı basit bir dişil/eril fizyolojik farklılığından daha fazla anlam ifade etmektedir. Kadın ve erkek olmaya yüklenen anlamlar toplumsal cinsiyet mekanizmasını devreye sokarak kadın ve erkeği toplumsal paradigmanın belirlediği ve beklediği eylemleri gerçekleştirmekle yükümlü olmaya zorlar (Saraç, 2013).

2.1.1. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar

Her toplum bireyleri cinsiyetlerine göre birbirinden ayırarak, kadın ve erkeği nasıl gördüğüne dair toplumsal roller oluşturmaktadır. Nesiller boyunca aktarılabacak olan bu roller ‘kadın ve erkek nasıl olmalıdır?’ sorusunun toplumsal tanımını yaparak, nasıl davranmaları gerektiğine ve cinsiyetlere yüklenen sorumluluklarına dair sınırlar çizmektedir (Gültekin ve diğerleri, 2013, s. 27). Toplumun ortaya koyduğu kadınlık-erkeklik kavramlarının içerdiği sorumlulukları, ayrıcalıkları ve birbiri ile etkileşimini yönlendiren, şekillendiren kurallar ve buna uyum beklentisi toplumsal cinsiyet rolleri olarak açıklanabilir. Toplumun ürettiği cinsiyet farklılıklarını vurgulama ve yansıtırma beklentisi toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımı ile gerçekleşmektedir (Dökmen, 2015, s. 29, Zeybekoğlu, 2013, s. 12). Cinsiyet rolü terimi, kadınsı ya da erkeksi olarak nitelendirilen davranışları, tutumları, değerleri, düşünme ve konuşma biçimlerini hatta oturma, yürüme, giyinme ve bedenini süsleme şeklini kapsamaktadır (Bayramoğlu, 2015). Kişilerin kendini kadın ya da erkek olarak algılaması (cinsiyet kimliği) cinsiyet rolü kabulünün en temel yönüdür (Bilen, 1997).

Sosyalleşme süreciyle birlikte çocuklar kadın ve erkek olmanın kültürel tanımıyla tanışmaktadır. Çocuklar nesneler, oyunlar vb. etkinlikler aracılığıyla rollerin kendilerine uygun olup olmadığını ayırt etmeye, iki rolün kendi içinde hangi özellikleri barındırdığını kavramaya, zaman içerisinde uygun davranış ve tutumları kazanmaya başlamaktadır (Zeybekoğlu, 2013, s. 12).

Çocuğun içinde veya yakınında bulunduğu sosyal ve kültürel çevre, çocuğun toplumsal yapı ve değerlerine uygun cinsiyet rol kalıplarını kazandırmak için buna uygun bilgilendirmeleri

çocuğa yönlendirerek toplumla uyum sağlamasını beklemektedir (Gürşimşek, Günay, 2005, 55). Biyolojik ve hormonal unsurlara rağmen cinsiyet rollerinin kazanılmasında temel araç öğrenmedir. Cinsiyet rolleri, ailelerin ve toplumun cinsiyete uygun olduğu etiketlenen davranışlara göre çocuğu teşvik etmesiyle şekillenmeye başlamaktadır. Bebeğin doğmadan önce cinsiyetinin belirlenmesiyle ona alınacaklarda cinsiyetiyle ilişkilendirilmektedir. İsimden, giysilerin rengine, oda dekorundan seçilen oyuncaklara kadar her konuda cinsiyet merkezi etrafında kararlar verilmektedir. Doğacak bebek kız ise pembe-kırmızı kıyafet veya dekorlar, oyuncak bebekler alınarak hazırlık yapılırken, erkek ise mavi-lacivert kıyafet veya dekorlar, araba, asker silah gibi cinsiyete uygun olduğu düşünülen oyuncaklar seçilerek hazırlıklar yapılmaktadır. Anne babalar çoğu zaman farkında olmadan, çocuklarına cinsiyetlerine göre farklı davranışlar sergilemekte ve bu farklılıklar, iletişim biçimlerini ve yetiştirme tarzlarını etkilemektedir. Kız ve erkek çocuklarına yönelik iletişim biçimleri ve yetiştirme yöntemleri, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisiyle şekillenmektedir. Örneğin, kız çocuklarına daha nazik ve şefkatli davranılırken, erkek çocuklarına daha cesur ve bağımsız olmaları öğütlenmektedir. Toplumun cinsiyetlere atfettiği rollere bağlı olarak ebeveynler, çocuklarına karşı tutum ve beklentilerini şekillendirmektedir. Bu farklı yaklaşımlar, çocukların kendilerini ifade etme biçimlerini ve toplumsal rollerini belirlemektedir. Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet normları, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzlarını etkilemektedir (Dökmen, 2021; Bağçeli, 2008).

Literatürde toplumsal cinsiyet açıklanırken dişil (doğa) ve eril (bilim) olarak iki sınıflandırmadan bahsetmektedir. Doğayı temsil eden kadın; duygusallık, sevgi, uyum, hoşgörü gibi niteliklerle özdeşleştirilirken, bilimi temsil eden erkeğe akılcı, güçlü, rekabetçi, nesnel gibi özellikler atfedilmiştir (Greenbaum, 1995, s. 11). Kadın ve erkek kendi sahalarının efendileridir. Kadının yumuşak, erkeğin ise sert alanlarda hakimiyet sahibi olmaları toplum tarafından kabul görmüştür (Turkle, 1984, s. 106). Kadınlara atfedilen özelliklere bakıldığında daha kırılgan, hassas, kibar, sevecen, fedakar fakat cesurluk ve dayanıklılık açısından daha zayıf bir yapıda tanımlanırken, erkekler için bahsedilen özellikler güçlü, dayanıklı, girişken, cesur, atak, dışadönük, rekabetçi bir profil çizmektedir. Toplum tarafından da kadın ve erkeklerin bu tanımlara uygun davranması beklenmektedir (Akın, 2007, s. 2).

“Toplumsal Cinsiyet öncelikle farklı toplumsal beklentilere yanıt verdikleri için kadının ve erkeğin davranışlarının birbirinden farklı olduğunu vurgulayarak cinsel farklılığına dair biyolojik varsayımlardan kurtulmanıza olanak tanır” (Connell, 1998, s.78). Toplumsal

cinsiyete dayalı kalıp yargılar, bireylerin cinsiyete göre sahip olduğu özellikleri, davranış ve sorumluluklarının neler olduğu ve toplum tarafından uygun kabul edilen fikirlerin o cinsiyetin tüm bireylerine genellenmesi olarak açıklanmaktadır (Dökmen, 2012). Bu yargılar kadın ve erkeğin nasıl olması gerektiğini belirleyen, sosyalleşme sürecinde cinsiyet baz alınarak birey için ‘uygun’ ya da ‘uygun değil’ sınırlamalarını beraberinde getiren bireyi yönlendiren, denetleyen ve şekillendirirken söz konusu olan durumun her iki cinsin kendi doğası olarak benimsenmesini sağlayan bir işleyiştir (Gümüsoğlu, 2008; Gültekin ve diğerleri, 2013, s. 27; Zeybekoğlu, 2013, s. 12). “Kadınlık” ve “erkeklik” konusunda bireylerin toplumsal cinsiyet ile ilgili kalıp yargılarının sebebi bireyler üzerindeki toplumsal baskıdır. Toplumun beklentisine göre hareket eden birey onay aldığı davranışı sergilemeye devam ederken onaylanmayan bir davranışı tekrarlamaz (Uluocak, 2014, s. 27). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları olarak tanımlanan kadın ve erkeğin göstermesi beklenen özellikler, kadın ve erkeğe karşı bir takım önyargıların geliştirilmesine sebep olmaktadır. Yani cinsiyetle bağdaştırılan kalıp yargılar, kadın ve erkek eşitsizliğine neden olan bir önyargıdır (Saraç, 2014, s. 28).

Cinsiyet kalıp yargıları zaman içerisinde değişim göstermez hatta bazı kültürlerde benzer anlayışlar olduğu da söylenebilir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının varsayımlarına değinirsek kadınlardan beklenen çoğunlukla çocukları, eşleri ve ev işleriyle ilgilenmeleri, erkeğe bağlı olmaları, duygusal anlamda sessiz, sakin, fedakar, hoşgörülü, sabırlı, anlayışlı, hassas ve duyarlı olmalarıdır. Ailenin geçimini sağlama, dış dünya ile bağlantılı olma, evdeki güç isteyen (tamirat, tadilat gibi) işleri yapma, eşini ve çocuklarını koruyup kollama, duygusal olarak ise daha cesur, güçlü, sert, mantıkla hareket etme ise erkeklerle ilişkilendirilmiş beklentilerdir.

Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar bireylerin cinsiyetine göre farklı davranılmasına sebep olmaktadır. Bu kalıp yargıların olumsuz ve kısıtlayıcı tarafları her iki cinse zarar verebilmektedir. Özellikle ortaya çıkan cinsiyete özgü ayrımcılıklara maruz kalan daha çok kadınlardır. Çünkü kalıp yargıların taşıdığı olumlu ve olumsuz mesajlara göre kadınsı özelliklerin zayıflığı, erkeksi özelliklerin de gücü temsil ettiği işlenmektedir (Bhasin, 2003; Heimer ve Coster, 1999).

Erkeklerle özgü olduğu kabul edilen kalıp yargıların kadınlarda görülmesi veya kadınlara özgü kalıp yargıların erkeklerde görülmesi toplum tarafından olumsuz bir durum olarak nitelendirilmektedir. Erkeklerde “iyi” olarak algılanan saldırgan, bağımsız, duygusuz, tarafsız, baskın, etki altında kalmama, mantıklı, dobra, alıngan olmama, karar verme yetisi

yüksek, mantıklı, özgüveni yüksek, cömert, hırslı, girişken, para konusunda yetkin, lider, matematik, bilim alanında ilgili, duygularını kontrol edebilme gibi özelliklerin kadınların davranışlarında görülmesi yadırganıp erkekte ödüllendirilirken; kadınlarda iyi olarak algılanan konuşkanlık, zarif, kibar, cana yakın ve sakin olma , ağırbaşlı, merhametli, sadık, birisine ihtiyaç duyma, hassas, duygularını ifade etme gibi özelliklerin erkek davranışlarında görülmesi yadırganıp kadınlarda ödüllendirilmektedir. (Bhasin, 2003; Kulaksızoğlu, 2002).

Cinsiyete dayalı kalıp yargılar bireylerin seçeneklerini sınırlayarak cinsiyetine özgü davranış sergilemeleri için baskı oluşturmaktadır. Bu baskı kimin hangi seçeneklere ulaşip ulaşamayacağını belirlemektedir. Özellikle ataerkil toplumlarda kadınların daha az güvenli ve bağımlı yetiştirilmesi, erkeklerin kadınları ve toplumu koruması gerektiği düşüncesi ile edilgen konumda tutulması cesaretlerini kırmıştır. (Çınar, 2005; Kulaksızoğlu, 2002).

Her toplumda belirli hal, tavır, davranış, tutum ve ilgiler bir cinsiyet ile bağdaştırılır ve o cinsiyete özgü olduğu kabul edilir. Kadına ve erkeğe uygun olduğu düşünülen kişilik özellikleri, sorumluluklar ve davranışlar toplumsal cinsiyet kalıp yargılar olarak sosyal hayatta yerini almaktadır. Böylelikle bir kalıp yığılaştırma biçimi olarak toplumsal cinsiyet rolleri üretilmekte ve aktarılmaktadır (Zeyneloğlu, 2008). Toplumsal yapının getirisi olarak bireyler arası ilişki ve iletişimlerde cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dair kalıp yargıların birbiri ile bütünleştiği söylenebilir.

2.1.2. Cinsiyet rolleri ile ilgili kuramsal yaklaşımlar

Cinsiyet, birçok düzeyden, birçok iç içe geçmiş dallardan oluşan bir kategori sistemidir. Fizyoloji, insanları gözlemlenebilir cinsel anatomilerine göre erkek veya kadın olarak belirleyen en temel seviyeyi tanımlamakta, ancak bilinen her toplum, cinsel biçim ve işlevin temel gerçeklerine, erkeklerin ve kadınların ne varsayıldığına ilişkin bir sosyal kurallar ve gelenekler sistemi ile çevrelemektedir (Fagot, Rodgers ve Leinbach, 2000). Cinsiyet terimi biyolojik olarak gözlemlenebilir insan bedeni, kadın ve erkek kategorilerine atıfta bulunurken, toplumsal cinsiyet terimi sosyal beklentiler, roller ve davranışlar, dişi ve erilliği nelerin beslendiği kategorilerini ifade eder. (Jules, 2014; Fausto-Sterlin, 2000).

Bireylerde toplumsal cinsiyet kazanımının nasıl oluştuğu durumunu inceleyen geçmişten günümüze kadar ortaya konulan bazı toplumsal cinsiyet kuramları vardır.

Kuramlar; “ Olay ve durumların, psikolojide davranışın, nasıl ve niçin ortaya çıktığını açıklayan bir grup fikirdir”. Kuramlar aracılığı ile bir olguyu anlamaya yönelik birbirleriyle ilişkili, sistemli ve organize çalışmalar ortaya konulmaktadır (Dökmen, 2021, s.72). Buradan hareketle toplumsal cinsiyet ile ilgili kuramlar; toplumsal cinsiyetin daha iyi anlaşılması açısından, kadın ve erkek rol dağılımına ilişkin bakış açılarını ortaya koymaktadır.

Burada toplumsal cinsiyet kazanımı ile ilgili rolleri ele alan kuramlardan en yaygın olanlarına yer verilecektir.

2.1.2.1. Biyolojik Kuram

İnsan davranışlarının açıklanmasına yönelik en eski yaklaşımlardan biri olan biyolojik kuram; davranışların şekillenmesinde biyolojik faktörlerin belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Yani sosyal davranışların aslında biyolojik farklılık temelli olduğunu savunmaktadır. Edward O. Wilson’ın *Sociology: The New Synthesis And on Human Nature* (1978) kitabında sosyobiyojijiyi “tüm sosyal davranış formlarının biyolojik temeline ilişkin sistematik olarak incelenmesi” olarak nitelendirmesi biyolojik kuram ile cinsiyet farklılıkları arasındaki ilişkinin önem kazanmasında etken olmuştur. Sosyobiyojijiyi, sosyal davranışların genetik ve biyolojik faktörlerle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Bu çalışmalar David Buss’ın biyolojik kurama odaklanarak toplumsal cinsiyet farklılıklarını incelemeye yöneltmiştir (Burcu,1998; Caporael, 2001, s. 608-609; Dökmen, 2021). Buss’a göre (1995) kadın ve erkek yaşam koşullarında farklı durumlara karşılaşmakta ve bu karşılaştıkları durumlara göre hareket etme yöntemlerinin cinsler arasındaki toplumsal rollerin biçimlenmesine temel atmaktadır. Burada kadın ve erkeğin biyolojik özellikleri iki cinsiyet arasındaki farkın asıl kaynağı olmakla beraber üstlenilen toplumsal rollerde de belirleyici faktör haline gelmektedir (Buss, 1995, s. 164, Güldü ve Kart, 2009, s. 101).

Biyolojik kuramda rol dağılımının farklı şekillenmesi biyolojik faktörlere (üreme organları, hormonlar ya da beyin yapısı vs.) dayanarak açıklanmaya çalışılsa da kadının çocuk doğurabilmesi rollerin farklılaşmasında en önemli etken halini almaktadır. İşte bu noktada bireylerin yaşam koşullarında karşılaştıkları durumlara göre hareket etmesi ile kastedilen doğal sürecin bir sonucu olmaktadır (Keskin ve Uluşan, 2016; Ünlü,

2001). Biyolojik yapıdan kaynaklı ortaya çıkan durumlar iki cinsiyeti psikolojik olarak da birbirinden ayırmaktadır (Buss, 1995, s. 165). Beyin yapısının toplumsal cinsiyet farklılıklarına yön verdiğini savunan biyolojik yaklaşıma göre kadın ve erkeğin beyin yapılarının farklı olması bilişsel fonksiyonlarında farklılaşmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda hormonlarda biyolojik yaklaşımın cinsiyet farklılıklarını açıklamada kullandığı bir dayanaktır. Erkeklik hormonu olarak bilinen androjen hormonunun yüksek düzeyde olduğu kadınlarda erkeksi davranışların arttığı sonucu cinsiyet hormonu ve davranış ilişkisi arasındaki paralellığe işaret etmektedir (Dökmen, 2011). Cinsiyet hormonlarının, erkek ve kadın beynini etkilediğini öne süren Doreen Kimura, bu etkinin çocukluktan itibaren davranışlar üzerinde kendini gösterdiğini ifade eder (Kimura, 1992, s. 32). Biyolojik kuram kız ve erkek çocuklarda herhangi bir etki altında kalmadan çok erken yaşlardan itibaren davranış ve ilgilerinin farklı yönlerde geliştiğini belirtmektedir. Bu farklı davranışlar erkeklerde silah araba gibi oyuncaklara ilgi duyma, atlama zıplama koşma gibi aktiviteler olarak; kız çocuklarda ise bebek oyuncaklara ilgi duyma; sakın hareket, dokunma sarılma gibi hareketler olarak kendini göstermektedir (Eşel, 2005, s. 138-139).

2.1.2.2. Psikanalitik kuram

Psikanalitik yaklaşım Freud'un görüşlerine dayanan ve toplumsal cinsiyetin insanda nasıl geliştiğini ortaya koyan ilk kuramlardan biridir. Freud'a göre çocuklar psikoseksüel gelişim evrelerinden geçerek büyümektedir. Psikoseksüel gelişim kuramı insanların kişilik gelişiminin belirli bir dizi aşamalarla şekillendiğini bu aşamaların 5 dönemde tamamlandığını ifade eder (Paludi ve Doyle, 1998; Akt. Bilgili, 2016). Bu aşamalar:

- Oral Dönem (0-1/1,5 yaş)
- Anal Dönem (1/1,5 -3 yaş)
- Fallik Dönem (3-6 yaş)
- Latent Dönem (6-12 yaş)
- Genital Dönem (12-13 yaş)

Kısaca bu dönemlerden bahsedilecek olunursa oral dönemde bebeğin ilgisi ağız bölgesindedir Emme, ağıza alma gibi hareketler ön plandadır. Anal dönemde ilgi

anüstedir ve tuvalet eğitimi süreci önemlidir. Fallik dönemde cinsel organlar ve cinsel farklılıklar çocuk tarafından keşfedilmeye başlanmaktadır. Latent dönemde çocukların cinsel dürtüsü gizlidir bu dönemde hemcinsleriyle oyun oynama isteği ön plana çıkmaktadır. Son dönem olan genital döneme geçildiğinde cinsel dürtüler cinsel organ yönlü ve yetişkin cinselliği olarak ortaya çıkmaya başlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımı bu yaş grubu içerisinde gerçekleşmektedir (Dökmen, 2021, s.42).

Freud, psikanalitik kuramına göre bireylerin kişiliğini şekillendirirken bahsedilen psikoseksüel evrelerden geçtiğini ve bu evrelerin cinsiyet rolleri kazanımının bir parçası olduğunu vurgulayarak toplumsal cinsiyetin kazanımında üç dönem üzerinde durmaktadır. Bu dönemler çocukların cinsiyetler arasındaki farklılıkların farkında olmadıkları dönem, farklılıkları anlamaya başladıkları dönem ve ödipal dönemdir (Fast, 1993, Akt. Dökmen, 2021).

İlk dönemde (oral ve anal dönem) çocuklar iki cins arasındaki biyolojik yapının farkında değildirler. Bu dönemde kız ve erkek çocuklar için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet deneyimleri aynıdır. İkinci dönemde (fallik dönem) ise artık çocuk ikin cins arasındaki farklılıkları anlamaya başlamakla birlikte 5 yaş civarında cinsel kimlik oluşmaktadır. Bu dönemde erkeklik ön plandadır çünkü çocuklar yalnızca bir cinsiyeti bilmektedir. Freud'a göre çocukların cinsiyet farkına yükledikleri anlam penis sahibi olup olmadıklarıdır. Erkek çocuklarda kendisinde bulunan organın kadınlarda olmadığını fark ettiğinde kaybetme kokusu, kız çocuklarda kendini eksik hissetme olarak baş göstermektedir. Anneden babaya yönelen kız çocuklarının kadınsılık kimliğinin başlangıcı olarak görülmektedir. Ödipal döneme bakıldığında artık kız ve erkek çocuklarının kendi dünyalarındaki yerlerini oluşturabilmek için anne ile olan bağın değişmesi gerekmektedir. Erkek çocuğun cinsel organını kaybetme korkusundan dolayı babayı rakip görme ve anneye olan bağlılığından vazgeçerek babasının yanında norma cinsel gelişim sürecine girmektedir. Kız çocuk ise kendisinde eksiklik olarak gördüğü cinsel organ durumunun başka çocuk ve yetişkinlerde de olduğunu fark ederek kabul eder (Dökmen, 2021; Pehlivan, 2017).

Özetle psikanalitik kuram çocukların cinsiyet arasındaki farkı algılandıklarında yaşadıkları içsel ve ruhsal yaşantılar sonunda kadınlık ve erkeklik rolünün biçimlendirdiğini savunmaktadır (Dökmen, 2021).

2.1.2.3. Bilişsel kuram

Lawrence Kohlberg'in öncülük ettiği toplumsal cinsiyete yönelik bilişsel gelişim yaklaşımı, çocukların cinsiyet hakkındaki fikirlerinin aşama aşama bir şekilde geliştiğini iddia eder. Yani, çocuklar etraflarındaki cinsiyete dayalı dünya hakkında bilgi edindikçe, cinsiyet hakkındaki düşünceleri niteliksel olarak değişir (Priess ve Hyde, 2011).

Bilişsel kurama göre cinsiyet rolü gelişiminde üç dönem vardır. İlk olarak, çocuklar iki ya da üç yaşına kadar, erkek ya da kadın olduklarını fark ettikleri ve başkalarını bu şekilde etiketleyebildikleri bir cinsiyet kimliği edinirler. Ancak, cinsiyetin kalıcılığını henüz anlayamazlar. Üç veya dört yaşına kadar çocuklar cinsiyet istikrarı kazanırlar. Bebeklikten itibaren hep aynı cinsiyette kalacaklarını bilirler. Cinsiyetlerinin zaman içinde sabit olduğunu anladıkları dönemdir. Son olarak, beş ila yedi yaş arasındaki çocuklar, cinsiyetin çoğunlukla değiştirilemez olduğunu ve kadın kıyafetleri giyen bir erkek gibi yüzeysel cinsiyet göstergelerinin cinsiyeti değiştirmediğini anladıkları bir cinsiyet sabitliği kazanırlar. Çocuklar cinsiyet değişmezliği kazandıktan sonra, kendi cinsiyet kimlikleriyle tutarlı bir şekilde davranmayı öğrenebilmeleri için kendi cinsiyetleri hakkında aktif olarak daha fazla şey öğrendikleri düşünülmektedir. Çocuklar ayrıca cinsiyet kategorilerine göre bilgileri işlemeye başlarlar (Priess ve Hyde, 2011).

Bilişsel gelişim kuramına göre önce çocuk hangi cinsiyete mensup olduğunu öğrenir yani çocuk önce cinsel kimlik geliştirir ve daha sonra bu kimliğe uygun davranışlar kazanır (Kadırlar, 2011, s. 45; Şıvgın, 2015, s. 18). Çocuk cinsel kimliğini üç ya da dört yaşlarında elde eder. Çocuk tarafından çevredeki cinsiyetçi yapı fark edilir, insanlar cinsiyete göre sınıflandırılır ve cinsiyetine göre uygu eylemler benimsenir (Helgeson, 2012)

2.1.2.4. Sosyal öğrenme kuramı

Sosya öğrenme kuramı Bandura tarafından ortaya koyulmuş, psikanalitik yaklaşımın aksine toplumsal cinsiyete ilişkin rollerin sonradan öğrenildiği savunmaktadır. Bandura kuramda çocukların yetişkinleri gözlemleyip, taklit ederek cinsiyete dayalı

rollerin nasıl şekillendiği hal ve davranışlarını ifade etmektedir (Bhansin, 2003; Güldü ve Kart, 2007, s. 105).

Gözlem, sosyal öğrenmenin gerçekleşmesinde en önemli faktördür. Kadın ve erkeğin kendilerine ait kalıp rolleri benimsemesi, yine kadın ve erkeğin toplum içerisindeki sergiledikleri hal ve davranışları gözlemleyerek öğrenmesinden kaynaklı olduğu fikri hakimdir (Keskin ve Uluhan, 2016, s. 56).

Sosyal öğrenme kuramında özellikle iki öğrenme metodu üzerinde durulmaktadır. Bu öğrenme metotlarından birincisi edimsel koşullanma, ikincisi ise model alma ve taklittir.

Edimsel koşullanma sürecinde bir davranışın ödüllendirilmesi ya da pekiştirilmesi bu davranışın tekrarlanma olasılığını artırırken, aksine cezalandırılan ya da onaylanmayan davranışların tekrarlanma olasılığı düşük olacaktır (Bandura, 1997). Yetişkinlerin çocuk ve ergenlere uygun bulduğu davranışları onaylaması ve desteklemesi, uygun bulmadığı davranışlara olumsuz tepki vermesi ya da görmezden gelmesi davranışların öğrenilmesine olanak sağlamaktadır. Tüm sosyal davranışlar gibi toplumsal cinsiyet rolleri de ödül ceza yöntemi kullanılarak kazanılabilir. Çevresindeki kadın ve erkeklerin farklı davrandıklarını gözlemleyen kız ve erkek çocukları davranışlarının ödül ve ceza ile şekillendirilmesiyle birlikte toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmiş olmaktadır (Dusek, 1987). Örneğin toplumda anne-baba, öğretmen vs. gibi kişilerin aynı davranış için kız ve erkek çocuklara farklı tepki de bulunmaları çocukların bu davranış ile ilgili kendisine uygun ya da uygun değil kodlamasını oluşturmaktadır. Sadece bu yönüyle edimsel koşullanmaya birçok örneklendirme yapılabilir.

Model alma ve taklit ile öğrenme sürecinde ise gözlenen figürler (anne, baba, öğretmen, hayranlık duyulan bir kişi vs.) model alınarak, bu figürlerin hal tavır ve davranışları taklit edilir. Sosyal öğrenme teorisine göre çocukların toplumsal cinsiyet rollerini sadece gözlemleyerek bile kazanabileceğine dikkat çekmektedir. Bu teori çocukların cinsiyete özgü davranışları çok erken yaşlarda gözlemlemeye başladıklarını, cinsiyet rolü kazanımında kadınların annelerini ya da kadın figürlerini erkeklerin ise baba ve erkek figürlerini model alıp taklit ettiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra çocukların başka insanların davranışlarının ödül ya da ceza alma durumunu gözlemleyerek de kendisine uygun cinsiyet rolü davranışını alması ya da reddetmesi (dolaylı pekiştirme) de sosyal bir öğrenmedir (Dökmen, 2021).

2.1.2.5. Toplumsal cinsiyet şeması kuramı

Cinsiyet gelişiminin başka bir bilişsel açıklaması, Carol L. Martin, Charles F. Halverson ve Sandra L. Bem tarafından geliştirilen cinsiyet şeması teorisidir. Bem (1983), kültürlerin oluşumu için kadın ve erkek arasındaki farklılıkların temel düzenleyici görevi olduğunu ifade eder. Bir toplumdaki yetişkinlerin rolleri cinsiyet temelinde şekillenmiştir ve çocuklardan da sosyalleşirken aynı şekilde rolleri benimsemeleri beklenir. Kadın ve erkeklerden cinsiyete dayalı davranışları edinmelerinin yanı sıra bulunduğu toplumun tanımladığı cinsiyete dayalı benlik algısını (kadınsılık, erkeksilik) ve kişilik özelliklerini de kazanmaları gereklidir (Bem, 1993).

Toplumsal cinsiyet şemaları, gelen bilgileri cinsiyet kategorilerine göre organize eden ve insanları dünyayı cinsiyet açısından algılamaya yönlendiren zihinsel yapıları ifade eder. Ayrıca bu şemalar, insanların davranışlarını kendi cinsiyetlerine uygun olduğuna inandıkları davranışlarla eşleştirmelerine yardımcı olurlar. Cinsiyet şemalarının iki aşamalı bir süreçte geliştiği düşünülmektedir. İlk olarak, çocuklar toplumlarının bilgiyi cinsiyete göre nasıl ikiye ayırdığını öğrendikleri grup içi/grup dışı şemalar geliştirirler. Cinsiyet kimliğini edindikten sonra, hangi bilgilerin kendi grupları (yani kendi cinsiyetleri) için geçerli olduğunu belirleyebilirler ve daha sonra bu bilgilere daha fazla dikkat etmeye devam edebilirler. İkincisi, çocuklar kendi cinsiyetleri hakkında bilgi geliştirmeye devam ederken ve bu bilgiyi davranışlarına ve düşüncelerine rehberlik etmek için kullandıklarında kendi cinsiyet şeması kazanırlar. Bilişsel gelişim teorisinden farklı olarak, cinsiyet şeması teorisi, çocukların cinsiyet kimliğini oluşturur oluşturmaz tutarlı bir şekilde cinsiyetlendirilmiş şekillerde davranmaya başladığını iddia eder. Cinsiyete dayalı düşünce ve davranış başlangıçta daha katı hale gelir, ancak daha sonra belki de bilişsel gelişim nedeniyle geç çocukluk ve ergenlik döneminde daha esnek hale gelir. Cinsiyet şemaları ergenlik ve yetişkinlik boyunca nispeten sabittir. Yaşam süresi boyunca, toplumsal cinsiyet şemaları, çevredeki hangi bilgilerin benlikle en alakalı olduğunu ve dolayısıyla dikkate değer olduğunu gösterir (Demircioğlu, 2014; Priess ve Hyde, 2011; Tok, 2001).

Araştırmalar, insanların bilgileri cinsiyet kategorilerine göre düzenlediklerini ve hatırladıklarını ve kendi cinsiyetleriyle ilişkili etkinliklere katılma ve tercihlerini sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, çocuklara oyuncakların kendi cinsiyetleri için olduğu söylenirse, cinsiyetten bağımsız oyuncaklarla oynama ve onlar hakkında daha fazla bilgi edinme olasılıkları daha yüksektir. Bu bulgu, cinsiyet şemalarının

çocukların davranışlarını etkileyebileceğini düşündürmektedir (Dökmen, 2021; Priess ve Hyde, 2011).

2.2. Meslek

Toplumsal yapının temel unsurlarından olan “meslek”, toplumun işleyişinde, yapılanmasında, örgütlenmesinde, iş bölümünün oluşması ve şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Sanayi toplumlarında uygulanan ekonomik sistemler meslek üzerinde yapılanmaktadır. Bu açılarından bakıldığında meslekler, hem toplumsal düzenin istikrarına katkı sağlamakta hem de kişilere sosyal statü kazandırmaktadır. (İlhan, 2008; Tuncer, 2010, s. 63).

Meslek, toplum ve bireyler için sahip olduğu önem açısından üzerine fazlaca inceleme yapılmış bir alan olmasına rağmen söz konusu kavramla ilgili kalıplaşmış, standart bir tanım olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla literatürde meslek kavramının kuramsal açıdan birçok farklı tanımı mevcuttur. Meslek, iş ve uğraş kavramları çoğu zaman birbirleri yerine kullanılması, farklı tanımlamaların da ortaya çıkmasının temel sebebidir (Karasu, 2001, s. 37). Bu kavramlar anlamca yakın olmalarına rağmen aralarındaki farkı ortaya koyan ince çizgiler vardır. Meslek kavramının ne olduğunu açık bir şekilde ortaya koyabilmek için iş ve uğraş kavramlarını da ele almak gerekmektedir.

Meslek, Arapça kökenli bir kelime olup, bir kimsenin kendine temel çalışma alanı edindiği hayatı boyunca geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş olarak ifade edilmektedir (Püsküllüoğlu, 2003, s. 640). Meslek sadece kazanç sağlayan bir araç olarak görülmemelidir. Çünkü maddi kaygısı olmayan kişiler de bir şeyler üretmenin hazzı ile meslek edinip çalışmaktadır. Meslek kavramı her yönüyle ele alındığında, belirli bir eğitim ve çalışma ile kazanılan bilgi ve becerinin insanlara mal ve hizmet üretimine dönüştürülmesi ve karşılığında maddi kazanç sağlayan kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler olarak tanımlanabilir. (Kuzgun, 2014, s. 375). Meslek, insanların hayatını sürdürebilmesi için gelir elde etmenin yanı sıra insanlara manevi doyum katkısı sağlayan bir faaliyettir. Meslek edinme, belirli bir eğitim öğretim sonucunda kazanılır ve devamlılık esasına dayanır. Buna istinaden her mesleki faaliyetin kendine özgü belirli koşulları ve kuralları mevcuttur. Tanımda yer alan “kuralları toplumca belirlenmiş” ibaresi mesleklerin içinde bulunulan toplum tarafından tesis edilmiş ve kabul edilmiş bazı kurallarla çerçevelendiğini

göstermektedir. Meslekler toplumsal-ahlaki ölçütlerle ters düşmeyecek yapıdadır (Özer, 2002; Telman, 2006).

Genel olarak ülkemizde iş ve meslek kavramları birbiri ile karıştırılmaktadır. Oysaki meslek ve iş aynı anlamı ifade etmemektedir. Meslek, kişinin belirli bir tür alanda faaliyette bulunabilecek donanım ve yetkinlik gücü iken; iş, bu alanlarda sürdürülen bir takım faaliyetlerdir. Belli bir eğitim sonucunda edinilen mesleklerin kişilere hayatını sürdürebilmesi için gerekli kazanımı sağlayacak kurallı ve sistematik faaliyetler grubu iş olarak tanımlanmaktadır (Karagülle, 2007, s. 5). Bu tanımdan yola çıkarak meslek, bilgi ve becerilerin eğitim yoluyla bireye kazandırdığı nitelik iken; iş sahip olunan mesleğin uygulama alanı olarak açıklanabilir. Mesleği inşaat mühendisliği olan bir kişinin işinin imar müdürlüğü olması buna bir örnek olarak verilebilir. Meslek ile iş kavramının farklı olduğunun daha iyi vurgulanması açısından mesleği olan bir kişinin işi olmayacağı gibi işi olan bir kişinin mesleği olduğu anlamına gelmediği söylenebilir (Bacanlı, 1996). İş bir şey üretme faaliyetidir ve ortaya bir ürün çıkarır (Baysal, 1993).

Meslek kişilerin belirli işlerde uzmanlık kazanmaları sonucu ortaya çıkmış bir kavram olmakla birlikte herhangi bir iş ya da uğraşın meslek olarak sayılabilmesi için belli bir eğitimi, tekniği ve kurumsallaşmış bir sistemi olmalıdır (Bacanlı, 1996; Çakır, 2011). Mesleği uğraştan ayıran en belirgin özellik hem kendi hem de başkalarının yararını ön plana alarak kazanç sağlayan bir faaliyet olmasıdır. Bir işin ya da uğraşın meslek olarak kabul edilebilmesi için Gordon ve Howel'e göre genel bazı kriterler mevcuttur (Karasu, 2001; Kıyak, 2006):

- Bir meslek, bireyin öncelikli ve düzenli olarak meşgul olduğu bir faaliyet alanıdır.
- Ara sıra hobi veya eğlence için yapılan işler bir meslek olarak kabul edilmez.
- Meslek, geçimini sağlamanın temel bir yolu olmalı ve kişiye maddi bir getirisi olmalıdır.
- Meslekler, sistematik bilgiye dayalı olarak açık ve standart yapıda olmalıdır.
- Mesleğin kendine özgü eğitim uygulaması olmalı ve bireysel becerilere dayalı olmalıdır.
- Meslekler, meslek sahibinin kişisel hedeflerinden önde tuttuğu profesyonel davranış standartlarına sahip olmalıdır.
- Bir mesleğin kendine ait mesleki ilke ve kuralları, meslek etiği ve disiplini olmalıdır.

Meslek, insanların hayatını kazanmak için icra ettiği, seçilen mesleğe göre belli bir eğitim ve çalışmayla, bilgi ve beceri geliştirmeyi gerektiren ve süreç sonunda kişinin unvan kazandığı bir yapıdır (Çay Atalay, 2013). Bu unvan belirli bir alanda uzmanlığın, yetkinliğin

temsildir. Süreç içerisinde mesleki yapıya özgü kanunlar, etik kurallar oluşturularak faaliyet alanlarını sürdürebilir ve geliştirilebilir olması sebebiyle kurumsal bir yapıya kavuşmuştur (Sunar, 2020).

2.2.1. Profesyonel meslekler

Meslek ve iş arasında güçlü bir bağ vardır. İş, bir ücret karşılığında yapılan faaliyetlerin bütünüdür ifade ederken, bu ifade meslek tanımı içerisinde de yer almaktadır. Dolayısıyla iş ve meslek kavramları iç içe geçmiş ve profesyonelleşme aşamalarını oluşturan kavramlardır. Daha önce bölümlerde de belirtildiği üzere birçok yazar tarafından meslek kavramının tek bir tanımla sınırlandırılmayacağını ve böyle keskin bir tanımla yapmanın güç olduğunu belirtilmiş ancak meslek kavramı ile ilgili ortaya koyulan bütün tanımların ortak olarak bulunduğu tek nokta “bilgi birikimine sahip olma” kavramıdır (Bilginoğlu, 2013).

Profesyonel meslek konusunda da hemen hemen her yazarın farklı bir tanımı mevcuttur. Bu tanımlarda birçok ortak ifadelerin yer aldığı açıkken, tanımların hemen hemen hepsinde doğrudan veya dolaylı olarak değinilen nokta mesleğe özgü bilgi çeşidine sahip olma ve kullanma yetkinliğidir. Başka bir deyişle, profesyonel meslek “bilgi”nin merkezde olduğu bir olgudur (Seçer, 2008). Bilgiyi merkeze alan bu tanımda, özel bir eğitimle edinilmiş ve toplum hizmetine sunulmuş sistematik ve teknik bilgiler profesyonel mesleğin en önemli kriteridir (Carr- Saunders ve Wilson, 1944). Aslında profesyonel mesleklerin güçlü bir teorik temele sahip olması ve sistematik özel bilgilere dayanması sadece bu konuda yeteneği olan bireylerin bu mesleğe erişimini kolaylaştırmakta ve dolayısıyla mesleğin dışında olan kişilerin profesyonel bilgiye ve yetkiye sahip olmasını engellemektedir (Govier, 1997, s.79). Bu nedenle profesyonel meslekler belirli bir lisans eğitimi almış kendini geliştirmiş ve sürekli olarak o alanda kendini güncelleyen kişilerin yapmış oldukları işlerdir (Karamanlı, 2019). Mesleki bilgilere sahip olmasının yanı sıra, etik kurallara uygun hareket etmek, geniş çaplı bazı toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında, standart belirlemede takdir yetkisini kullanma gibi öznel becerilerin öne çıktığı profesyonel mesleklerin, geniş kapsamlı bakıldığında bir yaşam tarzı olarak tanımlanabilmektedir (Pellegrino, 2002). Buna göre profesyonel meslek (Seçer, 2009, s. 38);

“Profesyonel meslek, toplumun herhangi bir kategorisinin talep ettiği, çoğu insan için ulaşılması, anlaşılması ve kullanılması güç olan belirli bir bilgi çeşidini, yüksek düzeyde bir eğitim almak ve hayat boyu öğrenim bilincini kazanmak koşuluyla,

üretmek ve bunu uygulamak konusunda, ayrıcalıklı bir yer edindiği piyasada belirli bir kontrol düzeyine sahip olan, öznel ve nesnel açılardan geçerliliği kanıtlanmış ve bilgisi sayesinde elde ettiği bir mesleki statüsü yanında yüksek düzeydeki maddi ödülleri de bulunan, ona bir baskı grubu niteliğini ve topluluk, üyelik ve kurum kimliği gibi duyguları kazandıran örgütlenme süreçlerini tamamlamış, kişisel boyutta da bağlılık, sorumluluk ve meslektaşlık bilinci gibi bazı hisleri içinde barındıran ve bütün bu özelliklerinden dolayı diğer iş ve mesleklerden farklılığını ortaya koyan kendine özgü bir yaşam tarzı olan meslektir.”

Yüksek eğitim sistemi profesyonel mesleklerin tanımlanmasında önemli görülmektedir. Piyasada bu işi yapacak kişilere olan talep yüksek eğitimin kurumsallaşmış yapısı ile iş birliği içinde yürümektedir. Profesyonel meslek üyeleri belirli bir yüksek eğitim sonucunda ve özel mesleki becerilerin yanı sıra daha çok eğitimle kazandığı statü ile tanımlanmaktadır (Freidson, 1994, s. 16- 17).

Bir kişinin yerine getirdiği faaliyetler, iş niteliğinden diplomalı bir mesleğe yani profesyonel bir mesleğe doğru kaydıkça hem bilginin arttığı hem de sosyal yönelimin farklılaştığı görülmektedir. Bir iş için gerekli olan sistematik bilgi daha düşük düzeyde iken profesyonel mesleklerde bu bilgi ve birikimin daha yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir. Aynı farklılaşma sosyal yönelim için de geçerlidir (Erkan, 2004, s. 126-127).

2.2.2. Meslek seçimi ve önemi

Her insan sahip olduğu ilgi ve yeteneklerini keşfetmek ve bunlara uygun beceriler edinerek geliştirmek ister. Meslek de bireylerin var olan bu yetenek ve becerileri geliştirmesine ve kullanmasına olanak sağlamaktadır. Geçmişten günümüze uzanan süre zarfında insanlar hangi işi yapmaları, hangi mesleğe yönelmeleri gerektiği konusunda seçim yapma zorunluluğu ile karşılaşmışlardır ve hangi mesleği seçerse seçsin işini ve mesleğini yaşam boyu sürdüreceğinin farkındadır (Kuzgun, 2014; Naiboğlu, 2020).

Çağdaş bir toplumda meslek seçimi bireyin en önemli gelişim görevlerinden birisidir. Meslek seçimi, bireyin birçok meslek seçenekleri arasından kendi istediği mesleği belirlenmesi ve bunun gerekliliklerini yerine getirip çaba göstermesi olarak tanımlanabilir (Kuzgun, 2014). Herhangi bir seçim işlemi yapma konusunda olduğu gibi meslek seçiminde de sağlıklı bir karar süreci yürütebilmek için, birey ilgisi, yeteneği, ihtiyaçları vb. doğrultusunda mesleklerin koşulları ve kendisine uygunluğunu değerlendirmelidir (Kuzgun,1982; Yeşilyaprak, 2000, s. 205). Buna ek olarak, kişisel gelecek planları, iletişim becerileri, akademik başarı, özel yetenekler, çalışma alışkanlıkları, iş bulma olasılığı,

Çalışma ortamı ve koşulları, terfi imkanı, kazanç miktarı gibi kariyerle ilgili unsurlarda bilgi sahibi olmak ve meslek seçiminde dikkate almak gereklidir (Karagülle, 2007, s. 16).

Friedman ve Havinghurst mesleğın temel işlevlerini 4 boyutta incelemişlerdir. Mesleğın ekonomik işlevi, sosyal işlevi, statü ve prestij işlevi ve psikolojik işlevidir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere mesleğın ekonomik işlevi kişilerin gelir sağlaması ve ihtiyaçlarını karşılaması, sosyal işlevi insanlarla iletişim ve etkileşim halinde olması, statü ve prestij işlevi kişini sahip olduğu mesleğın ona kazandırdığı sosyal statü ve toplumda yer edinmesi ve son olarak psikolojik işlevi ise kişilerin yaşam doyumunu etkilemesi olarak açıklanabilir. Bu dört temel işlev meslek seçiminde de doğrudan etkilidir (Atli, 2012, s. 14).

Meslek seçiminin sonuçları insanların hayatını büyük ölçüde etkilediği için önemli bir seçimdir. Maddi kazancın yanı sıra bireye kendini bulma, üretme, gelişme fırsatı sunduğundan dolayı bireylerin hayatına etki eden bir faktör haline gelmektedir (Niles ve Bowsbey, 2013, s. 48). Meslek kazanç dışında bireye farklı katkılar da sağlamaktadır. Bireye toplumda yer edinme, topluma fayda sağlama, sorumluluk hissi, başarı gibi getirileri de mevcuttur. Bu yönüyle meslekler insanların kimlik kazanmasına ve kendini geliştirerek kendini inşa etmesine hizmet etmekte ve bireyin hayatının merkezinde yer almaktadır (Bandura, 2001; akır, 2011; Kuzgun, 2014). Yine aynı şekilde kendi ihtiyaçlarını karşılama olanağı sağlaması kişilerin kendini bağımsız ve güvence altında hissetmesini sağlamaktadır.

“Meslek seçmek bir yaşam biçimi seçmektir.” Birey mesleğini seçerken hayatının devamında nasıl bir çevreye sahip olacağını, etkileşimde bulunacağı insan profilini, nasıl bir çalışma ortamında olacağını tayin etmektedir. Mesleğine karar veren kişi nasıl bir işi olacağına da karar vermiş olur dolayısıyla yoğunluğu, temposu, çalışma koşulları da tercih etmiş olacaktır. Bunlar bireyin yaşamını şekillendirerek eş seçimini dahi etkilemektedir (Deniz, 2001, s. 3; Baltaş, 1993, s. 36). Doğru meslek seçimi birey için kendini geliştirme ve gerçekleştirme şansıdır. Mesleki hazzın yüksek olması, başarılı ve üretken hissetme kişiyi olumlu yönde etkileyecektir (Akyıldız, 2017).

Meslek toplumsal yapı ve işleyiş arkının önemli bir parçasıdır. Bir kişinin mesleği bir topluluğun sosyal yapısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. İş bölümlerinin oluşumu, sosyal istikrarı ve uzlaşmayı ve ayrıca topluluğun genel organizasyonunu etkilemektedir. Bir kişinin mesleğının önemli sosyokültürel ve ekonomik etkileri vardır ve sosyal açıdan çok önemlidir (İlhan, 2008).

2.2.3. Kariyer (meslek seçimi) kuramları

Meslek seçim teorileri bireysel gelişim ihtiyaçları, örgütsel uyum ve doğru kariyer planlaması sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu teoriler bireylerin özelliklerine, kişilik tiplerine, ilgi alanlarına, değerlerine ve kültürel bağlamlarına uygun anlamlı meslek edinilmesi düşüncesiyle geliştirilmiştir. Odak noktası temel yetenek ve ilgileri iş ihtiyacıyla eşleştirme olan teoriler zamanla yaşam boyu gelişimin ayrılmaz bir parçası olarak tatmin ve anlamlı iş bulmanın önemini vurgulayan bir anlayışa yönelmiştir (Aydemir, 2019).

2.2.3.1. Özellik ve faktör kuramı

Parsons tarafından geliştirilen özellik faktör kuramı, hem bireysel yeteneklerin hem de belirli işlerde gerekli olan niteliklerin ölçülmesinin mümkün olduğu öncülü altında çalışmaktadır. Bu teori ideal bir kariyerin beceriler, değerler ve kişilik gibi bireysel özelliklerin uygun bir meslekle eşleştirilebildiğini varsaymaktadır. Kuram, meslek seçiminde bireyin kendisi ile yakından uyumlu bir kariyer bulabilmesi için bireyin özelliklerini (özellik) ve çevre-iş gereksinimlerini (faktör) belirlemeye odaklanmaktadır (Chartrand, 1991; Sharf, 2006).

Parson'ın bireyin özelliklerini mesleki faktörlerle eşleştirme süreci, kendini tanımanın bir bileşenini içermektedir;

1. İşin özelliklerini veya kendi özelliklerini (örneğin, tutumlar, yetenekler, ilgi alanları, güçlü yönler, sınırlamalar) anlama
2. İşin faktörleri veya koşulları ve gereksinimleri hakkında bilgi (örneğin, görevler, ücret, ilerleme, fırsatlar)
3. Özellikler ve faktörler arasında makul bir eşleşme belirleme

Parsons, bireylerin yeteneklerine göre uygun işlere yöneldiğinde en iyi performansı göstererek üretkenliklerinin maksimum seviyede kullanabileceğini öne sürmektedir (Chartrand, 1991).

2.2.3.2. İş uyumu kuramı

İşe Uyum Kuramı Dawis ve Lofquist, (1984) tarafından geliştirilmiştir. İş uyumu kuramı, bireyin özelliklerini değerlendirme, işin gerekliliklerini belirleme ve ardından ikisini eşleştirme temel adımlarını takip etmektedir. Temelde özellik faktör kuramı ile benzer adımlar takip edilse de iş uyumu kuramında bir çift yönlü gerektirme söz konusudur. Yani bir taraftan birey işin veya mesleğin gerektirdiği özelliklere sahip olmalı, diğer taraftan o iş veya meslekte bireyin ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşılık verecek nitelikte olmalıdır. İş uyumu kuramı birey ve çevre (iş çevresi) arasında birbirini tamamlayacak uyuma/benzeşme ilkesine dayanmaktadır (Bacanlı, 2011, s. 98).

2.2.3.3. Holland tipoloji kuramı

John L. Holland (1997), insanları işleriyle eşleştirmenin meslek seçiminde odak nokta olduğunu teorileştirmiştir ve kariyer seçimlerinde bireylerin kişiliğinin (yani ilgi alanlarının) önemini vurgulamıştır. Kariyer başarısının ve memnuniyetinin, diğer özelliklerden daha çok kişinin kişiliğine uygun bir iş bulmasına bağlı olduğunu öne sürmüştür. Öyle ki meslek seçimini kişiliğin iş dünyasında karşılık bulması ve kişinin özelliklerini yansıması olarak değerlendirmektedir (Holland, 1997).

Holland, meslek alanını altı ana kategoriye ayırarak her kişinin belirlenen bu altı kategoriden birine uygun kişiliğe sahip olduğunu savunmaktadır ve buna göre kişiler kendi kişiliğine uygun mesleklerden birine yönelme, birini seçme eğilimi göstermektedir (Spokane ve Cruza-Guet, 2005, s. 25).

Hem kişilik tarzlarını hem de en iyi kişi-iş eşleşmesini sağlayan çalışma ortamlarını tanımlayan altı tip (RIASEC) şunları içermektedir (Adıgüzel ve Erdoğan, 2014);

- Gerçekçi Tipler (Realistic): Pratik, dengeli, sabırlı, gerçekçi, para-güç-statü değerleri gelişmiş tiplerdir. Ticaret ve mühendislik dahil olmak üzere fiziksel veya mekanik işler gibi somut görevleri tercih etmektedir.
- Araştırmacı Tipler (Investigative): Bilimsel, soyut kavramlara ilgi duyan, içedönük, tedbirli tiplerdir. Bilim ve bilgisayar programlama kariyerleri gibi daha analitik, entelektüel veya soyut olabilecek bağımsız ve görev odaklı çalışmaları tercih etmektedir.

- Sanatsal Tipler (Artistic): Sezgileri güçlü, idealist, bağımsız, yaratıcı ve hayal dünyası geniş tiplerdir. Güzel sanatlar, yazarlık, iç mimarlık, sahne sanatları gibi meslekleri tercih etmektedir.
- Sosyal Tipler (Social): Düzenli, sorumlu, nazik, kişilerarası iletişim becerileri iyi tiplerdir. İnsanlara ve toplum hizmetine ilgi duyan, öğretmenler, hemşireler ve danışmanlar gibi meslekleri tercih etmektedir.
- Girişimci Tipler (Enterprising): Problem çözme becerisine sahip, yönetmekten hoşlanan dışa dönük, hırslı ve ikna edici tiplerdir. Genellikle satış veya yönetimde liderlik gibi yetkili pozisyonlar tercih etmektedir.
- Geleneksel Tipler (Conventional): Kontrollü, kurallar ve disiplin çerçevesinde işleyişten hoşlanan, düzen ve sistem seven tiplerdir. Büro, muhasebe, finans işleri gibi rutin yapıya sahip meslekler tercih etmektedir.

Holland ve Gottfredson'a göre insanlarda belirli davranışların oluşumu aile, arkadaş ve etrafındaki kişiler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Büyüme sürecinde istenilen davranışı pekiştiren, istenmeyen davranışı engelleyen bu çevrenin etkisiyle insanlar belirli bir tipe yönelmektedir. Bu çevrede ailenin gerçekçi, araştırmacı ya da sosyal olması bireyin etkinliklerine yansıyacaktır ve buna göre davranışlar sergileyecektir. Ayrıca içinde bulunulan sosyo-ekonomik durum, kültür, cinsiyet-rol faktörleri de bireyin hangi tipte gelişim göstereceğine etki etmektedir (Nelson Jones, 1982, s. 164). Holland'ın kuramında özellikle gerçekçi çevrede yer alan mesleklerin cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde erkeksi kodlamalara sahip olduğu ve bu meslek alanlarında çalışan kadınların en fazla ayrımcılığa maruz kaldığı da belirtilmiştir (Bacanlı, 2014, s. 113).

2.2.3.4. Myers briggs tip teorisi

Bu teorinin temeli Carl Jung'un psikolojik tipler teorisinin alt yapısına ve teoride yer alan kişilik tiplerine dayanmaktadır. Myers ve Briggs, insan davranışlarını kategorize etmek için kişilik tiplerini kullanan Myers-Briggs Tip Teorisini geliştirerek kariyer gelişiminde kullanmak üzere uyarlamışlardır (Chauvin, Miller, Godfrey ve Thomas, 2010).

Teori, bir bireyin kişiliğinin özelliklerini tanımlayan dört iki boyutlu bir ölçek tanımlar. Bireyler, dört boyutun her biri için karşıt değişkenler arasında ölçekte bir yere düşer (Myers ve Myers, 2004):

- Dışadönüklük – İçe dönüklük: Bireylerin dikkatlerini nereye odakladıkları ve enerjilerini nereden aldıkları ile ilgili bir tutum ya da eğilimdir. Dışa dönüklükte kişiler dikkatlerini etrafındaki insanlara ve etkenlere vermekte iken içe dönüklükte ise içsel kavramlara ve fikirlerle odaklanmaktadır. Dışa dönük bir tip aktif olmaktan, insanlarla etkileşime geçmekten, etrafında insanların olmasından, etkinliklere katılmaktan hoşlanırken, daha içe dönük bir tip sessiz ortamlardan, detaylar üzerine yoğunlaşmaktan, konsantre olmaktan, yalnız çalışmaktan hoşlanmaktadır.
- Duyumsama – Sezme: İnsanların bilgilerini alma şekli iki türdür; Duyarlı kişilikleri olan bireyler bilgiyi beş duyu aracılığıyla algılar, fark eder ve somut şeylere ya da şimdiki ana odaklanır, sezgisel tip kişilikleri olanlar daha büyük resme bakar ve kalıpları ya da gelecekteki olasılıkları değerlendirir. Duyumsama kişilik tipi ana odaklanabilen bilinen yöntemlerle problemleri çözen ve eski bilgileriyle durumu yönetebilen ve hızlı sonuca ulaşabilen kişiliktedirler. Sezgisel kişilik tipi ise tam aksine geleceğe odaklıdır, yeni şeyler öğrenmeye açık, bir problemi yeni yöntemlerle çözmeyi denerler, sezgisel yönlerini ön planda tutarlar.
- Düşünme – Hissetme: Bireyin karar verme şekli olarak nitelendirilmiştir; düşünen bir tip, kararlarını mantıksal ve nesnel analize dayandırır, katı kurallardan hoşlanır, insanların ne düşündüğünü bilmek ve analitik olarak yorumlamak ister iken bir duygu tipi kararların değerlerini ve öznel kaygılarını dikkate alacaktır. Bunun yanı sıra esnek ve duygusal sınırları vardır, insanların düşünce ve isteklerine önem verir.

Bahsedilen tutum ve işlevler göz önüne alınarak kişilik ile meslek seçimi doğrudan ilişkilendirilmekte ve bu kişilik tiplerine uygun iş özellikleri ve koşullarına göre tercih yapılabilmektedir (Yerin Güneri, 2011, s. 156).

2.2.3.5. Ginzberg ve arkadaşlarının kuramı

Ginzberg ve arkadaşları meslek seçiminin belirli bir zaman diliminde gerçekleşen bir durum olmadığını çocukluktan başlayarak yetişkinliğe kadar uzanan bir dizi gelişimlerin yer aldığı

süreç olarak değerlendirmektedir. Kuramda bireyin istekleri ve ona sağlanan ya da sahip olduğu olanakların kesişimine vurgu yapmaktadır (Yeşilyaprak, 2006).

Kuramın varsayımlarına göre mesleki karar verme süreci belirgin özelliklerle birbirinden ayrılan üç dönemde gerçekleşmektedir (Yeşilyaprak, 2006);

- Hayal Dönemi (5–11 yaş): Bu dönemde keyfi seçimler yani mutluluk veren seçimler temel alınmaktadır.
- Geçici Seçimler Dönemi (11-17 yaş): bireyler bu dönemde belirli yaş aralıklarında kendini tanıma evresi geçirmektedir. 11-12 yaş aralığında birey hoşlanıp hoşlanmadığı faaliyetleri fark eder. 13-14 yaş aralığında birey kapasitesini fark ederek hangi mesleğin kendisine uygun hangisi değil dikkat etmeye başlar. 15-16 yaş aralığında bireyin sahip olduğu değerler ile seçeceği mesleğe dair beklentilerin benzeşmesine dikkat eder. 17 yaş döneminde seçimler değişkendir. Kendini ilgisini, yeteneğini, değerlerini keşfeden bireyin seçimleri sabit kalmamaktadır.
- Gerçekçi Dönem (17-24 yaş): Kendi içerisinde üç döneme ayrılmaktadır. Keşfetme evresinde (17-18 yaş) meslek seçimi için kendisine rehber olacak gerekli verilerin toplandığı, tecrübelerin edinildiği dönemdir. Şeffaflaşma döneminde (19-21 yaş) önceden edinilen bilgi ve tecrübelerden elde edilen birikimler farklı açılardan ele alınarak değerlendirilir. Ve son belirleme döneminde (21-24 yaş) ise yapılan değerlendirmeler ve planlamalar doğrultusunda karar varma ve kesinleştirmeyi kapsamaktadır.

Bu kuramın özellikle geçici seçimler döneminin alt basamağında yer alan 15-16 yaş değerlere vurgu yapan dönemde mesleklere yönelik değerlendirmelerin toplumsal cinsiyet yargılarından bağımsız yapılması, yine gerçekçi dönemin alt basamaklarından biri olan şeffaflık döneminde de edindiği deneyimlerin değerlendirilmesinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinde kalmaması açısından önemli dönemlerdir.

2.2.3.6. Super'in gelişim kuramı

Donald Super (1953), Ginzberg'in meslek seçim kuramından hareketle kendi kuramını oluşturmuş ve sosyo-ekonomik statü, cinsiyet, sosyal değişim ve seçim süreci gibi faktörleri de meslek seçim sürecine dahil etmiştir. Kuramında bireylerin yaşam süresince içinde bulundukları ev, okul, toplum, iş ortamı gibi alanların bir parçası ve çeşitli yaşam rollerine

sahip olmaları ile birlikte ortaya çıkan yaşam alanını da bir kariyer örüntüsü olarak kabul etmiştir (Siyez, 2011, s. 181). Bu kuramın alana en büyük katkısı meslek ve kariyer kavramlarının birbirinden ayrı iki kavram olduğunu ortaya koymasıdır.

Super'ın kuramında iki temel kavram vardır: “benlik kavramı” ve “yaşam boyu-yaşam alanı”. Super benlik kavramını bireyin kendisini nasıl gördüğünün, nasıl görünmek istediğinin ve başkalarının onları nasıl gördüğü düşüncesinin bir karışımı olduğunu öne sürmektedir. Benlik kavramı bireyin kendisiyle ilgili sahip olduğu yetenek, özellik, değer yargıları, amaçlar, idealler vs. ile ilgili algılarını kapsayan dinamik bir yapıdır. Bireyin etkileşimde bulunduğu çevre ile ilişkisi, ailenin ekonomik durumu, karşısına çıkan fırsatlar sonucunda oluşan benlik kavramının gelişimi meslek seçimine etki etmekte ve benlik gelişiminin mesleki alanlara uygulanması sonucunda mesleki gelişim gerçekleşmektedir. Meslek seçiminin temelinde mesleki gelişim ise hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bir diğer temel kavram olan yaşam boyu kavramı, yaşam boyunca devam eden kariyer gelişim sürecidir. Meslek seçimi kararının ir süreç olduğunu ve bütün yaşamı kapsadığı anlamını taşır. Yaşam alanı kavramı ise bireyin yaşamı boyunca yer aldığı alanlarda sahip olduğu rolleri ifade eder. Örneğin okulda öğrenci, evde anne, iş yerinde yönetici gibi (Kuzgun, 1996; Siyez, 2011, s. 184).

Super bireyde benlik oluşumu ve meslek seçimine dönüşmesini beş aşamaya ayırarak o dönemin gelişim göreviyle ilişkilendirmiştir (Serenbay, 2008).

- Büyüme (0-14 yaş): Fiziksel büyümeye, benlik kavramını oluşturmaya ve erken ilgi ve yetenekleri keşfetmeye odaklanılan dönemdir.
- Keşfetme (14-24 yaş): Farklı çalışma alanlarını keşfedip, belirli bir kariyer yönüne odaklanmaya başlanılan, buna yönelik özel eğitim veya iş hayatına atılım yapılan dönemdir.
- Yerleşme (24-44 yaş): Kariyer alanına yerleşmek, alana katkı sağlamak ve daha yüksek sorumluluk seviyelerine ulaşma hedeflerinin olduğu dönemdir.
- Koruma (45-64 yaş): Bir iş pozisyonunu sürdürmek, rekabetçi kalmak için becerileri gerektiği gibi güncellenen ve emeklilik için planlama yapılan dönemdir.
- Çöküş (65+ yaş): Yavaş yavaş işten ayrılma, boş zaman, aile ile zaman ve topluluk etkinlikleri gibi diğer projelere katılım sağlama dönemdir.

Super mesleki gelişim kuramını ortaya koyarken sadece erkek deneklerle çalışması önemli bir eleştirel noktadır. Ayrıca kariyer örüntülerini kadınlara ve erkeklere göre ayrı ayrı yapılandıran Super, cinsiyet rollerine ait yargıları unsurlarını bariz bir şekilde barındıran bir kuramcı olmuştur (Gökcan, 2018).

2.2.3.7. Gottfredson sınırlama- uzlaşma kuramı

Linda Gottfredson'un kuramı kariyer seçimi sürecine odaklanan ve bu sürece bilişsel ve sosyolojik açıdan yaklaşan bir kuramdır. Toplumsal yapıda kadın ve erkeklerin farklı meslek gruplarına yönelmeleri, bazı bireylerin ilgisi olmadığı mesleği seçmeleri Gottfredson'un meslek seçiminde sosyal faktörlere ağırlık vermesine sebep olmuştur. Bu kuramda bireyin mesleki beklentilerinin neden cinsiyet, sosyal statü gibi değişkenlere göre farklılaştığını açıklamaya çalışmıştır. Gottfredson meslek seçimini "kişinin kendini sosyal bir düzen içinde bir yere yerleştirme girişimi ve çabası" olarak tanımlamaktadır (Kuzgun 2014, s. 201).

Gottfredson benlik kavramını, sosyal benlik ve psikolojik benlik olmak üzere iki farklı şekilde ele almış, sosyal çevrenin etkisiyle şekillenen boyut sosyal benlik (zeka, sosyal statü, cinsiyete yönelik algılar), bireyin sahip olduğu kişisel değer ve özellikler psikolojik benlik olarak ifade etmiştir. Kuramda bireyin meslek seçiminde sosyal benliğin, psikolojik benliğe göre daha ağır bastığı öne sürülmüştür. Sosyal benliğin daha çok etkisinde kalan birey meslek seçimine yönelik bilişsel bir harita oluşturmaktadır. Bu bilişsel harita mesleklere ilişkin cinsiyet (masculinity/ femininity) algısı, işin saygınlığı ve işin çalışma alanlarından oluşmaktadır. Bir işin kadın ya da erkeğe özgüllüğü, saygınlık ve çalışma alanına göre mesleklerle ilgili toplumca kabul görmüş yargılar bireyin meslek seçim sürecine yön veren unsurlar haline gelmektedir. Bireyin önem sırası meslek tercihinde cinsiyet rollerinin mi, mesleğin prestijinin mi önce değerlendirileceğini belirlemektedir (Brown, 2003, s.40-41: akt Atli, 2012).

Daraltma sürecinde bireyler meslekler hakkında bilgi edinmeye başlarlar. Meslek gruplarının içinde bulunduğu sosyal sınıfla ilgili cinsiyetten başlayarak bir takım soyut bilgileri içselleştirirler. Bireyler edinilen bilgiler doğrultusunda kendine uygun olmayan yani cinsiyetine ve sosyal durumuna uymayan meslekleri eleyerek daraltma sürecini gerçekleştirerek seçeceği mesleklerin sınırlarını netleştirmektedir (Akyıldız, 2017). Daraltma süreci bir nevi bireylerin kabul edilemez meslek seçimlerini ortadan

kaldırma sürecidir ve artan yaş ve soyut düşünmenin gelişimsel yeteneklerine dayalı olarak dört aşamada tanımlanır (Siyez, 2014):

- Büyüklük ve güce yönelim (3-5 yaş): Çocuklar basit yollarla düşünürler ve genellikle büyüklük, güç ve cinsiyetin farkına varırlar.
- Cinsiyet rollerine yönelim (6-8 yaş): Çocuklar kendilerini cinsiyet rollerine göre sınıflandırmaya başlar ve cinsiyetlerini üstün görürler ve öncelikle karşı cinse atfedilen işleri ortadan kaldırır.

Gottfredson bu dönemde içselleştirilen cinsiyet rollerinin sabitlendiğini, meslek seçiminin daraltılmasında ilk kriterin cinsiyet rollerine göre sınırlama olduğunu; Sastre ve Mullet (1992)'de yaptıkları araştırmada meslek seçiminde kadınlar için en önemli faktörün cinsiyet tipi; erkekler içinse saygınlık ve boş zaman olduğunu ifade etmektedir (Siyez, 2014).

- Sosyal değerlemeye yönelme (9-13 yaş): Ergenler sosyal statü, sınıf ve prestijin farkına varırlar. İstenen sosyal hiyerarşiyi taşımayan ve ulaşılması zor işleri reddederler.
- İçsel, benzersiz benliğe yönelme (14+ yaş): Gençler, arzu ettikleri partneri cezbetme ve doğru sosyal kalabalığa uyum sağlama yeteneklerine odaklanır. Sosyal benliğe daha fazla dikkat ederek kabul edilebilir mesleki seçenekleri belirlemek için değerlerini, ilgi alanlarını, kişiliklerini ve becerilerini keşfederler. Bu aşama uzlaşma sürecini başlatır.

Uzlaşma, arzu edilenlere erişilememesi nedeniyle bireylerin olası aksiliklerle karşılaşması durumunda (işsizlik, dışsal gerçekliklere uyum sağlayamama gibi) meslek seçimi kararında ön planda tuttuğu faktörleri (ilgi, cinsiyete göre meslek seçimi gibi) geri plana atarak kendi planlamasının dışındaki mesleklere yönelmesidir (Dölek, 2008, s. 113; Kuzgun, 2014, s. 202-203).

Bu kuram meslek seçiminde saygınlık ve cinsiyetin meslek seçiminde önemli kriterler olduğunu ilginin ise bu kriterlerden sonra yer aldığını yani orta düzey belirleyici olduğunu öne sürmüştür (Gottfredson, 2002).

2.2.3.8. Sosyal öğrenme kuramı

Krumboltz ve arkadaşları tarafından geliştirilen kuram, sosyal öğrenme teorisini kariyer gelişimine uygulamıştır. Meslek seçiminde önceliğin bir iş bulmak değil tatmin edici bir yaşam inşa etmeye yardımcı olması gerektiğini öne sürmüştür. Sosyal öğrenme kuramı

insanların bir meslek sahibi olabilmek için neden bir takım eğitim programlara yöneldiklerini ve belli bir dönem sonrasında neden meslek değiştirmek istediklerini sorgulanmıştır. Bunun neticesinde insanların meslek seçimlerini ve meslek değiştirmede etkili olan durumları dört faktörle açıklamıştır: Genetik donanım özel yetenek, çevresel koşullar ve olaylar, öğrenme yaşantıları ve göreve yaklaşma becerileri (Kuzgun, 2014, s. 205).

Genetik yollarla sahip olunan özellikler, özel yetenekler, bireyin kendi dışında gelişen durumlar (çevresel etmenler: doğal afetler, yasalar, eğitim vb.), öğrenme (araçsal ve çağrışımsal deneyimler) yaşantıları arasındaki etkileşim dördüncü faktör olan göreve yaklaşma becerilerinin edinmesinde etkilidir (Nelson Jones, 1982, s. 154).

Sosyal öğrenme kuramı, bireyin özellikleri ile mesleğin gerekliliklerini eşlemeye dayalı kuramların günümüz ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bireyler için değişen ve dönüşen dinamik bir yapıya sahip olan meslekler ve iş dünyası için yeni öğrenme yaşantıları ve uyum mekanizması oluşturma gereklidir (Sharf, 2006, s. 307-309; Özyürek, 2011, s. 225-227).

2.2.3.9. Sosyal-bilişsel kariyer kuramı

Lent, Brown ve Hackett tarafından geliştirilen sosyal bilişsel kuram, meslek seçiminin kişisel inançlardan etkilendiğini vurgulamaktadır. Kişilerin ilgi ve yeteneklerine olan inancı meslek seçiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bandura'nın sosyal-bilişsel kuramında birey ile çevre etkileşiminin dinamik yapısı sosyal-bilişsel kariyer kuramının da temel varsayımıdır (Sharf, 2006, s. 330). Bu kuramda çift yönlü etkileşim (birey çevreyi etkilediği gibi çevre de bireyi şekillendirir ve yönlendirir) anlayışı söz konusudur (Özyürek, 2011, s. 238).

Sosyal-bilişsel kuram da sadece öğrenme yaşantılarına ve sonuçlarına (sosyal öğrenme kuramında olduğu gibi) değil ilk öğrenmelerin sonradan edinilen öğrenmeler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu, sonuçları nasıl etkilediği üzerine odaklanmaktadır (Sharf, 2006, s.331).

Kuramda bireyin mesleki gelişim sürecinde kişinin kendi kontrolün olan ve kendi kontrolünde olmayan değişkenlerin üzerinde durulmuştur. Kişinin kendi kontrolünde olan değişkenler “yetkinlik beklentisi”, “sonuç beklentisi”, “kişisel hedefler” olarak ifade edilmiştir. Kendini yetkin görme beklentisi, bireyin belirli bir konu için gerekli olan davranışları başarılı bir şekilde gerçekleştirme yeteneğine ilişkin algısını, sonuç beklentileri

kavramı, bireyin belirli bir eylemi gerçekleştirdikten sonra karşılaşılan durum ya da sonuçlarıyla ilgili inançlarını, ifade eder. Kişisel hedefler kavramı ise bir faaliyete ya da yapılan seçimlerin gelecek dönemde ortaya çıkaracağı sonuçları belirleyen faktörler olarak tanımlanabilir (Özyürek, 2011, s. 239-242). Bireyin kendi kontrolünde olmayan değişkenler ise fiziksel özellikler, çevre özellikleri, öğrenme yaşantıları olarak ifade edilmiştir. Kuramda cinsiyet rolleri de birey dışında gelişen ve bireyin seçimini etkileyen ve engelleyen bir faktör olarak değerlendirilmiştir (Gökcan, 2018).

2.2.3.10. Bilgiyi işleme kuramı

Peterson, Samson ve Reardon (1991), mesleğe karar verme sürecinin yanı sıra meslek edindikten sonraki süreçte iş bulma kararları ve meslekte karşılaşılan sorunlarını çözme becerisini kazandırmaya yönelik olarak bilgiyi işleme teorisini geliştirmişleridir. Kuramın temel çerçevesi problem çözme ve karar verme süreçleri olarak çizilmiştir (Zunker, 2006, s. 44-45). Meslek sahibi bir bireyin iş bulma sürecinde bir işi elde etmek için harekete geçmesi karar verme sürecinin bir sonucu iken elde edilen iş problem çözümünün bir sonucu olarak ifade edilir.

Bilgiyi işleme kuramına göre bilişsel ve duygusal süreçlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan kariyer seçimi, bir problem çözme eylemidir. Kariyer problemlerini çözme de bilişsel becerilerin yanı sıra geçerli bilgilere sahip olmak önemli bir yer tutar (Meydan, 2020).

2.2.3.11. Brown'ın değer temelli kariyer yaklaşımı

Brown'ın (1996) yaklaşımı, kariyer kararı vermede değerlerin önemine odaklanmaktadır. Kuramsal açıdan değerler, bireyin neyi önemli bulduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla yaşamın birçok alanında öne çıkan değer algısı meslek seçiminde bireyin ilgisini yönlendirmede önemli bir yere sahiptir. Brown, değerlerin farkında olunmasının yanı sıra iyi tanınmasının gerektiğini ve değer temelli yapılan meslek seçiminde mesleki doyuma daha fazla ulaşılabileceğini öne sürmektedir (Akt. Korkut, Owen ve Niles, 2011, s. 277).

2.3. Meslek seçimi ile cinsiyet rollerinin ilişkisi

Toplumsallaşma, toplumun sahip olduğu değer ve normların bireylere aktarılma sürecidir. Bu süreçte bireyden kendisine verilen rol ve edindiği statülere göre nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi, benimseyerek davranışa dönüştürmesi beklenir. Bu beklentiler rol olarak karşımıza çıkmaktadır, sosyal roller. Bu açıdan bakıldığında cinsiyet de bireyin toplumdaki konumunu statüsünü belirleyen ölçütlerden biri olmaktadır (Gündüz, 2017; Tezcan, 1995, s. 51).

Aile ve eğitim aracılığıyla çocukların toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algısı büyük ölçüde şekillenmektedir. Çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini yani kadın ya da erkeğin davranış biçimleri öğrendikçe ki bu sistematik bir eğitim olarak düşünülebilir toplumun her alanında (oyun, eğitim vs.) bunu hayata geçirmeye başlamaktadır (Gökcan, 2018; Gooden ve Gooden, 2001). Toplumsal cinsiyet mekanizması, kadın ve erkeğin toplumsal hayattaki konumundan başlayarak, kadın ve erkeğin toplumsal hayata katılma derecesine, temsil biçimine hatta görünürlüğüne büyük ölçüde etki etmekte ve bununla birlikte kalıplaşmış yargılara, ayrışma ve önyargılara uygun ortam yaratarak bireylerin kadın ve erkek olarak aralarında sözel, davranışsal, duygusal ve fiziksel alanlarda sınırlar oluşturmakta ve hayatlarını kısıtlamaktadır. Bu sınırlamalar meslek seçimi içinde geçerlidir (Ökten, 2009; Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç, 2014).

Bilinçli bir meslek seçim sürecinde esas olan bireyin kendi özellikleri (ilgi, yetenek, istek ve beklenti, hedef vs.) ile mesleği farklı açılardan değerlendirip, araştırarak bir karara varmasıdır (Gökcan, 2018; Kuzgun, 2014a). Birey meslek aracılığıyla toplumda yer edinme, üretme, sahip olduğu yeterlilikleri kullanma ve geliştirme, saygı görme ve psikolojik doyum elde etmenin yanı sıra mesleğiyle birlikte yaşam biçimi ve sosyal çevresi şekillendiğinden dolayı meslek, hem kimliğinin hem de hayatının en önemli parçalarından biri haline gelmektedir (Kuzgun, 2014a). Ancak sosyal kimliğin bir parçası olan, değişken ve bazı çıkarımlardan yola çıkarak üretilmiş toplumsal cinsiyet rollerinin yönlendirmesi ile bireysel tercihler yapmak doğru ve sağlıklı bir seçim yapmayı engellemektedir (Gökcan, 2018).

Meslek seçimi birçok faktör ve bu faktörlerin de kendi aralarında etkileşiminin sonucunda netleşen bir karardır. Bireyler çocukluktan itibaren aile, çevre, kitaplar, eğitim kurumları ve medyadan içinde toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere yönelik kalıp yargıları barındıran birçok mesaj alırlar. Bu mesajlar meslek seçimi açısından bakıldığında bireyin hangi

mesleğin kendisine uygun olduğuna, bir mesleği hangi boyutlarıyla değerlendirmesi gerektiğine, kendisine çizilen konumuna dair kısıtlayıcı kalıp yargıların oluşturduğu düşünsel yapı ile sürecin sadece tek boyutlu gelişmesinde önemli bir unsur halini almaktadır (Tarhan, Çetin Gündüz ve Kılıç, 2014)

Uzun yıllar toplumca işlenen cinsiyete dayalı kalıp yargıların şekillendirdiği cinsiyet rolleri, mesleklerin kadına özgü ve erkeğe özgü meslekler olarak ayrılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak erkekler kamusal alana, iş hayatına, bilime, teknolojiye, yönetime, kariyer odaklı ilerlemeye yönlendirilirken; başlangıçta kadınlar çalışma hayatından uzak tutularak eş, anne, ev ve aile bireylerinin bakımında sorumlu olan kişi konumuna getirilmiştir. Dolayısıyla kadınların hayat deneyimleri bununla sınırlı kalmıştır. Değişen koşullar ile kadınlar çalışma hayatına katıldıkları süreçte dahi toplumun kendisine yüklediği ev ve aile bakım sorumluluklarını da beraberinde yüklenmek zorunda bırakılmıştır. Toplum tarafından üretilen kalıp yargılar ve cinsiyete ilişkin roller ile meslek seçimi arasındaki ilişki de aslında bu noktada başlamaktadır. Toplumun bireylerden kendi cinsiyet rollerine uygun ya da bu rolleri aksatmamaya yönelik yaşam biçimi beklentisi buna göre meslek tercihi ve kariyer planlama yapılması durumunu ortaya çıkarmıştır (Gökcan, 2018; Tarhan, Çetin Gündüz, Kılıç; 2014). Aslında toplumsal cinsiyet rolleri fark ettirmeden kadınların ve erkeklerin seçebileceği mesleklerin genel hatlarını, genel özelliklerini belirlemiş olmaktadır. Özellikle kadınlarda geleneksel değerler, bu değerler üzerine inşa edilen toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü, kadına ev içinde yüklenen sorumluluklar ve roller, kadınların çalışabilecekleri işlere yönelik meslek tercih etmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Parlaktuna, 2010). Modernist söylemin erkekliği akıl, entelektüellik ve rasyonaliteyle ilişkilendirmesi, kadınlığı bedenle, yani cinsellik ve üremeye sınırlandırması (Leonard, 2002: 66) nedeniyle kadınlar uzun süre bilimsel temel ve yükseköğrenim gerektiren profesyonel mesleklerin dışında bırakılmıştır (Gönç, 2016, s. 146).

Toplumda meslekler erkeksi ve kadınsı olduğu kabul edilen özelliklere sahiptir. Erkeklerle uygun görülen yani erkeksi özellik gösteren mesleklerin teknik beceri, akılcı, fiziksel güç, kendine güvenli olmayı içeren özellikte olduğu görülmektedir askerlik, doktorluk mühendislik gibi. Kadınlara uygun görülen yani kadınsı özellik atfedilen mesleklerin duygusallık, bakım, hizmet, iletişim becerileri gibi özelliklere sahip olması gerektiği düşünülmektedir. Erkeksi olduğu düşünülen özelliklere sahip meslekler kadınlara uygun görülen mesleklerden daha üste tutulmuş ve daha değerli görülmüştür (Connell, 1995; Walby, 1990).

Toplumsal iş bölümünü şekillendirilirken iki düzenleyici ilke benimsenmiştir: ayrılma ve hiyerarşi ilkesi. Ayrılma ilkesi kadın işleri erkek işleri ayrımını vurgularken, bireylerin cinsiyetlerine göre farklı alanlarda yetenekleri olduğu algısını toplumsal hayata işlemiştir. Hiyerarşi ilkesi ise erkek işleri daha değerlidir yargısına vurgu yapmaktadır (Kergoat, 2009, s. 95; Akt. Urhan ve Etiler, 2011). Yetenekleri toplumsal cinsiyet algısına göre taksim eden bu iş bölümü yapısı çocukluktan itibaren kadın ve erkeklerin sadece kendi cinsiyetine uygun olduğu düşünülen becerileri edinmesini ve bunlara yönelik uzmanlaşmasını hedef alan bir öğretimi beraberinde getirmektedir. Kadın ve erkeklerde farklı beceri ve yetenekler beslenmekte, doğal bir getiri olduğu varsayımı üzerinden bunlar kadına ya da erkeğe atfedilmektedir (Bhasin, 2005, çev. 2003). Mesleğin gerektirdiği beceri ve yeteneklerin bir tarafta bulunup diğerinde bulunmadığı gerekçesiyle meslek veya iş cinsiyete göre sınıflanıp tanımlanmaktadır. Bu da meslek seçiminde mesleğin teknik gerçeklerinden ziyade kadın ve erkeğe uygun meslek yapısı olup olmadığı ölçütüne zemin hazırlamaktadır. Mesleklerin cinsiyetlendirilmesi sonucunda mesleki kimlik ve cinsel kimlik birbiri ile bütünleşen bir hal almaktadır. Kadınların ve erkeklerin kendine uygun meslekleri seçmesine yön vermektedir. Tarih boyunca oturtulmuş bu mekanizma iş veya mesleğe yeni girecek kadın ve erkeklerin düşüncelerini, davranışlarını, tercihlerini etkileyecek şekilde nesilden nesile aktarılmaktadır (Ecevit, 1998, s. 270-271).

Günümüzde gençlerin meslek tercihlerinde cinsiyet kuşkusuz en büyük etkenlerden biridir. Bireyler mesleklerini ilgi, yetenek doğrultusunda seçmesi gerektiğinin bilicindedir fakat toplum yapısından dolayı cinsiyetlerine uygun olup olmadığını da düşünerek hareket etmek durumunda kalmaktadır (Lafçi, 2018). Yapılan araştırmalar meslek tercihlerinde öğrencilerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisinde kaldığını göstermektedir.

Tablo 1

Öğretim Alanlarına Göre Yükseköğretimde Öğrenci Sayısı, 2017-2022

Öğretim Yılı Öğretim Alanları	2017-2018		2018-2019		2019-2020		2020-2021		2021-2022	
	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
Bilişim ve İletişim Teknolojileri	77,9	22,1	77,8	22,2	72,5	27,5	70,6	29,4	69,7	30,3
Beşeri Bilimler ve Sanat	42,4	57,6	43,1	56,9	43,9	56,1	44,3	55,7	43,7	56,3
Doğa Bilimleri, Matematik ve İstatistik	48,5	51,5	48,6	51,4	49,7	50,3	47,9	52,1	46,3	53,7
Eğitim	37,4	62,6	34,5	65,5	39,8	60,2	36,7	63,3	39,2	60,8
Hizmetler	62,0	38,0	61,3	38,7	62,5	37,5	65,0	35,0	63,3	36,7
İş, Yönetim ve Hukuk	59,4	40,6	59,6	40,4	59,4	40,6	59,8	40,2	59,5	40,5
Mühendislik, İmalat ve İnşaat	71,2	28,8	71,7	28,3	71,6	28,4	70,7	29,3	69,9	30,1
Sağlık ve Refah	35,7	64,3	35,2	64,8	28,2	71,8	26,0	74,0	25,2	74,8
Sosyal Bilimler, Gazetecilik ve Enformasyon	49,2	50,8	49,5	50,5	49,8	50,2	50,5	49,5	50,6	49,4
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık ve Veterinerlik	67,5	32,5	67,8	32,2	67,5	32,5	66,5	33,5	65,5	34,5

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2022

Tablo 1 farklı öğretim alanlarındaki erkek ve kadın öğrenci oranlarını belirtmektedir ve zaman içindeki değişiklikleri göstermektedir. Bazı ana alanlarda kadınların oranının arttığı görülürken, diğerlerinde azaldığı veya neredeyse sabit kaldığı görülmektedir.

Bilişim ve İletişim Teknolojileri, Mühendislik, İmalat ve İnşaat gibi geleneksel olarak erkek ağırlıklı alanlarda erkek öğrenci oranı hala yüksektir, ancak bu alanlarda kadınların oranında artış görülmektedir. Örneğin, Bilişim ve İletişim Teknolojileri alanında kadın oranı artmaya devam etmiş olsa da erkeklerin yüksek oranda tercih ettiği bir bölüm olduğu görülmektedir. Diğer yandan, Sağlık ve Refah alanında kadın öğrenci yoğunluğunu korumaktadır. Bazı alanlarda cinsiyet dağılımı neredeyse sabit kalmış veya çok az değişmiş gibi görünmektedir. Örneğin, Beşeri Bilimler ve Sanat alanında kadın oranı değişmemiş görünmektedir. Bu durum, belirli alanlarda hala cinsiyet dengesinin sağlanamadığını veya cinsiyet stereotiplerinin güçlü olduğunu düşündürmektedir. Bu beş yıllık göstergede herhangi bir

alandaki büyük sıçrayışlar görülmemesi ve bu değişim hızı baz alındığında cinsiyet eşitliği ve cinsiyet stereotiplerinin azaltılması için daha fazla çaba gerektiği söylenebilir.

2.3.1. Toplumsal cinsiyetin çalışma hayatına yansımaları

Toplumsal kültür ve çalışma hayatının etkileşiminin yansıdığı alanların başında toplumun iş yapış şekilleri gelmektedir. İş yaşamında ön plana çıkan bazı kültürel olgular yer almaktadır. Ataerkil yapı ve kültüre dair bazı değerler iş yaşamında toplumsal cinsiyet temelli ayrışmayı belirginleştirmektedir (Gülcan, 2022). Dolayısıyla toplum kültürünün cinsiyete yüklediği anlamların meslek seçiminde ve iş hayatında nasıl bir etkiye sahip olduğunu incelemek gereklidir.

Ataerkil toplum yapısının ve erkek egemen değerlerin benimsendiği bir ülkede kadın ve erkeklerin iş yaşamına girişi, iş yaşamı sürecinin kadın ve erkek için farklı şekillendiği ve deneyimlenen ayrımcılıklar olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreçte dönemseller şartlara bağlı olarak kadınlar çeşitli ekonomik faaliyetlerde yer almışlardır. Ev işleri, annelik, ücretsiz aile işçiliği (tarım sektörü) şeklinde çalışan kadınlar, sanayi devrimiyle birlikte ücretli işçi statüsü kazanarak gerçek anlamda çalışma hayatında var olmuş ve emeğinin karşılığında bir ücret almıştır. Düşük ücretli işgücü ihtiyacı ile kadınların niteliksiz iş gücü olarak görülmesi kadınların sanayi ve hizmet sektöründe yer almasını kolaylaştırmıştır (Durmaz, 2016). Günümüze doğru gelindiğinde küreselleşme sürecinin de etkisiyle kadınların çalışma hayatına katılımı artmaktadır. Modern toplumun en önemli hedeflerinden biri olan eşitliği sağlamak amaçlı toplum üyelerini gelişmiş sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan güvence altına almak olsa da kadın iş gücü piyasasında kadın ve erkeklerin katılım imkanları oldukça farklılaşmaktadır. Bu katılım imkanlarının eşitlenememesinin önündeki en büyük engel toplumsal cinsiyet olmuştur (Akt. Kiaušienė ve Streimikiene, 2011). Kadınlar için özellikle 20-24 yaş grubundan sonra iş gücüne katılım oranının azalması, emzirme odaları, kreş açma zorunluluğu gibi yasal düzenlemeler ve medeni durum da iş gücüne katılımını engellemektedir. Bu gibi engeller erkeklerin iş dünyasındaki egemenliğini pekiştirmektedir. Nitekim iş hayatındaki ataerkil sisteme hizmet eden düzenlemeler iş hayatının kendine özgü bir kültürel yapısının oluşmasına neden olmuştur (Gülcan, 2022). Kadın ve erkekler için eşit imkanlar sağlamanın önündeki en büyük engel toplumların insanlara dayattığı kadın ve erkek rolü ile kalıp yargılar ve tutumlar olarak

görülmektedir (Bayat ve Parıldar, 2021). Kadının çalışma hayatına girişi ile kadının sahip olduğu roller üzerine yeni roller eklenerek toplumdaki yeri değişmeye başladığı söylenebilir.

Tablo 2

Dünya Ekonomi Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporu Türkiye Sıralaması Değişimi

Ülke	2006	2023
Türkiye	Sıralama	Sıralama
Küresel Cinsiyet Eşitliği	105	129
Ekonomiye Katılım ve Fırsat	106	133
Eğitime Katılım	92	99
Sağlık ve Sağ Kalım	85	100
Siyasi Güçlenme	96	118
Değerlendirmeye alınan toplam ülke	115	146

Kaynak: World Economic Forum Global Gender Gap, 2023

Dünya Ekonomi Forumunun 2023 yılında yaptığı Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Raporuna göre Türkiye’de cinsiyetler arası tam eşitliğin sağlanması için 131 yılın geçmesi gerekmektedir. Rapora göre Türkiye cinsiyet eşitliği sıralamasında 146 ülke arasından 129. Sırada yer almaktadır. Bu raporda “ekonomiye katılım ve fırsat”, “eğitime katılım”, “sağlık ve sağ kalım” ve “siyasi güçlenme” kategorileri ele alınmıştır. Ekonomiye katılım ve fırsat kategorisinin içerisinde ücret farkı, benzer iş için ücret eşitliği, işgücüne katılımdaki kadınlar ve erkekler arasındaki fark, kanun yapıcı ve üst düzey yönetici kadın sayısının erkek sayısına oranı yer almaktadır (WEF, 2023). Türkiye ekonomiye katılım ve fırsat alanında 2023 yılı itibarıyla 146 ülke arasında 133. sırada yer almaktadır.

Bu veriler göz önüne alındığında bireyler içinde yaşadığı toplumdan kopuk düşünülemez. Her birey çocukluktan itibaren yaşadığı toplumun kültürel değerleri hakkında gerek yetiştirilirken verilen öğretilerle, gerek gözlemlerle bilgi sahibi olarak doğal bir süreç olarak yaşamlarında yer vermeye başladıkları görülecektir. Dolayısıyla meslek seçimi dönemine gelindiğinde bireyin ailesinden, çevresinden, aldığı eğitimlerden ve kendi yaşantılarından elde ettiği deneyimlerle meslekler hakkında genel ya da özel yargılara sahip olması beklenir.

Meslek seçiminin etkili faktörlerinden biri çalışma alanları ve kişilere sağladığı katkılardır. Bu yönüyle ilgili olarak çalışma hayatında cinsiyete dayalı ayrımcılıklar bireylerin o mesleğe yönelip yönelmeme konusundaki kararlarını etkileyebilir. Herhangi bir mesleği seçecek

bireyin beklentisinin ne olduğu ve mesleğini icra edeceği alanda bu beklentilerinin ne kadar karşılanabileceğini bilmek durumundadır. Bu anlamda çalışma hayatında toplumsal cinsiyet etkilerini açıklamak meslek seçimindeki etkisini görmek açısından faydalı olacaktır.

2.3.2. Cinsiyete dayalı iş bölümü

“Cinsiyet (sex) biyolojik bir terimdir: toplumsal cinsiyet (gender) ise psikolojik ve kültüreldir”. Cinsiyet, bireyin doğuştan sahip olduğu onu kadın veya erkek yapan genetik, fiziksel ve biyolojik özellikleri tanımlarken; toplumsal cinsiyet ise toplumun kadın veya erkeğe yüklediği sosyo-kültürel anlamı ile ilişkilidir. (Bhasin, 2003, Dökmen ,2021; Oakley, 1985, s. 158). Birçok biyolojik unsur cinsleri birbirinden farklı hale getirir ki bunların başında gelen doğum yapma unsuru önemli bir ayırt edicidir. Biyolojik farklılıklara atanan anlamlar yani cinslerin taşıdığı biyolojik özelliklerin kültürel olarak yeniden üretilmesi tartışmasız toplumsaldır (Altman, 2003, s. 53).

Kadınların ve erkeklerin cinslerine göre kategorize edilmesi her iki cinsiyetin uğraş ve eğilimlerinin de birbirinden farklı olması gerektiği düşüncesine zemin oluşmuştur. Bu bağlamda, cinsiyete dayalı iş bölümü toplumların meslek-cinsiyet eşleştirmeleri anlamına gelmektedir. Yani toplumsal n kabuller bir mesleğin hangi cinsiyet tarafından yapılacağını belirlemektedir (Sağıroğlu, 2021). Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ya da cinsiyete dayalı işbölümü, kadın ve erkeğin ne yapması ve ne yapmaması gerektiği konusunda toplumda yaratılmış düşünce, algı ve değerlere dayalı olarak kadın ve erkeğe farklı roller ve sorumluluklar verilmesini ifade etmektedir(Bhasin, 1995, ev. 2003).

Günümüz dünyasında da belirli alanlarda kendini hissettiren cinsiyete dayalı iş bölümü oldukça eski bir tarihe sahiptir. Kadınların ev içinde yeniden retilimi sağlaması ve toplayıcılık yapması, erkeklerin ise avcılıkla uğraşması tarihteki ilk iş bölümü, üretim faaliyetlerine kadın ve erkeğin katılım şekli ise ilk toplumsal ilişkilerin temeli olarak görülmektedir. (Bora, 2012; Mies, 2012). Modern toplum yapısına geçmeden önce iş bölümü iki biçimde ayrışmaktadır: “yuvayı beklemek” ve “geçimi sağlamak”. İnsanın cinsel doğasından dolayı doğuran cins olan kadın; hem doğum sürecinin son aylarında hareketlerinin yavaşlaması ve kısıtlanması hem de doğum sonrasında bakıma muhtaç bir yavru için en az bir sene emzirmesi, beslemesi ve yanında bulunması gerekliliğinden evinden (bulunduğu ortamdan, mağaradan vs.) uzaklaşması söz konusu değildir. Bununla birlikte

erkek gerekli olan gıdayı sağlamak amacıyla dışarıda uzun süre vakit geçirebilmektedir. Ortaya çıkan bu zorunluluk iş bölümüne zemin hazırlayarak ev ve iş yerinin ayrışmasını beraberinde getirmiştir (Çapar, 2019). Bunun yanı sıra bir tarım aleti olan karasabanın kullanılmaya başlanması da iş bölümünün cinsiyete dayandırılmasında etkili olmuştur. Tarla ve bahçe işlerinde karasaban kullanımına geçilmesi ve bunun güç gerektirmesi kadının etkin olduğu bu alanı erkeklere devretmesini gerektirmiştir. Besinlere ulaşılmasında, elde edilmesinde fiziksel güç kullanımının ön plana çıkması erkekleri avantajı hale getirirken kadınların sahip olduğu konumu kaybetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu da kadının saygınlığını önemli derecede olumsuz etkilemiştir. Diğer yandan yerleşik hayat, mülkiyet, sahip olunanları koruma ve arttırma isteği savaşları başlatmış ve erkeğin önemini arttıran bu durum erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurmasını garantilemiştir.(Fisher, 2004, s. 264).

Bazı hipotezlerde yeterli veriler olmadığından tahmini veya varsayımsal olarak iş bölümü biyolojik gerekliliklere dayandırılarak açıklanmaktadır. Mesela Engels (1990) ilk iş bölümünün insanlar arasında ve üreme ile ilişkili olduğunu; Newland (1980)'da cinsiyete dayalı iş bölümünün insanlık tarihindeki ilk iş bölümü olduğunu hipotezlerinde öne sürmüşlerdir Fakat Oakley (1985) tarafından bu tür hipotezlerin gerçeğe örtüşmediği, cinsiyete dayalı iş bölümünün evrensel bir profile sahip olsa bile toplumlar arasında işlerin kadın ve erkeğe paylaştırılmasında farklılıklar gösterdiği, dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümünün biyolojik bir olgu olmaktan çok kültürel bir olgu olduğu hipotezi ortaya atılmıştır (Akt. Sağıroğlu, 2021).

18. yüzyılın ortalarında Sanayi Devriminin etkisiyle büyük çaplı değişiklikler ve dönüşümler başlamış, üretim biçimi çeşitlenmiş ve cinsiyete dayalı iş bölümü giderek karmaşık bir hal almıştır. Çünkü avcı-toplayıcı şeklindeki bir hayattan yerleşik-üretim dönük bir hayata geçilmiştir (Çapar, 2019). Makineleşmenin hız kazandığı bu dönemde insan emeğine dayalı ev içerisindeki işler önemini kaybetmeye başlamıştır. Yaşanan bu değişimler neticesinde ev ile iş arasında keskin sınırlar çizilmesi özel ve kamusal alan ayrımını da beraberinde getirmiştir. (Donovan, 1997). Aslında kamusal alan oluşumu beraberinde özel alan kavramını ortaya çıkarmıştır. Özel alan dışarıya kapalı aile ve arkadaşlarla sınırlanan yaşam bölgesi olarak ifade edilirken kamusal alan dışarıya dönük herkes tarafından denetlenebilen ve ekonomik yönü olan alan olarak tanımlanmaktadır ve akılcılıkla ilişkilendirilmektedir (Alacahan ve Vatandaş, 2021; Donovan, 1997).

Binlerce yıl tarım toplumlarında kadın çalışma yaşamının bir parçası olmasına rağmen sanayi devrimiyle birlikte belirli bir dönem kadın mal ve hizmet üretimi dışında tutulmuştur.

(Selçuk ve Tuzlukaya, 2013, s. 5). Modern toplumda meydana gelen ev ve iş yerinin ayrılması, kadının üretim dışında kalması, kadını anne ve eş rolüyle bütünleştiren anlayışın evrenselleşmesine neden olmuştur. Erkekler dışarıda çalışıp evin geçimini sağlarken, kadınlar evde erkek ve çocuk bakımını yüklenmek zorunda bırakılmıştır. Bu ayrışmalar ‘ev kadını’ etiketiyle yeni bir kadınlık normu dönemi de başlatmıştır. (Bora, 2012).

Toplumsal olarak yapılanan cinsiyetçi iş bölümüne göre “evin ekmeğini kazanan erkek”tir. Kadın ise evde kalarak bakım hizmetleri yapması beklenen temel görevleri ev ve aile olarak belirlenen taraftır. Her ne kadar bu durum bir iş bölümü olarak görünse de ön kabullere dayalı bu cinsiyetçi iş bölümü ev içinde ve ev dışında ayrıcalık ve ayrımcılık ortaya çıkarmaktadır (Urhan, 2015). İş bölümünün şekillenmesiyle birlikte kadın ve erkek ayrımcılığının temellendiğini söylemek mümkündür. Daha önceki dönemlerde hayvancılık, dokumacılık, tarımın gelişmesi sonucunda eş değerlere sahip olan kadın ve erkeğin mülkiyet kavramıyla birlikte rolleri değişmiş ve statüleri arasındaki eşitlik bozulmuştur (Tan, 1979, s. 164).

Cinsiyete dayalı iş bölümü basit bir görev dağılımı görüntüsünden daha derin bir anlam barındırmaktadır. Toplumsal alanda hayatın gerekliliklerine göre yükün paylaşılmasının aksine kadın ve erkek konumunda kadınların aleyhine bir resim ortaya koymaktadır. Bu resimde kadınların maruz kaldığı ciddi bir eşitsizlik ve ayrımcılık söz konusudur. Kadının erkekten daha çok güç ve yetkiye sahip olduğu bir toplum yoktur. Toplumun çok büyük bir kesimi tarafından ev işleri ve çocuk yetiştirmenin kadın görevi, eve para getirmenin erkek görevi olarak kabul edilmesi güç, saygı vb. açıdan cinsiyetlerin sahip olduğu konumların birbirine eşit olamayacağı fikrinin yerleşmesine yol açmıştır (Aslan Çetin, 2021). Kadınların kendileri, aileleri ve toplumun yeniden üretimi için yaptığı ev içi faaliyetlerin, kullanım değeri olmasına rağmen piyasada parasal bir değere sahip olmaması ve üretim faaliyetlerinden sayılmaması ev işlerini değersiz kılmaktadır (Özçatal, 2011).

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, kadın ve erkek arasındaki toplumsal güç ve güç ilişkilerinin de şekillendirmiş ve şekillendirmeye devam etmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet yargılarından kaynaklanmaktadır. Çünkü toplumların kadın ve erkeklerden beklentileri, cinsiyet farklılığının sebep olduğu kalıplar çerçevesinde şekillendirilirken iki cinse dayatılan değer ve özellikler kadın ve erkekler arasında bir hiyerarşi yaratmaktadır (Kılıç, Beyazova, Akbaş, Zara, Serhatlı, 2014, s. 129). Çünkü erkek ve kadın emekleri eşit ücret ile değerlendirilmez, kadınların çalışma hayatında varlığının gerekliliği erkekler kadar önemsenmez ve yalnızca kadınların yapabildiği insan dünyaya getirme, hayatta kalması ve

yaşamını sürdürmesi için gerekli bakım-besleme işleri insan emeğinin yeniden üretimi anlamına gelmesine rağmen, çocuk bakımı, yemek, bulaşık, çamaşır, temizlik ve diğer ev işleri ekonomik faaliyet kabul edilmez, tanınmaz, görünmez ve ücret ödenmez. Erkeklerin sahip olduğu işler daha nitelikli ve yüksek ücretli iken kadınların yoğun olarak yer aldıkları işler evde yaptıkları işlerin bir uzantısı görünümüne sahiptir (ana sınıfı öğretmenliği, hemşirelik, sekreterlik vs.) (Bhasin, 1994).

Sanayileşme sürecinde her ne kadar belirli bir dönem kadınlar çalışma yaşamının dışında tutulmaya çalışılsa da pek çok ülkede gerekli işgücü ihtiyacının karşılanması için kadınların ücretli emek piyasasında yerini alması hızlanmıştır. Askerlik, polislik, mühendislik, doktorluk gibi yaygın olarak “erkek mesleği” görülen mesleklerde kadınlar da yer almaya ve daha önce erkeklerin yaptığı birçok iş kadınlar tarafından da icra edilmeye başlanmıştır. Buna rağmen güvence, yetki, gelir açısından kadınlar erkeklere oranla daha düşük statüde istihdam edilmiştir. Kadının asli görevi olarak kabul edilen ev işleri çalışma yaşamında yer almasına rağmen ağırlıklı olarak yine kadının üstüne yüklenmiş ve kadın gelir getirici iş ve ev sorumlulukları ile baş etmek zorunda bırakılmıştır (Selçuk ve Tuzlukaya, 2013).

Kadın ve erkekler, kız ve erkek çocuklar sahip oldukları ilgi, yetenek ya da kişisel tercihlerine göre değil, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet normlarına göre atfedilen görev ve sorumluluklara göre hareket etmesi eskiye oranla gelişim gösterse de kadın ve erkeğin ekonomik üretim çalışma alanlarında cinsiyete dayalı iş bölümü varlığını korumaya devam etmektedir. Çünkü yerleşmiş düzen ve toplumsal yapı, yeteneklerin toplumsal cinsiyete göre taksim ederek işbölümünün devamlılığını garantilemektedir. Kız ve erkek çocuklar yalnızca kendi toplumsal cinsiyetlerine uygun olduğu varsayılan becerileri öğrenir ve uzmanlaşır (Bhasin, 1994). Dolayısıyla toplumdaki iş bölümü mekanizması, kadın ve erkeklere kendi yetenek ve becerileri doğrultusunda fikir ve isteklerin oluşmasına, hangi faaliyetlerde yer almak istediğine ve hangi alanın temsilcisi olacağına dair belirleyici olmaktadır (Agarwal, 1994).

Cinsiyete dayalı iş bölümü olumsuz iki duruma kapı açmaktadır. Birincisi kadın ve erkeğin yapabileceği işlerin farklı olduğu düşüncesini (ayrılma ilkesi) pekiştirerek çocukluktan itibaren bu düzeneğin içinde yetişen bireylerin ilgi yetenekve isteklerine ket vurmakta, ikincisi ise erkeğin sorumlu olduğu işleri kadının yaptığı işlerden daha önemli, daha değerli olduğu (Hiyerarşi ilkesi) vurgusuyla bu algıyı sağlamlaştırmaktadır.

Tüm bunlar göz önüne alındığında; cinsiyete dayalı iş bölümü, toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde şekillenen ekonomik ve mesleki ayrımları tanımlayan bir kavramdır (Marshall, 1999, s. 98). Mesleklerin hangi cinsiyete uygun olduğunun belirlenmesi kadın ve erkeğin meslek seçiminde önemli bir yordayıcıdır.

2.3.3. Cinsiyet temelli ayrımlar: yatay ve dikey ayrışma

Genel olarak ayrımcılık, herhangi bir kamu yararı veya mantıksal gerekçeye sahip olmadığı halde, bir kişiye benzer durum ve koşullarda bulunan diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan muameleyi ifade eder (Çelenk, 2010, s. 211). Bu bağlamda cinsiyete dayalı ayrımcılık genel olarak bir kişiye cinsiyetinden dolayı farklı davranmak olarak tanımlanabilir. Bu farklı davranış daha çok kadınları hedef almaktadır. Diğer bir ifadeyle, kişinin cinsiyeti nedeniyle kadınlara erkeklerden daha olumsuz ya da daha az olumlu davranması ve/veya görünüşte eşit gibi görünen davranış ve uygulamaların sonradan kadın üzerinde ayrımcı bir etki yaratması olarak tanımlanmaktadır (Köse Ünal ve Hasar, 2015, s. 48). Bu açıdan işgücü piyasasında kadınların gerek işe alınmaları gerek yükselmeleri ve ücretlendirilmeleri erkek çalışanlara kıyasla farklı şekilde etkilenmekte ve verimlilik dışındaki faktörler göz önüne alınarak kadınların objektif olarak değerlendirilebilecek kriterlerin dışında erkek çalışanlardan farklı değerlendirilmesi ayrımcılıktan bahsetmeyi ortaya koymaktadır (Özkan ve Özkan, 2010, s. 92).

Cinsiyete dayalı ayrımcılığı hem sosyal, hem iş yaşamında doğrudan ya da dolaylı görmek mümkündür. İş duyurularından işe alımlara, iş sözleşmelerinden iş sözleşmesinin feshine kadar cinsiyet klişelerinden ötürü mevzuata uygun olmayacak şekilde keyfi kuralların yer alması bu ayrımcılığın göstergesidir. Bu durum işe alım ve işin niteliği gerektirmediği halde istihdam alanlarının cinsiyete göre ayrıştırılması ve fiziksel özelliklere ve toplumsal rollere göre beklentilerin iş alanlarına yansıtılması olarak kendini göstermektedir. Bununla birlikte, cinsiyete dayalı ayrımcılık, öncelikle ücret eşitsizliği yoluyla kadınların erkeklere göre az kazanç sağlamasına neden olurken, aynı zamanda emeklilik geliri, işsiz kalma eğilimi, iş başında eğitim, kariyer ve statü hareketliliği, prestij, stres, güç ve aile hayatındaki iş bölümünde de cinsiyet temelli ayrımcılıkları beraberinde getirmektedir (Gürcan, 2022).

Biyolojik önyargılar sonucunda ortaya çıkan cinsiyete dayalı iş bölümü, ücretli emek piyasasından kadının çekilmesini, üretken işlerde erkekleri ön planda tutan bir iş bölümünü

ifade etmektedir. Bu iş bölümü kadınlar için ekonomik ve sosyal hayatın dışında kalma ya da ücretli işlerde yer alsalar bile erkeğin üst konumuna gelmeyecek ikincil konumdaki işlerde çalışma anlamına gelmektedir. İşgücü piyasasında yer alarak toplum tarafından belirlenen sınırların dışın çıkan kadın çalışma hayatında da “ek işgücü” olarak görülmüştür (Parlaktuna, 2010). Cinsiyete dayalı iş bölümü kadınlara ücretli iş hayatında düşük ücret ve ilerleme imkanı kısıtlı alanlarda yer verilmesidir. Kadın ücretli bir işte çalışmasına rağmen hane içi işlerin kadınlara uygun olduğu düşüncesi yine kadınlara “ev işi” sorumluluklarını da beraberinde devam ettirmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Toplumun kültürel yapısı nezdinde kadınların önceliği ev içerisindeki sorumlulukları ve çocuk bakım işleri olmalıdır (Halaçoğlu, 2021, s. 185-186; Özçatal, 2011, s. 35).

Toplumda cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınlar tarafında yarattığı bu etki olumsuz sonuçlara yol açmakta, işlerin kadın işi-erkek işi ayrımıyla toplumda çalışan kadının mesleki konumunun sınırlarını belirlemektedir. Belirli meslek alanlarında kadınların sınırlı alanda etkinlik göstermekte, hatta bu alanlarda çalışsalar bile kadın işi olarak nitelendirilen işlerde tutularak kısıtlanmaktadır. Evlilik, çocuk sahibi olma sürecinde çalışmanın kesintiye uğraması kadınların iş hayatından geri tutulmasının bahaneleri olarak gösterilmektedir.

Günümüzde kadınların çalışma hayatına katılmaları eskiye oranla kadın rollerinde küçükte olsa bir dönüşüm sağlamıştır. Ancak kadınların bu yolu katettiği zaman sürecinde kamusal alanların eril değerlerle özdeşleşmesi, bu eril değerlere göre yapılması ve mesleklerin cinsiyetlerle bağdaştırılması kadınların özel alanda yaşadığı sorunları kamusal alanda da yaşamasına yani erkek egemenliği altına alınmış çalışma hayatında da sömürülmesine ve dışlanmasına neden olmuştur (Yerlikaya, 2019, s. 41). Ve sonuç itibarıyla de iş hayatında da kadınlar ve erkekler arasında ayrışmalar oluşmuştur. Bunlar alan yazında yatay ve dikey ayrışma olarak isimlendirilmektedir.

Yatay ayrışma (Horizontal/ Cam duvarlar), kadın ve erkeklerin belirli işlerde yoğunlaşması durumu olarak tanımlanmaktadır (Urhan ve Etiler, 2011, s. 198). Mesleksel/ sektörel ayrışma olarak da adlandırılan yatay ayrışma kadın ve erkeklerin bazı meslek gruplarında ya da bazı çalışma alanlarında yoğunlaşmaları ve buna karşılık diğer alanlarda özellikle kadınların büyük ölçüde yer alamaması ve dışlanması söz konusudur. Yatay ayrışma kendi içerisinde meslek ayrımcılığı ve ücret ayrımcılığı olarak iki alt başlıkta açıklanabilir. Meslek ayrımcılığı işlerin “kadın işi”, “erkek işi” olarak gruplandırılmasını ifade eder (Parlaktuna, 2010, s. 122). Geleneksel ülkelerde temizlik, yemek, bakım işlerinde kadınlar çalıştırılırken, teknik ve elektronik bilgi ve beceri gerektiren işler erkek işi görülerek erkekler

çalıştırılmaktadır. Türkiye’de en bariz örnek olarak hemşirelik ve öğretmenliğin kadın mesleği, polis ve mühendisliğin erkek mesleği olarak görülmesi verilebilir. Çalışma hayatında yaşanan diğer bir ayrımcılık türü olan ücret ayrımcılığı; cinsiyet farklılığı nedeniyle eşit işe eşit ücret ödenmemesidir. Yani aynı işi yapan kadın ve erkeklerde kadınların erkeklerden daha düşük ücret almalarını ifade eder (Erikli, 2020).

Dikey ayrışma (Cam tavan/ Vertical) ise aynı meslek grubu ya da iş organizasyonunda kadınların erkeklerden daha düşük statülü pozisyonlarda yer alması veya çalışması, bir süre sonra geldikleri noktada kariyerlerinde yükselmemeleri anlamına gelmektedir (ILO, 2008, s. 5). Yani kadınların erkeklerle birlikte çalıştıkları iş yerlerinde statü ve ücreti düşük işlerde, alt konumlarda yoğunlaşması, erkeklerin ise nitelikli ve statüsü yüksek olan alanlarda yoğunlaşması durumudur (Ecevit, 2011, s. 30). Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebebi işverenin kadın çalışanın evlenip çocuk sahibi olduğunda verimliliğinin düşeceğini ve işlerin kesintiye uğrayacağı algısıdır. Başka bir ifadeyle bakım sorumluluğunu kadına ait olduğu toplumsal cinsiyet bakış açısındaki bir işveren kadının çalışma hayatında sorumluluklarını aksatacağı düşüncesi ile üst kademelere daha çok erkek görevlendirmeyi tercih etmektedir (Aksu, Çek ve Şenol, 2013, s. 158).

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık açısından kadının çalışma hayatındaki konumu değerlendirildiğinde, belirleyici faktörün kadının toplumdaki yeri olduğu görülmektedir. Kadınların okuma imkanları gelişse dahi, eğitim alanları farklılaşmaktadır. Bireylerin toplumda yerine getirmeleri gereken görevlerin cinsiyetler arasındaki dağılımı, kadın ve erkeklerin meslek ya da konum farklılıklarına yol açmaktadır. Bu ayrım “Yatay Meslek Ayrışması” adını almaktadır. Aynı iş yerlerinde bile bazı departmanlarda kadınların, bazı departmanlarda erkeklerin çalıştırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. “Dikey Meslek Ayrışması” ise aynı iş yerinde erkek meslektaşlarıyla benzer nitelikteki kadın çalışanların farklı tutum, davranış ve değerlendirmelerle karşı karşıya kalmasıdır (Bulut ve Kızıldağ, 2017, s. 84).

İş yaşamında yatay ayrışmayı temsil eden cam duvarlar, dikey ayrışmayı temsil eden cam tavan kadınlara ilişkin ayrımcılığı ifade eden önemli kavramsallaştırmalardır (Aksoy, 2018, s. 76). Cam duvarlar kadınların erkeklere oranla düşük ücret ve düşük statü sağlayan mesleklerde yoğunlaşmalarını ifade ederken, cam tavan ise kadınların kendileriyle aynı meslekte görev yapan erkeklere oranla düşük ücret ve düşük statüde çalışmalarını ifade etmektedir. Konuya yönelik örnek olarak cam duvarın sağlık sektöründe kadınların doktorluktan çok hemşirelik alanında yoğunlaşmasına neden olduğu, erkek hemşirelerin ise

daha yüksek ücret ve statü sunan pozisyonlarda ve teknik alanlarda yoğunlaştığı ve kadın doktorların kadınlara uygun olduğu düşünülen, çalışma koşullarını ağır olmadığı, prestiji düşük uzmanlık alanlarına yönlendirilmeleri cam tavan olarak gösterilmektedir (Gönç, 2017, s. 38-39).

2.4. İlgili Araştırmalar

Literatürde toplumsal cinsiyet ve meslek seçimi arasındaki ilişkiyi çeşitli açılardan inceleyen ve aralarındaki bağı ortaya koymayı hedefleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bazı mesleklerin cinsiyetle doğrudan ilişkilendirilmiş olmasının meslek tercihlerini ne yönde etkilediğini, meslek seçiminde etkili olan faktörlerin incelenmesi ve çeşitli yaş ve kademelerdeki kişilerin toplumsal cinsiyet rollerinin birtakım faktörler ile ilişkisini konu alan çalışmalara daha fazla rastlanmaktadır.

Aşağıda meslek seçimi ve toplumsal cinsiyet ilişkisini konu alan ve inceleyen araştırmalardan ulaşılabilenler sunulmuştur.

2.4.1. Yurtdışında yapılan araştırmalar

Uyguç (2003) Cinsiyet, Bireysel Değerler ve Meslek Seçimi üzerine yaptığı araştırmasında araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin değerlere verdikleri önemde cinsiyet ve fakülte farklılıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesinin İİBF ve Buca Eğitim Fakültesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim görmekte olan toplam 740 öğrenciye Rokeach Değer Envanteri uygulanmıştır. Erkek öğrencilerin dışıl değerlere eril değerlerden daha çok önem vermesine rağmen öğrencilerin önceliklerinde ve meslek seçiminde cinsiyetin önemli rolü olmadığı çalışmada ifade etmiştir.

Eken (2006) Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol ve Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar adlı araştırmasında kadın subayların mesleki rol ve aile içi rol etkileşimi incelenmiş, aile içi ve mesleki rolde görülen modernleşme eğilimleri üzerinden ilişki arayıcı bir çalışmadır. Bu doğrultuda temel kriterler feminist teori ve modernleşme teorileri üzerinde kurularak subaylara anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler khikare ve regresyon tekniği ile analiz edilmiştir. Kadın

subayların, kadın olmaları nedeniyle yaşadıkları sorun türleri ve subaylık mesleğinde kadın olmanın dezavantajları arasında güçlü bir bağ olduğu ifade edilmiş ve kadınların temel anlamda ev içi rolleri olduğu yönündeki söylemler kadın subayların iş yaşamında kadın olmanın zorluklarında iş tatminini düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

İnandı, Özkan, Peker ve Atik (2009) Kadın Öğretmenlerin Kariyer Geliştirme Engelleri isimli çalışmalarında kadın ve erkek öğretmenlerin görüşlerine göre kadın öğretmenlerin kariyer geliştirmelerindeki engelleri tespit etmek amaçlanmıştır. Genel tarama modeli kullanılan bu nicel araştırmaya 479 kadın ve 515 erkek olmak üzere toplam 994 öğretmen katılmış ve verilerin analizi SPSS 11programı ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda kadın öğretmenlerin kariyer geliştirmelerini engelleyen faktörler olarak ailevi nedenler, toplumsal cinsiyet kalıp yargılar, medeni durum, yaş ve cinsiyet olarak sıralamışlar ve kadınların bu boyutlardaki maddelerin kariyerlerini erkek öğretmenlere göre daha fazla engellendiğini belirttikleri ifade edilmiştir.

Eser (2010) Toplumsal Cinsiyetin Meslek Seçimindeki Rolü ve Sekreterlik Mesleği Üzerine Bir Uygulama isimli tez çalışmasının amacı; bazı mesleklerin kadın doğasına daha uygun olduğu görüşü ele alınarak, çalışanların sekreterlik mesleğine yönelmede toplumsal cinsiyet faktörünün etkisini tespit etmektir. Araştırmada iki bölümden oluşan bir ölme aracı kullanılmıştır: Sandra BEM tarafından geliştirilen toplumsal cinsiyet envanteri, anket soruları. Araştırmaya Ankara ili sınırlarında kamu ve özel sektörde çalışan 400 kadın ve 47 erkek olmak üzere 447 sekreter katılmıştır. Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmış ve SPSS 13 ile analiz edilmiştir. BEM' in toplumsal cinsiyet envanterine göre araştırmaya katılan çalışanların erkeksilik oranları yükseldikçe sekreterlik mesleğinden memnuniyetsizlikleri artmaktadır. Araştırma grubunda yer alan sekreterlerin toplumsal cinsiyet kategorileri ile mesleki memnuniyetleri ve sekreterlik mesleği seçme nedenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Özçatal (2011) Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı çalışmasında ataerkillik ve toplumsal cinsiyet faktörünün kadın istihdamı üzerindeki etkileri Tokat ili özelinde incelenmiştir. Bu amaçla Tokat ili ve ilçelerinde tekstil-konfeksiyon ve gıda işletmelerinde ücretli çalışan 298 kadın araştırmaya dahil edilmiştir. Bu çalışmada feniniş araştırma yönteminde benimsenen ilkelere bağlı kalarak kadınlar bilginin kaynağı olarak kabul edilmiş ve deneyimler ve yaşantılar sürece dahil edilmiştir. Uygulanan anket neticesinde elde edilen bulgulara göre ataerkil toplumsal yapı, bu yapıya dayalı toplumsal cinsiyet ilişkilerinin getirdiği iş bölümünde kadın ve erkek rollerinin ayrımının kadınların

Çalışma yaşamına katılımını ve çalışma koşullarını belirleyen önemli temel etkenlerden olduğu ortaya koyulmuştur.

Kahraman, Ozansoy Tunçdemir ve zcan (2015) Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Hemşirelik Bölümünde ğrenim Gören Erkek ğrencilerin Mesleğe Yönelik Algıları isimli çalışmalarında toplumsal cinsiyet bağlamında hemşirelik bölümünde okuyan erkek öğrencilerin meslek algısını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu, hemşirelik bölümünde farklı sınıflardan 17 ğrenci ile derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşme formu ile mülakat yapılmıştır. Mesleği seçen erkek öğrencilerin mesleğe atfedilen özellikler konusunda bir bocalama ve çatışma yaşadıkları ve maddi etkenler nedeni ile hemşirelik mesleğini seçtiklerini ve ayrıca mesleğe atfedilen kadınsı özelliklerin yerine erkeksi özellikleri ön plana çıkardıklarını ve hemşirelik mesleğini “gl olmak” ile özdeşleştirdikleri tespit edilmiştir.

Karataş (2013) Bankacılık Sektöründe Cinsiyete Dayalı Kariyer Farklılaşması: Muğla İli rneği isimli araştırmasında; kadınların bankacılık sektöründe kariyer açısından cinsiyetçi ayrıma maruz kalmaktadır savının doğruluğunu ortaya koymak amaçlı Muğla ilinde bir alan çalışması yaparak konuyu araştırmak hedeflenmiştir. İşgücü piyasasının genelinde , özel ise bankacılık sektöründe kadınların aleyhine bir cinsiyetçi kariyer farklılaşmasının olduğu ifade edilmiştir. Özellikle yüksek kademeli işlerde ve yönetici pozisyonlarında alışılagelindiği gibi erkek çalışanların daha yüksek oranda yer aldığı ve kadınların bankacılık sektöründe kariyer açısından cinsiyetçi bir ayrımcılık yaşadığı tespit edilmiştir.

Berk (2013) Toplumsal Cinsiyet ve Profesyonelleşme: Hukuk Mesleğinde Kadın rneği isimli çalışmasında profesyonel meslek gruplarında kadın ve erkek çalışanların durumunu, meslek içerisindeki iktidar konumunu dağılımını ve tabakalaşmayı irdelemiştir. Bu makalede genel olarak profesyonel mesleklerde özel olarakta hukuk mesleği içerisinde kadınların konumuna yönelik bir değerlendirme yapılmış ve konuya ilişkin Türkiye’den tespitler sunulmuştur. Kadın alışanların istikrarlı bir artış göstermesine rağmen yoğunlaştıkları mesleki alanları ataerkil düzenin devamlılığına katkı sağlamaya hizmet edecek şekilde biçimlendiğini ve st düzey kademelerde kadın temsillerin hala düşük seviyelerde olduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın hukuk mesleği bağlamında ortaya koyduğu sonuç ise kadın sayısının avukatlık alanında yoğunlaştığını fakat özellikle st düzeyde hakim ve savcılarda kadın çalışan sayısının çok az olduğunu ifade etmiştir.

Özkaplan (2015) Hizmet Sektöründe Duygusal Emek ve Toplumsal Cinsiyet isimli çalışmasında kadınların Türkiye’de tarım-dışında en çok istihdam edildiği sektörler (2013) sırasıyla İmalat (%14.2), Toptan ve Perakende ticaret (%10.3), Eğitim (%8.2) ve İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet faaliyetleri (%7.3)’dir. Tarım-dışı istihdam edilen neredeyse her dört kadından birinin Eğitim ve Sağlık gibi ev içi yeniden üretim ve bakım sorumluluklarının uzantısı olan sektörlerde olması, ev-içi ev-dışı toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün emek piyasasında da kendini yeniden üretme kapasitesinin bir göstergesi olarak ifade etmiştir.

Çetin Gündüz ve Tarhan (2017) İlkokul Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Yönelik Tutumlarında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi adlı çalışmalarının temel amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin mesleklere ilişkin tutumlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkisini belirlemektir. Bu amaçla Türkiye tarihinin önemli 4 bilim insanının öykülerini anlatan çizgi filmler ve çalışma kağıtları hazırlanmıştır. Araştırma ile ilgili bir dizi eğitim verilen sınıf öğretmenleri aracılığıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerden filmleri izledikten sonra “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği” ni doldurmaları sağlanmıştır ve elde edilen veriler SPSS22 programı ile analiz edilmiştir. Kadınların meslek seçimine yönelik tutumların” ilkokul dördüncü düzeyde erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla daha olumsuz bir tutuma sahip olduğunu, yine aile içinde yapılan görev paylaşımı ve çocuklara verilen görev ve sorumlulukların taşıdığı cinsiyet kalıp yargılar çocuk zihninde kadınların ve erkeklerin yapabileceği meslekleri şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Sarıtaş ve Şahin (2018)’in Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme isimli çalışmasının amacı Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun kabul ettiği 1., 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin işleniş ve cinsiyet rollerine bağlı meslek gruplarında farklılaşma olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma yönteminden doküman incelemesi yapılan çalışmada anne-baba rolleri; çocuk bakımı, ev içi-dışı sorumluluklar alt temalarında, mesleki roller; kadın- erkek, kadın ve erkeğe biçilen mesleki roller alt temalarında incelenmiştir. Araştırma sonucunda mesleki rollerde kadın ve erkeklerin farklı kategorilerde resmedildiği ve bahsedildiği kadınlara daha çok ev ve çocuk bakımına yakın meslek gruplarında yer verilmesinin yanı sıra erkeklere daha çok güç ve otorite odaklı meslekler ile bağdaştırılmasıyla erkeklerin yapacağı işler çeşitlendirilirken kadınların yapacağı işler sınırlandırılmış olması kadın ve erkek rollerini keskin bir şekilde ayrıştırılmasına ve bununla

beraber öğrencilerin kendi cinsiyetine uygun mesleği seçme durumunu ortaya çıkararak mesleki seçimi sınırlandırabileceğini ifade edilmiştir.

Yılmaz (2018) Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Günlük Hayattaki Yansımaları: Çorum/Alaca Örneği adlı çalışmasında amaç toplumsal cinsiyet temelinde günlük hayattaki bireylerin rollerini ve etkileşimlerini incelemektir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak, yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Araştırma, Çorum'un Alaca ilçesi ile sınırlandırılmıştır ve araştırmaya üç kadın, iki erkek olmak üzere toplam beş kişi katılmıştır. Araştırma kız ve erkek çocuklarına alınan oyuncaklarla onlarda eril ve dişi değerlerin şekillendiğini ve ileride tercih edebilecekleri (kendi tercihleri olarak düşünseler bile aslında başkalarının tercihidir) mesleklere yönlendirmekte olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bütün bunlar kadın ve erkeğin ileriki zamanlarda kamu ve özel alanlarda ne ölçüde yer alacaklarının da belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Kılıç (2019) Hegemonik Erkeklik Bağlamında Cinsiyetçi Meslek Seçimi: Erkek Okul Öncesi Öğretmenlerin Görüşleri isimli tez, erkek okul öncesi öğretmenlerinin kadınlık-erkeklik ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüne yönelik algıları analiz edilerek farklı erkeklik kurgularının varlığını ortaya çıkarmaya yönelik bir çalışmadır. Nitel bir araştırma özelliği taşıyan çalışma sürecinde veriler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Amasya ve Samsun illerinde görev yapmakta olan 21 erkek okul öncesi öğretmeni ile görüşülmüş, tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucu erkek öğretmenlerin bu mesleği seçerken erkeklik ve iş bölümüne ilişkin algılarının büyük oranda geleneksel çizgide kaldığını, kadın ağırlıklı bir mesleğe yoğun iş kaygısı nedeniyle yöneldiklerini, toplumsal cinsiyet kalıp yargılardan erkeksi özelliklerden biri olan iş bulmanın erkeklerin kadın ağırlıklı mesleklere yönelimini tetiklediğini ve yöneldikleri alanlara erkeksi özellikler, söylemler ile yeniden yapılandırılmaya çalışıldığını ifade etmektedir. Meslekten duyulan rahatsızlığın kadınsı normlar üzerinden inşa edilmiş olmasıdır.

Çetin (2021) Kadınların Meslek Seçimindeki Tutumunda Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Diyarbakır İli Örneği isimli yapılan tez çalışma, toplumsal cinsiyet rolünün, kadının meslek seçimine etkisi incelemek amacıyla Diyarbakır ili özelinde yapılmıştır. Farklı eğitim ve meslek gruplarından 30 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerle aile ortamı ve eğitim sürecinin toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi açısından irdelenmiştir. Toplumsal cinsiyet rolünün meslek seçimine etkisi ve meslek içerisinde bu roller bağlamında mesleki ilerleme sürecinde yarattığı engelleri açığa çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda kadının patriarkal toplum düzeninde kendisini

sınırlandıran, biçimlendiren toplumsal cinsiyet rolünün meslek seçiminde ve kariyer sürecinde sorunlar ortaya çıkarılmıştır. Neticesinde toplumsal cinsiyet rolün etkisini yaşamın hemen hemen her alanında yansıması olduğunu ve bunu meslek seçiminde ve karar alma sürecinde etkisinin de belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Diyarbakır ilinde 30 kadının katıldığı çalışmada kadının yaşadığı aile yapısı, eğitim gördüğü kurumlar, toplumsal ve çevresel yaklaşımlar, kadının hangi mesleği seçeceği konusunda belirleyici olduğunu, meslek seçmede ve meslekte yükselmede zorluklar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Çay (2021) Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisi: Hemşirelik Mesleği Örneği tez çalışmasının amacı, kadın ve erkek hemşirelerin gözünden toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimi üzerinde etkilerini kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet perspektifinden ve hemşirelik mesleğindeki cinsiyet değişimini toplumsal cinsiyet temelinde incelemektir. Bu çalışma Kepez Devlet Hastanesinde görev yapan sekiz kadın, sekiz erkek, toplam 16 hemşire ile gerçekleştirilmiştir. Nitel veri toplama tekniği kullanılarak derinlemesine görüşme tekniği uygulanmış ve feminist kuramlar kapsamında yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları geleneksel ataerkil anlayış meslek seçimi üzerinde etkili olduğu yönündedir. Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre; toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde kadın ve erkeğin rol ve sorumlulukları meslek seçiminde bir ölçüt olabilir, fiziksel güç gerektirmeyen tüm meslekler hem kadın hem erkek tarafından tercih edilebilir ancak kadınların önceliğinin aile, eş ve çocuk olması gerektiği ve kadının özellikle annelik rolü meslek seçiminde etkili olduğu konusunda kadın ve erkek katılımcılar aynı görüşte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadın ve erkek hemşirelerin çoğunun iş bulma garantisinden dolayı bu mesleği seçtikleri tespit edilmiş ve yirmi dört saat sağlık hizmeti sunulan bu mesleğin kadınlara uygun olmadığı, kadınların geceyi dışarda geçirmesinin aile hayatını (ev ve çocuk bakımı) olumsuz etkilediği, çocuğunu ihmal etmeyeceği bir meslekte olması gerektiğine yönelik katılımcıların hem fikir olduğu ifade edilmiştir. İş bulma ve ekonomik kaygıların bu mesleğe yönelmede etkin olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmanın bir diğer sonucu ise kadın ve erkek hemşirenin çoğunluğu iyi bir hemşirenin özelliklerini kadınsı özelliklerle (şefkat, merhamet, fedakarlık, nazik, iletişime açık) açıkladığını, bazı erkek hemşirelerin kadın hemşirelerin kriz yönetiminin zayıf olduğunu vurguladığı ve erkek katılımcıların kadın hemşireleri ötekileştirerek meslekte tahakküm kurmaya çalıştıklarını öne sürmüştür.

Beşparmak (2021) Kadınlarda Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rolü Ve Yaşam Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı tez çalışmasının amacı, İstanbul Gelişim

Üniversitesinde öğrenim görmekte olan 18-26 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin meslek seçimlerine ilişkin tutumlarında öne çıkan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını belirlemek ve yaşam becerilerini ile ilişkisini belirlemektir. Betimsel yönteme uygun olarak hazırlanan çalışmada meslek seçimi ve toplumsal cinsiyet rolleri arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Kadın üniversite öğrencilerinin meslek seçiminde eşitlikçi rollerin erkek katılımcılardan yüksek olduğu ve üniversite öğrencilerinin yaşları arttıkça meslek seçiminde geleneksel rollerin artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmalar haricinde toplumsal cinsiyetin meslek seçimi ile ilişkisini ortaya koymayı hedefleyen ölçek geliştirme çalışmaları da yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi Gündüz, Tarhan ve Kılıç (2015) tarafından ilkokul 4. sınıf öğrencileri için geliştirilen Toplumsal Cinsiyete Dayalı Meslek Seçimlerine Yönelik Tutum Ölçeği öğrencilerin meslek seçimlerini yaparlarken toplumsal cinsiyete yönelik tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan bir ölçektir. Bir diğeri ise lise öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolünü ölçebilmek amacıyla Gökcan (2018) tarafından geliştirilen “Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü Ölçeği” dir.

İlgili çalışmalar incelendiğinde, toplumsal cinsiyet ve meslek tercihlerine ilişkin yapılan bu çalışmalarda genel olarak toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihlerinde etkili olduğunu kadınların erkeklere oranla eşitlikçi rollere göre tercihlerde bulunma ve hareket etme eğilimi daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların istihdam ve kariyer süreçlerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından kaynaklı engellerle karşılaştığı araştırmaların çıktılarındandır.

Diğer bir yandan araştırmalarda kadın çalışan ağırlıklı mesleki alanlarda görev yapan erkeklerin iş bulma ve ekonomik kaygılar ile bu mesleklere yöneldikleri tespit edilmiş. Bu meslekte görev tanımlarını veya işleyişteki varlıklarını eril özelliklerle açıkladıkları görülmüştür.

2.4.2. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Jacquelynn (1994) kadınların eğitim ve mesleki tercihlerini anlamak isimli araştırmasında kadınların ileri eğitim eğitimine ve yüksek statülü profesyonel alanlara katılımını artırmaya yönelik büyük uğraşlara rağmen, kadınlar ve erkekler hala farklı mesleklerde ve eğitim programlarında yoğunlaşmaktadır ve kadınlar birçok yüksek statülü meslek alanında,

özellikle de bunlarla ilişkili olanlarda, hala yeterince temsil edilmediğini vurgulamaktadır (özellikle fizik bilimi, mühendislik ve uygulamalı matematik alanları). Kadınların ve erkeklerin mesleki ve eğitimsel tercihlerini anlamak amacıyla son 15 yıldır üzerinde çalıştığı bir dizi sosyal ve psikolojik faktörü özetlemektedir. Bu çalışma toplumsal cinsiyet rolünün ve sosyalleşmeyle ilişkili süreçlere kadar pek çok faktörün doğrudan cinsiyete dayalı eğitim ve mesleki tercih kalıplarına katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Cinsiyet roller ve toplumsal cinsiyete dayalı eğitim- mesleki kararlar arasındaki ilişkiyi anlamlandıracak bir model ortaya koymuştur.

Rojewski ve Hill (1998), akademik risk durumu ve cinsiyetin, kariyer kararı verme ve mesleki istekler ve beklentiler dahil olmak üzere ergenlerin erken kariyer gelişimi üzerindeki ana ve etkileşimli etkilerini inceleyen bu çalışma cinsiyetin mesleki beklentilere yönelik bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Morgan, Isaac ve Sansone (2001), üniversite öğrencilerinin iş hedefleri ile algılanan kariyer hedefleri arasındaki uyumsuzluğu ilgi ve kariyer seçiminde cinsiyet farklılıkları ile bağlantısını açıklamaya çalışmışlardır. Erkeklerle karşılaştırıldığında, kadınlar kişilerarası çalışma hedeflerini daha fazla ve yüksek ücret ve statü iş hedeflerini daha az olduğunu ortaya koymuşlardır.

DeLeire ve Levy (2001) yaptıkları araştırmada kadın v erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerinden ötürü farklı mesleklere yönelmeleri ve bu ayrımı yaratan temel iş seçimi sürecine odaklanmışlardır. Bunu altında yatan motivasyonlardan kadın ve erkeklerin risk tercihlerinden elde edilen verilerle kadın v erkeklerin farklı mesleklere olan yönelmelerinin nedenlerinden çeyreğinin toplumsal cinsiyet olduğunu ifade etmişlerdir.

Correll (2001), Cinsiyet ve Kariyer Seçimi Süreci: Önyargılı Öz Değerlendirmelerin Rolü isimli makalede cinsiyetle ilgili kültürel inançların kadın ve erkeklerin kariyerle ilgili erken kararlarını nasıl farklı şekilde etkilediğine dair arz yönlü bir mekanizma geliştirmiştir. Hipotezler, matematiğe ilişkin cinsiyete dayalı inançların bireylerin kendi matematiksel yeterliklerine ilişkin değerlendirmelerini nasıl etkilediği dikkate alınarak değerlendirilmektedir; bu da bilim, matematik veya mühendislik alanında kariyer yapma yolunda karar vermede cinsiyet farklılıklarına yol açmaktadır. Bu makalede savunulan kültürel inanç yaklaşımı, yalnızca kültürde açık ve istikrarlı cinsiyet inançları olan mesleklerde çalışanların tedarik ağlarındaki farklılıkları açıklayabilmektedir. Cinsiyetle ilgili kültürel inançların, bireylerin kariyerle ilgili çeşitli görevlerdeki yeterliliklerine ilişkin algılarını saptırdığı ve gerçek yeteneği kontrol ettiğini bireyler daha sonra kariyer kararları

verirken cinsiyete göre farklılaştırılmış algılara göre hareket ettikleri ölçüde, toplumsal cinsiyete ilişkin kültürel inançlar erkekleri ve kadınları önemli ölçüde farklı kariyer yönlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonuçları, çeşitli görevlerle ilgili geniş çapta paylaşılan kültürel inançların, yalnızca bireylerin belirli faaliyetlere nasıl yönlendirildiğini ve başkaları tarafından sonraki kariyer yörüngelerini değil, aynı zamanda bireylerin mesleki olarak ilgili faaliyetlere nasıl “kendilerini seçtiklerini” de etkilediği tespit edilmiştir.

England (2005) İşgücü piyasalarında cinsiyet eşitsizliği: Anneliğin ve ayrımcılığın rolü isimli çalışmasında kadın ve erkekler ücret farkı olma durumunu açıklamak üzere ortaya çıkan iki ana kaynağı vardır: işlerin ayrılığı ve kadınların çocuk yetiştirme sorumluluğunun fazla olması olarak ifade edilmiştir.

Chiccin, Bleeker ve Jacobs (2008) Cinsiyete dayalı meslek seçimine ilişkin araştırmalarında ergenlikten genç yetişkinliğe kadar çocuklarının mesleki seçimlerini şekillendirmede ebeveynlerin inanç ve beklentilerinin önemli rolüne dair kanıtlar ortaya koymuşlardır. Meslek seçiminde erkek ve kadınların meslek seçiminde cinsiyet farklılıkları, çocuk ve ergenlerin mesleki ilgi ve isteklerinden başlayarak görülmektedir. Ergen erkekler bilim ve teknoloji kariyerlerini en iyi meslek seçimleri olarak bildirirken, ergen kadınlar sanat ve sağlık mesleklerini kendileri olarak bildirdiklerini ifade etmişlerdir.

Oswald (2008) cinsiyet kalıp yargıları ve kadınların geleneksel eril ve dişil mesleklerdeki beğeni ve yeteneklerine ilişkin raporlar çalışmasında kadınların geleneksel olarak erkeksi ve kadınsı mesleklerden hoşlanmaları ve bu mesleklerde başarılı olma algıları üzerindeki nedensel etkileri açısından ele almıştır. Yüz yirmi bir kadına cinsiyet stereotipini etkinleştirme ya da doldurma görevine atanmış ve daha sonra geleneksel olarak erkeksi ve kadınsı mesleklerden hoşlanma ve bu mesleklerde başarılı olmak için algılanan yetenek ölçümleri tamamlanmıştır. Yapılan incelemede geleneksel cinsiyetçi özelliklerin yüksek düzeyde görüldüğü kadınlarda kadınsı atfedilen mesleklere daha çok yöneldiği, düşük düzeyde gösteren kadınların ise yetenekleriyle orantılı mesleklere yöneldiği ifade edilmiştir.

Cohen (2013) ABD'de İşyerinde Cinsiyet Ayrımının Kalıcılığı isimli araştırmasında, mesleki cinsiyet ayrımının, modern toplumlarda cinsiyet eşitsizliğinin belirleyici unsurlarından biri olmayı sürdürdüğünü, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki son eğilimler, mesleki ayrımcılığın yüksek düzeyde kaldığını ve 1960'tan bu yana ilk kez 2000'li yıllarda önemli ölçüde azalmadığını gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırma mesleki ayrımcılığın

kazançlardaki cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir yönü olduğunu ve diğer eşitsizlik biçimlerine de katkıda bulunduğunu göstermiştir. Erkekler ve kadınlar, işçilerin kendileri tarafından kültürel olarak tanımlanmış seçimler, işverenlerin ayrımcılığı ve beceri düzeyleri ve niteliklerindeki farklılıklar da dahil olmak üzere, güçlerin birleşimi nedeniyle farklı mesleklerde çalışmaya devam ettiği tespit edilmiştir.

Buser, Niederle ve Oostebek (2014) Cinsiyet, rekabet gücü ve kariyer seçimleri çalışmasında eğitim ve işgücü piyasası sonuçlarında cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması konusunda önemli kazanımlar elde edilmiş olsa da, bu fark henüz tamamen ortadan kalkmadığına, erkeklerin üniversiteden bilim, teknoloji, mühendislik veya matematik (STEM) alanında mezun olma olasılıkları hala önemli ölçüde daha yüksek ve bu da daha yüksek kazançlı kariyerlere yol açabildiğine, Hollanda'da, prestijli "matematik alanı"na seçilen öğrenciler ezici bir çoğunlukla erkek iken, daha az prestijli "edebiyat alanı"na seçilen öğrenciler ağırlıklı olarak kadınlardan oluştuğuna istinaden bu araştırılma yapılmıştır. Çalışma Hollanda'nın Amsterdam ve çevresindeki dört ortaokulda yürütülen bir deneye dayanmaktadır. Araştırmaya toplam 397 öğrenci katılmıştır. Katılımcılar ortaokul üçüncü sınıftaki üniversite öncesi atletizm öğrencileridir. Bu sınıfta öğrencilerin dört çalışma profilinden birini seçmeleri gerekmektedir: bilim, sağlık, sosyal bilimler veya beşeri bilimler. Rekabet gücünü ölçmek için bir sınıf deneyi yapılarak ardından bir anket uygulanmıştır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden daha fazla risk alma potansiyellerinin olduğunu göster Burada erkeklerin daha rekabetçi bir kariyer politikası olduğu vurgulanmıştır. Öğrencilerin okul yılı sonunda daha sonraki akademik bölüm tercihlerine ilişkin verileri elde edilmiştir. Kadınların prestijli, matematik ağırlıklı bölümleri seçme olasılıkları erkeklere göre önemli ölçüde daha az olduğu görülmüştür; bu cinsiyet farkı, akademik performans ve algılanan matematik yeteneği kontrol edildikten sonra beklenen bir durum olmuştur. Kadın ve erkek öğrenciler benzer düzeyde akademik beceri gösterebilirler de, erkekler önemli ölçüde daha prestijli akademik alanları, daha prestijli bölümlerin matematik ve bilim ağırlıklı olduğu yerleri seçtiklerini ortaya koymuştur.

Makarova, Aeschlimann ve Herzog (2019) matematik ve fen bilimlerindeki cinsiyet kalıp yargılarının ortaöğretim öğrencilerinin kariyer hedefleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Veriler, lisans diplomasını almaya yaklaşan 1.364 İsviçreli ortaokul öğrencisi arasında yapılan kesitsel bir çalışmadan elde edilmiştir. Standartlaştırılmış bir anket aracılığıyla, öğrencilerin fen okulu derslerine (matematik, fizik, kimya) yönelik erkeklik algılarına ilişkin veriler anlamsal farklılıklar kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın sonuçları, her iki

cinsiyet için de en güçlü erkeklik özelliğinin matematiğe ait olduğunu, bunu ikinci olarak fiziğin ve en düşük erkeklik özelliğinin ise kimyanın takip ettiğini göstermektedir. Cinsiyet farklılıklarına ilişkin olarak bulgular, kadın öğrenciler arasında erkekliğin üç okul dersine atfedilmesinin önemli ölçüde farklılık göstermediğini, yani kadın öğrencilerin tüm konuları benzer şekilde güçlü bir şekilde erkeksi olarak derecelendirdiklerini göstermiştir. Ancak erkek öğrencilerden oluşan grupta, kimya ve fizikle karşılaştırıldığında matematiğe erkeklik atfedilmesi önemli ölçüde farklılık gösterirken, kimya ve fiziğe erkeklik atfedilmesinde bu durum söz konusu değildir. Araştırmanın ulaştığı sonuçlara göre her iki cinsiyet içinde matematiğin en güçlü erkeklik niteliğe sahip olduğu ve kadın öğrencilerin bu dersleri güçlü bir şekilde erkeksi olarak değerlendirdiği görülmüştür. Ayrıca bu alanlara yönelimde toplumsal cinsiyet klişelerinin genç kadın ve erkekleri etkileyebileceğini öne sürmüşlerdir.

Moreira, Almeida ve Rose (2021) Brezilyalı lisans öğrencileri arasında kariyer seçiminin örtülü cinsiyet- kariyer önyargısı üzerine etkisi isimli çalışmalarında, cinsiyet-kariyer ilişkisel kalıplarının Brezilyalı üniversite öğrencileri için cinsiyetlerine ve kariyerlerine göre nasıl değişebileceğini araştırmak için açık bir ölçek ve Örtülü İlişkisel Değerlendirme Prosedürü kullanmıştır. Her iki araç da basmakalıp bir şekilde “erkek” veya “kadın” olarak kabul edilen kariyer adlarını ve cinsiyeti belirten sözcükleri içermektedir. Katılımcılar dört gruba ayrılmıştır (STEM: Science, Technology, Engineering, Mathematics ve beşeri bilimlerdeki kadın ve erkekler). Önemli bir kadın yanlısı STEM yanlılığı ($p < .05$) gösteren tek grup olan STEM-kadın grubu hariç tüm gruplar için anlamlı bir erkek yanlısı-STEM yanlılığı ortaya çıkmıştır ($p < .05$) ve diğer üç gruptan anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Önemli ölçüde örtülü erkek yanlısı-erkek kariyer önyargısı çoğunlukla erkek öğrenciler arasında daha belirgindir. Açık ölçeklerde katılımcılar daha tarafsız bir değerlendirme gösterme eğiliminde olduğu görülmektedir (kariyerleri “erkek” veya “kadın” olarak sınıflandırmadılar). Fakat erkek kariyerlerine yönelik açık değerlendirmeler ile örtülü deneme tipi "kadın-erkek kariyerleri" arasında korelasyonlar bulunmuştur; bu, bir kariyerin ne kadar açıkça erkek olarak değerlendirildiğini, örtülü düzeyde "kadın"la yanlış olarak ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır.

Dias ve Gamage (2022) mesleklerdeki cinsiyet hakimiyetinin lisans öğrencilerinin kariyer seçimi üzerindeki etkisi: Sri Lanka'daki ulusal üniversiteden kanıtlar araştırmasında bir Ulusal Üniversiteden farklı fakültelerde üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören 113 lisans öğrencisinden oluşan bir örneklem olarak, mesleklerdeki cinsiyet baskınlığının lisans öğrencilerinin kariyer tercihleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Birincil veriler

çevrimiçi bir anket yoluyla toplanmış ve örneklem seçiminde kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca mevcut çalışma, kesitsel araştırma tasarımıyla birlikte hipotetik-tümdengelsel bir yaklaşımın takip edildiği niceliksel bir çalışma olarak yürütülmüştür. Toplanan veriler SPSS istatistik yazılımı yardımıyla analiz edilmiştir. Bulgular, mesleklerdeki cinsiyet baskınlığının kariyer seçimiyle pozitif ilişkili olduğunu ve mesleklerdeki cinsiyet baskınlığının kariyer seçimini önemli ölçüde etkilediğini ortaya koydu. Dolayısıyla, insanların kendi cinsiyetlerinin daha fazla temsil edildiği ve cinsiyet ağırlıklı mesleklerin, gençlerin meslekleri kadınsı ve erkeksi olarak daha fazla stereotipleştirdiği toplumda derinden kök saldıgı meslekleri seçmeye hala daha fazla ilgi gösterdiği kanıtlanarak sonuca varılmıştır.

İlgili çalışmalar incelendiğinde, yurt dışında yapılan ilgili araştırmalar incelendiğinde toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimlerini etkilediği ve bireylerin kariyerlerine yön verdiği tespit edilmiştir. Geçmiş yıllarda yapılan çalışmalar ile son yıllara doğru yapılan çalışmalar kıyaslandığında durumun son yıllarda farklılıklar yaşansa da büyük ölçüde toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçiminde etkililiğini sürdürdüğü söylenebilir. Mesleklerde cinsiyet hakimiyetinin, kendi cinsiyetinin temsil edildiği mesleklere geçiş yapma eğiliminin devam etmesi kişilerin mesleki kararlarına yön vermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problemine göre araştırma yöntemi, araştırmanın çalışma grubu ve sahası, veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri hakkında bilgiler aktarılması araştırma verilerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca verilerin analizine ilişkin bilgiler de bu bölümde yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın yöntemi

Araştırma ortaöğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimlerini etkileyip etkilemediğini ya da etkiliyorsa nasıl etkilediğine yönelik algılarını incelemeye çalışan nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, incelenen problem durumuna ilişkin sorgulayan, yorumlayan ve problemin doğal koşulları içinde anlamak amacıyla uygulanan bir yöntemdir (Guba ve Lincoln, 1994; Klenke, 2016, Akt. Baltacı, 2019). “Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırmacılar gözlem ve yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış bireysel görüşme gibi yöntemlerle katılımcıların düşüncelerini yordamaya çalışır (Başkale, 2016). Nitel araştırma ile kişilerin ne söylediği, neden söylediği, nasıl davrandığı, nasıl etkilendiğini açıklamaya çalışır. Burada amaç insan davranışını yer aldığı ortam içinde ve çok yönlü olarak değerlendirmeye ve anlamaya çalışmak ve araştırma konusunun daha anlaşılır olmasını sağlamaktır (İlgar ve İlgar Çoşkun, 2014, s. 199). Nitel çalışmanın tüm bu özellikleri göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisini incelemek için nitel araştırma yöntemi kullanılmasının birkaç önemli nedeni vardır:

- Nitel çalışmalar, katılımcıların deneyimlerini, algılarını ve motivasyonlarını daha derinlemesine anlama ve açıklama olanağı sağlar. Toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimi üzerindeki etkilerini anlamak için, bireylerin kendi bakış açıları, deneyimleri ve duyguları gibi içsel faktörlerin anlaşılması önemlidir. Nitel

alışmalar, bu içsel faktörleri keşfetmek ve anlamak için uygun bir araç sağlar (Derinlemesine anlayış).

- Toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisini araştırmak karmaşık bir konudur ve değişen dinamiklere uyum sağlayabilmek önemlidir. Nitel alışmalar, esnek bir yaklaşım sunar ve araştırmanın seyrini değiştirmeye veya derinlemesine konulara odaklanmaya izin verir. Böylece, araştırmacılar katılımcıların deneyimlerine daha iyi odaklanabilir ve beklenmedik bulguları keşfedebilirler (Esneklik).
- Meslek seçimi genellikle bireyin kişisel ve sosyal bağlamlarından etkilenir. Nitel alışmalar, bu kişisel ve sosyal bağlamları anlamak için uygun bir araçtır. Katılımcıların aileleri, eğitim geçmişleri, toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin algıları ve sosyal çevreleri gibi faktörler, meslek seçimine olan etkilerini belirlemede önemli rol oynar. Nitel alışmalar, bu faktörleri derinlemesine inceleyerek, meslek seçimi üzerindeki etkilerini daha iyi anlamaya yardımcı olabilir (Kişisel ve sosyal bağlamların anlaşılması).
- Toplumsal cinsiyetin meslek seçimine etkisi genellikle bireyler arasında farklılık gösterir ve bu farklılıkları anlamak önemlidir. Nitel alışmalar, bu farklılıkları vurgulamak ve çeşitli deneyimleri ve perspektifleri içeren zengin veriler sağlamak için kullanılabilir. Bu da, meslek seçimi üzerindeki toplumsal cinsiyet etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye olanak tanır (Farklılıkların ve çeşitliliğin vurgulanması).

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden “olgubilim” (fenomoloji) kullanılmıştır. Olgubilim, bir durum hakkında derinlemesine ve detaylı bir bilgiye ihtiyaç duyulan olguları incelemek için uygun bir yöntemdir. Farkında olunan fakat daha detaylı ve derinlemesine bilgiye ulaşmak istenmesi durumunda olgubilim deseni kullanılmaktadır. Yani günlük hayatta karşılaşılan fakat tam anlamlandırılmayan olguları araştırmayı amaçlayan olgubilim, olaylar, deneyimler, algılar gibi çeşitli durumları araştırmaya zemin hazırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Olgubilim betimleyici bir araştırma deseni olup, katılımcıların bireysel tecrübelerini esas alarak algılarını ve durumları nasıl anlamlandırdıklarını incelemektedir (Akturan ve Esen, 2008). Olgubilim deseni, katılımcıların deneyimlerini ve algılarını anlamak için derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde incelenmesine olanak tanıdığından toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisi gibi karmaşık bir konuyu incelemek için uygun bir araştırma yöntemidir.

Bu çalışmada öncelikle kapsamlı bir literatür tarama yapılarak ve alandaki boşluk belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, hedefleri, araştırmanın problemleri ortaya konmuştur. Olgubilim (ya da fenomenolojik) deseni, katılımcıların deneyimlerini ve algılarını anlamak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Buradan hareketle araştırmaya katılacak bireylerin toplumsal cinsiyet olgusunu üzerine olan duygu, düşünce, deneyimleri üzerine yoğunlaşmak amaçlanmaktadır. Araştırmada olgubilim deseni uygulanırken izlenen işlem basamakları şu şekildedir:

- Araştırma Sorularının Belirlenmesi: Araştırma sürecinin başında, incelenecek konulara odaklanmak için araştırma soruları belirlenmiştir. Bu sorular, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisi hakkındaki deneyimlerini ve görüşlerini anlamaya yönelik seçilen sorulardır.
- Katılımcı Seçimi: Olgubilim deseni, bireylerin deneyimlerini derinlemesine anlamak için kullanıldığından, araştırmacılar genellikle belirli bir deneyime sahip olan katılımcıları seçer. Bu seçim sürecinde çeşitli demografik özelliklere ve deneyimlere sahip katılımcılar arasından temsiliyeti sağlayacak şekilde bir öğrenci grubuna ulaşmak hedeflenmiştir (Ortaöğretim okul türleri, yaşanan yer çeşitliliği, ekonomik parametre vs.).
- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Oluşturulması: Belirlenen araştırma sorularına yanıt almak için yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturulmuştur. Bu form, katılımcıların deneyimlerini anlatmalarını teşvik eden açık uçlu sorular içermektedir. Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunun uygulanacak kitleye ulaşmak için gerekli izinler alınmıştır (Ek-2).
- Görüşmelerin Yapılması: Katılımcılarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, belirlenen araştırma sorularını yanıtlamak ve katılımcıların deneyimlerini derinlemesine anlamak için yapılmıştır. Katılımcıların ifadeleri dikkatlice dinlenmiş ve gerektiğinde derinlemesine keşfetmek için sonda sorular sorulmuştur.
- Veri Analizi: Görüşmelerden elde edilen veriler, kategori ve kod/temaları belirlemek için analiz edilmiştir. Olgubilim deseninde olduğu gibi veriler kodlanmış, ortak temaları tanımlanmış ve katılımcıların deneyimlerini anlamak için düzenli şekilde veriler tablolastırılmıştır.

- Bulguların Raporlanması: İçeriz analiz ile verileri ve elde edilen bulguları, araştırma sorularına yanıtlar sağlayacak ve toplumsal cinsiyetin meslek seçimine etkisi hakkında derinlemesine bir anlayış sunacak şekilde raporlanmıştır.

3.2. Araştırmanın çalışma grubu

Bu araştırma, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Sakarya il ve ilçelerinde farklı türde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına ulaşmak için amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tekniklerine göre oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik örneklemesine göre soruna taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmak temele alınmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Burada amaç küçük bir çalışma grubu ve incelenen problemi her açıdan yansıtacak birey çeşitliliğini oluşturmaktır. Bu kapsamda çeşitlilik ortaöğretim türleri (Fen lisesi, Anadolu lisesi, Mesleki ve Teknik lise, İmam Hatip lisesi vs.), farklı gelir grubuna sahip aile yapısı, öğrencilerin yaşadıkları bölgeler (il, ilçe merkezi, köy vs.) olup, bu unsurlar dikkate alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu bu yöntemle belirlenen Hendek, Adapazarı, Serdivan ve Akyazı ilçelerinde farklı ortaöğretim okul türlerinde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf 100 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan gönüllü katılımcıların isimleri G1, G2, G3 şeklinde kodlanmıştır. Araştırma kapsamında kendileri ile görüşme yapılan kadın ve erkek öğrenciler 16-17 yaş aralığındadır. Çalışmaya 51 kadın 49 erkek öğrenci katılmış, bunlardan 30'u 11. sınıf 70'i 12. sınıf düzeyindedir. 4 ilçedeki okullardan (Hendek, Adapazarı, Serdivan, Akyazı) ve 4 farklı lise türünden (Anadolu, Fen, İmam hatip ve Mesleki ve Teknik lise) veriler toplanmıştır.

3.2.1. Katılımcıların demografik bilgileri

Araştırma öğrencilerin meslek seçimine karar vermeye başladıkları öğrenim dönemi olan ortaöğretim 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin %70'i 17 yaşındadır. Geriye kalan %30'luk dilimini 16 yaş grubu oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak 17 yaşındaki öğrenciler ile görüşülmesinin sebebi öğrencilerin son sınıf olması sebebiyle meslek seçimlerinin önemli ölçüde belirlenmiş ve

buna yönelik bir üst öğrenime geçiş aşamalarında olmasıdır. Araştırmaya katılan ortaöğretim üçüncü sınıf kademesinde kadın ve erkek öğrencilerin sayısı eşit iken dördüncü sınıf öğrencilerinin %48,5'i erkek (34 kişi), %51,5'i kadınlardan (36 kişi) oluşmaktadır. Toplamda çalışmaya 51'i kadın 49'u erkek olmak üzere 100 öğrenci katılmıştır. Tablo 1'de katılımcıların ortaöğretim okul türü ve cinsiyetine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 3

Ortaöğretim Okul Türü ve Cinsiyete Göre Katılımcıların Oranı

Ortaöğretim Okul Türü	Cinsiyet	Sayı	Toplam	Yüzde
Anadolu Lisesi	Kadın	14	27	27%
	Erkek	13		
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Kadın	17	35	35%
	Erkek	18		
Fen Lisesi	Kadın	6	13	13%
	Erkek	7		
İmam Hatip Lisesi	Kadın	14	25	25%
	Erkek	11		
Toplam		100	100	100

Araştırmaya okul türlerine göre Anadolu lisesinden 27 öğrenci (%27), Mesleki ve Teknik Anadolu lisesinden 35 öğrenci (%35), Fen lisesinden 13 öğrenci (%13) ve İmam Hatip lisesinden 25 öğrenci (%25) katılmıştır. Görüşülen öğrencilerin çoğunluğunu %35 ile mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Bunun nedeni mesleki ve Teknik liselerin kendi içerisinde farklı bölümler içermesi ve bu bölümler içerisinde de kadın ve erkek öğrencilerin ayrıştığı alanların yer almasıdır. Mesleki ve Teknik liselerde bulunan alanların sınıf içerisindeki cinsiyet dağılımları aşağıdaki bölümlerde ayrıca incelenmiştir. En az katılımın %13 ile Fen lisesinden olmasının nedeni görüşme formuna verilen yanıtlar tekrar etmeye başladığı için veriler açısından doyuma ulaşarak görüşmeler sonlandırılmıştır.

Tablo 4

MTAL Bölümleri Ve Cinsiyete Göre Katılımcıların Oranı

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Bölümleri	Cinsiyet	Sayı	Toplam	Yüzde
Bilişim Teknolojileri	Kadın	2	7	20%
	Erkek	5		
Elektrik-Elektronik Teknolojisi	Kadın	1	4	11%
	Erkek	3		
Muhasebe-Finansman	Kadın	5	10	29%
	Erkek	5		
Büro Yönetimi	Kadın	6	9	26%
	Erkek	3		
Sağlık Hizmetleri	Kadın	3	5	14%
	Erkek	2		
Toplam		35	35	100

Görüşmeye dahil edilen Mesleki ve Teknik liselerin bölümlerinin sınıf içerisindeki cinsiyete göre dağılımlarına göre beş bölüm belirlenerek bu bölümlerde öğrenim gören öğrenciler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu seçim yapılırken kadın öğrencilerin ağırlıkta olduğu bölümler, erkek öğrencilerin ağırlıkta olduğu bölümler ve hem kadın hem de erkek öğrenci sayısının neredeyse eşit olduğu bölümler göz önünde bulundurulmuştur. Bilişim teknolojileri (5 erkek- 2 kadın) ve elektrik-elektronik teknolojisi bölümünde (3 erkek- 1 kadın) erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre çoğunlukta olduğu görülmektedir. Sağlık hizmetleri (2 erkek- 3 kadın) ve büro yönetimi bölümünde (3 erkek- 6 kadın) ise kadın öğrencilerin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Hem kadın hem de erkek öğrencilerin sayısının neredeyse eşit olduğu muhasebe-finance bölümüdür. Bölümlere göre araştırmaya katılan katılımcıların sayıları ayrıntılı olarak tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 5

Cinsiyete Göre Katılımcıların Yaşadığı İlçeler

Yaşadığı İlçe	Cinsiyet	Sayı	Toplam	Yüzde
Hendek	Kadın	22	47	47%
	Erkek	25		
Arifiye	Kadın	1	2	2%
	Erkek	1		
Adapazarı	Kadın	8	15	15%
	Erkek	7		
Serdivan	Kadın	10	19	19%
	Erkek	9		
Erenler	Kadın	1	3	3%
	Erkek	2		
Akyazı	Kadın	9	14	14%
	Erkek	5		
Toplam		100	100	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu %47 ile Hendek ilçesinde yaşamaktadır. Görüşme yapılan öğrencilerin okudukları okulların bulunduğu ilçe ile yaşadıkları ilçelerin farklı olduğu görülmüştür. Adapazarı'nda öğrenim gören öğrenciler ağırlıklı Hendek ve Serdivan ilçelerinde ikamet ederken, Hendek ilçesinde öğrenim gören öğrenciler ise ağırlıklı Hendek ve Adapazarı'nda ikamet etmektedir. Öğrencilere özellikle yaşadıkları ilçenin sorulmasının nedeni yaşadıkları bölgenin öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarına hangi oranda etki ettiğini gözlemlemektir. Buna ilişkin bulgular ilerleyen bölümlerde ele alınmıştır.

Tablo 6

Ailenin Gelir Durumu

Gelir Düzeyi	Kadın	Erkek	Toplam
Düşük	5	3	8
Orta	40	39	79
Yüksek	6	7	13
Toplam	51	49	100

Araştırma 2021 yılında yapılmıştır ve bu dönem net asgari ücret 2.825,90 TL'dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 79'u (%79) ailesinin gelir düzeyini orta olarak tanımlamaktadır. Öğrencilerin ailelerinin gelir durumuna verdikleri yanıtlarda çoğunlukla

“2800-4999 TL” şikkını işaretledikleri görülmüştür. Dolayısıyla öğrencilerin ailelerinin çoğunlukla asgari ücret ve bunun biraz üzerinde gelir elde ettiklerini söyleyebilir. Ailenin gelir durumu “8000 TL ve üzeri” olan 13 öğrenci gelir düzeyini yüksek olarak tanımlamaktadır bu da araştırmaya katılanların %13’ünü oluşturmaktadır. 2800 TL altında aile geliri olan ve gelir düzeyini düşük olarak tanımlayan öğrenciler 8 (%8) kişidir.

Tablo 7

Annenin Eğitim Durumu

Anne Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
Okuryazar değil	1	1	2
İlkokul	25	20	45
Ortaokul	8	7	15
Lise	11	14	25
Üniversite	6	7	13
Toplam	51	49	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna bakıldığında kadın öğrencilerin annelerinin eğitim durumu %49 ile ilkökuldür. Erkek öğrencilerde de bu durum benzerdir ve %40 ile yine en yüksek oran ilkökul kategoridir.

Tablo 8

Babanın Eğitim Durumu

Baba Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
Okuryazar değil	0	1	1
İlkokul	14	21	35
Ortaokul	9	9	18
Lise	17	9	26
Üniversite	11	9	20
Toplam	51	49	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumuna baktığımızda erkek öğrencilerde babaların eğitim durumu %42,8 (21 kişi) gibi büyük bir oranda ilkökul iken kadın öğrencilerde ise %33.3 (14 kişi) ile babalarının eğitim durumunun lise olduğunu görmekteyiz. Görüşme formuna verilen yanıtları incelediğimizde dikkat çeken bir başka unsur ise kadın öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumlarının birbirine daha yakın

olmasıdır. Örneğin anne ilkokul mezunu ise baba da ilkokul ya da ortaokul mezunu iken erkek öğrenciler de bu durum gözlemlenmemiştir. Bunun aksine erkek öğrencilerde anne üniversite mezunu iken baba ilkokul mezunu olabilmekte aradaki eğitim farkı oldukça açılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %94'ünün anne ve babası birlikte dir. Cinsiyete göre baktığımızda ise kadın öğrencilerin %96'sının anne-babası birlikte olduğu işaretlenir iken %2'sinin anne-babası ayrı/boşanmış ve %2'sinin annesi hayatta değildir. Erkek öğrencilerde ise %92'sinin anne-baba birlikte iken geriye kalan %8'inin anne-babası ayrı/boşanmıştır. Öğrencilerin kardeş durumuna bakıldığında kadın öğrencilerin hepsinin kardeşi vardır. Erkek öğrencilerin %4'ü bir kardeşe sahip değildir.

Tablo 9

Annenin Yaş Durumu

Annesinin Yaşı	Kadın	Erkek	Toplam
35-39	16	15	31
40-44	17	12	29
45-49	9	13	22
50-54	7	7	14
55 ve üzeri	1	2	3
Toplam	50	49	99

Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin yaşları incelendiğinde 31 kişinin (%31) 35-39 yaş aralığında olduğunu görülmektedir. Öğrenci cinsiyetleri bazında bakıldığında ise kadın öğrencilerin 17 kişinin (%34) annelerinin 40-44 yaş aralığındadır. Burada hesaplamada araştırmaya katılan kadın öğrenci sayısı 51 kişi olmasına rağmen 50 kişi üzerinden verilerin paylaşılmasının nedeni kadın öğrencilerden birisinin annesinin hayatta olmamasıdır. Erkek öğrencilerin annesinin yaşına bakıldığında 15 kişinin (%31) ile çoğunluğu 35-39 yaş aralığında olmakla beraber bunu 13 kişi (%27) ile 45-49 yaş aralığı takip etmektedir.

Tablo 10

Babanın Yaş Durumu

Babasının Yaşı	Kadın	Erkek	Toplam
35-39	2	2	4
40-44	19	20	39
45-49	13	11	24
50-54	12	14	26
55 ve üzeri	5	2	7
Toplam	51	49	100

Araştırmaya katılan öğrencilerden 39 kişinin (%39) baba yaş aralığı 40-44'te yoğunlaşmaktadır. Öğrenci cinsiyetlerine göre bakıldığında da durumun değişmediği görülmüştür. Kadın öğrencilerden 19 kişinin (%37), erkek öğrencilerden ise 20 kişinin (%41) babasının yaşı 40-44 yaş aralığındadır.

Tablo 11

Annenin Mesleği

Annesinin Mesleği	Kadın	Erkek	Toplam
Emekli		1	1
Serbest Meslek		1	1
Öğretmen		1	1
Fabrika İşçisi	3	3	6
Memur		1	1
Çalışmıyor	47	42	89
Toplam	50	49	99

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun annesi çalışmamaktadır. Kadın öğrencilerde annesi çalışan öğrenci oranı %6'dır (3 kişi). Bu oran 50 öğrenci üzerinden hesaplanmıştır bunun nedeni daha önce de bahsedildiği üzere bir kadın öğrencinin annesinin hayatta olmamasıdır. Annesi çalışan erkek öğrencilerin oranı ise %14'tür (7 kişi). Öğrencilerin annelerinin meslekleri ayrıntılı olarak tablo 9'da verilmiştir.

Öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ile istihdam durumunun ters orantılı olduğunu söylenebilir. Öğrencilerin %20'sinin annesi üniversite mezunu iken sadece %10'unun annesi istihdam içerisinde yer almaktadır. Meslekler ve eğitim açısından değerlendirildiğinde üniversite mezunu çalışan annelerin oranı %3'tür.

Tablo 12

Babanın Mesleği

Babasının Mesleği	Kadın	Erkek	Toplam
Emekli	11	3	14
İşçi	14	5	19
Serbest Meslek	12	20	32
Memur	3	4	7
Öğretmen	1	2	3
İmam	1	1	2
Şoför	1	3	4
Çiftçi	6	9	15
Eczacı	1	1	2
Çalışmıyor	1	1	2
Toplam	51	49	100

Araştırmaya katılan öğrencilerden babası çalışmayan toplam öğrenci oranı %2'dir (2 kişi). Kadın öğrencilerden 14 kişinin (%27) babalarının işçi olduğu görülmektedir. İşçi kategorisi fabrika ve inşaat işçilerini kapsamaktadır. Erkek öğrencilerden 20 kişinin (%41) babalarının çoğunlukla serbest meslek ile uğraştığını görmekteyiz. Serbest meslek kategorisi kasap, marangoz, pazarcı, kuaför ve müteahhitlik mesleklerini kapsamaktadır.

Anne-babaların tutum ve davranışları çocukların meslek seçimlerini önemli ölçüde etkilemekte ve çocukların meslek seçerken rasyonel kararlar almalarında etkili olmaktadır. Dolayısıyla anne-baba tutumları öğrencilerin davranışını yönlendiren, belirleyen etkiye sahiptir (Turan ve Kayıkçı, 2019). Anne-baba tutumları ve açıklamaları şu şekildedir (Güngör, 2013);

- Demokratik tutum: Çocuğa kendini ifade etme hakkı tanınır ve kararlarına saygı duyulan tutum şeklidir.
- Aşırı Koruyucu tutum: Çocukları kontrol etme ve özen göstermede aşırıya kaçan anne-baba tutumu olarak tanımlamaktadır
- Baskıcı- otoriter tutum: katı disiplin, baskı, cezalandırma, kurallara uymayı ve koşulsuz itaati gerektiren tutumdur.
- Tutarsız tutum: anne-babaların karar ve davranışlarının belirli bir dengede kalmaması, sürekli değiştiği tutum şeklidir.
- Aşırı hoşgörölü tutum: Anne baba, çocuğun isteklerini koşulsuz şartsız kabul eden denetim ve sınırlama getirmeyen bir profildedir.

- Serbest ilgisiz tutum: Çocuklarına karşı kayıtsız kalan, onların sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını ihmal eden, çocuklarına soğuk davranan, çok az sevgi gösteren ebeveyn tutumudur.

Toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisini irdelemek, daha iyi anlamak, tanımlamak ve katılımcıların yaşantılarına dair daha detaylı veriler elde etmek amacıyla aile tutumlarına yönelik görüşme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 13

Aile Tutumu

Aile Tutumu	Kadın	Erkek	Toplam
Demokratik	7	8	15
Aşırı Koruyucu	17	5	22
Baskıcı-Otoriter	9	2	11
Tutarsız- Dengesiz	5	2	7
Aşırı Hoşgörülü	13	32	45
Toplam	51	49	100

Katılımcıların %45'i (45 kişi) ailesinin destekleyici ve hoşgörülü olduğunu söylemiştir. Ama bu yanıltıcıdır yine burada da doğru sonuçlar için cinsiyete göre oranlara bakılmalıdır. Kadın öğrencilerin %33'ü (17 kişi) ailesini aşırı koruyucu olarak nitelendirirken erkekler de bu oran %10'dur (5 kişi). Erkek öğrencilerin %65'i (32 kişi) ailesini destekleyici ve hoşgörülü olarak nitelendirmektedir. Burada aile tutumu altında verilen seçeneklerden “serbest ilgisiz tutum” seçeneği bulunmasına rağmen hiçbir katılımcı aile tutumunu böyle tanımlamamıştır.

Ailede egemen olan kişiyi sorulduğunda katılımcıların %73'ü (73 kişi) “baba” cevabını vermiştir. Katılımcıların cinsiyetine göre incelendiğinde de sonuç değişmediği ve “baba” cevabı kadın öğrencilerde %67, erkek öğrencilerde %80 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin ailedeki egemen kişi “baba” cevabında yoğunlaşması ailelerin geleneksel ataerkil yapıda olduğunun göstergesi olduğu söylenebilir.

3.3. Veri toplama araçları

Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve yansıtan bireylere ulaşmak önemli olmakla beraber başlıca veri toplama aracı görüşmedir

(Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yıldırım ve Şimşek (2018)'e göre görüşme, olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya koyabilmek için araştırmacıya etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme imkanı sunmaktadır. Bu araştırmalarda bireyler kendilerinin bile farkında olmadıkları ya da dikkatlerini çekmeyen, üzerine düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları dışı vurabilir

Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemi görüşme ile araştırmacı “katılımcıların deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına” ulaşabilme kolaylığı ile birlikte etkili sonuçlar elde edebilir (Briggs, 1986, Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmalara en çok kullanılan derinlemesine görüşme yöntemi, görüşmeye katılan kişilerle yüz yüze gerçekleştirildiğinden dolayı açık uçlu soruların sorularak ayrıntılı cevapların alındığı kapsamlı bir bilgi toplama tekniğidir. Dolayısıyla katılımcıların duygu, düşünce, bilgi. Deneyim, tutum ve gözlemlerine ulaşmak hedeflenir (Tekin, 2006, s. 101). Farklı kişileri anlama ve güçlü veri elde etmenin en iyi yollarından biri olan görüşme yöntemi araştırmacıya etkileşim ve ayrıntı soru sorma imkanı vermektedir.

Toplumsal cinsiyet, meslek kavramı ve meslek seçimine ilişkin çalışmalar incelenerek literatür taramasının ardından yarı yapılandırılmış sorularla derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmıştır. Böylece kadın ve erkek öğrencilerin meslek seçiminin toplumsal cinsiyet açısından ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Görüşme formunun tasarlaması aşamasında konu ile ilgili ayrıntılı ve geniş bir literatür tarama yapılmıştır. İncelemek istenilen konular ve araştırma amaçları kapsamında toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisiyle ilgili araştırılmak istenen yönler netleştirilmiştir. Araştırmanın odak noktalarına uygun temel soruları belirlenmiştir. Bu sorular, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihlerine olan etkisini açıklamalarını sağlayacak niteliktedir. Belirlenen temel sorular daha spesifik alt sorularla desteklenerek katılımcıların deneyimlerini, görüşlerini ve düşüncelerini derinlemesine açıklamalarını teşvik etmesi sağlanmıştır. Hazırlanan soruların araştırmanın hedeflerine ve problem sorularına uyup uymadığı konusunda uzman görüşü alınmış dönütler doğrultusunda sorular eklenip formdaki soru sıralaması tekrar düzenlenmiştir (Ek-3). Ayrıca görüşme sorularının dili, açık, net ve anlaşılabilir olması açısından bir edebiyat öğretmeninden de görüş alınmıştır. Görüşme formu tasarı halindeyken pilot bir uygulama gerçekleştirilmiş ve formun olası kusurlarının baştan ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu düzenlemelerle görüşme formuna son hali verilmiştir.

Tasarlanan görüşme formu 4 bölümden oluşmaktadır birinci bölüm demografik bilgiler (8 soru), 2. bölüm eğitim bilgileri (5 soru), üçüncü bölüm meslek tercihinine ilişkin sorular (3 soru), dördüncü bölüm meslek seçimi ve toplumsal cinsiyet (5 soru) her bölümde yer alan sondaj sorularla birlikte görüşmecilere toplam 6 sayfalık bir görüşme formu uygulanmıştır (Ek-1).

3.4. Veri toplama süreci

Araştırmaya ilişkin veriler, 2021-2022 eğitim öğretim yılı 2. döneminde 7 Şubat- 15 Mayıs tarihleri arasında Sakarya ilinin Hendek, Adapazarı, Serdivan, Akyazı ilçelerinde öğrenim görmekte olan farklı ortaöğretim okul türlerindeki 11. ve 12. sınıf öğrencilerle görüşme yapılarak toplanmıştır. Görüşmeler okullara gidilerek yüz yüze yapılmış ve ses kaydı yapmayı kabul edenlerle ses kaydı yapılarak görüşmeler yapılmış ses kaydı yapmak istemeyen görüşmecilerle ise görüşme yapılırken söylenenler aynen not edilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 30- 35 dakika sürmüştür.

Araştırmanın yürütülmesi ve araştırmada kullanılacak ölçme araçlarının uygunluğuna ilişkin etik kurul izni Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, Etik Kurulundan 11.12.2021 tarih, E-61923333-050.99-85909 sayı numaralı kararı ile alınmıştır. (Ek-4). Veriler tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak toplanmıştır.

3.5. Verilerin analizi

Bu çalışmada, katılımcılardan elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinin temel amacı, toplanan verilerdeki kavramları ve ilişkileri açıklamaktır (Metin ve Ünal, 2022). Veriler, betimsel analizden sonra daha derinlemesine incelenerek, betimsel analizde fark edilmemiş kavramlar ve temalar ortaya çıkarılır. İçerik analizi, benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar altında gruplandırılmasını ve bu grupların okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenlenerek yorumlanmasını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 242). Ortaöğretim 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin görüşlerinin analizinde, benzer ifadeler gruplandırılmış ve katılımcılara kod numaraları atanmıştır (G1, G2, G3...). Veriler görüşme teknikleriyle elde edildiği için sayısallaştırılmış ve frekans olarak ifade edilmiştir. Benzer öğeler ifadelerde gruplandırılarak ve temalandırılarak analiz

edilmiştir. Uygulanan görüşme formunun analizinde öncelikle, nitel çalışma kapsamında toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisi hakkında görüşmeler yöntemiyle veri toplanmıştır. Bu görüşmeler katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve görüşlerini derinlemesine anlamak için katılımcılara uygun şekilde tasarlanmıştır (veri toplama). Daha sonra toplanan veriler transkribe edilmiş ve incelenmeye hazır hale getirilmiştir. Bu süreçte, görüşmelerden kaydedilmiş olan ses dosyaları yazılı metinlere dönüştürülmüştür (veri hazırlığı). Verilerdeki belirli konuları, kavramları veya temaları belirlemek için kodlar oluşturulup bu kodlar, toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisiyle ilgili anahtar kavramlar veya örüntüler yakalanmaya çalışılmıştır (kodlama). Oluşturulan kodlar, verilerin her bir parçasına uygulanmış her bir veri parçasını dikkatlice incelenerek, içeriğe en uygun kodları atanmıştır. Oluşturulan kodlar, verilerin her bir parçasına uygulanmış her bir veri parçasını dikkatlice incelenerek, içeriğe en uygun kodları atanmıştır. Kodlama sürecinin ardından, kodlanmış verileri gözden geçirilmiş ve benzer konuları veya temaları içeren kodlar gruplar sınıflandırılmıştır. Bu adım, verilerdeki önemli kavram ve ilişkileri belirlemeye yardımcı olması amaçlamıştır. Bu temalar, toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisiyle ilgili anahtar konuları ve bulguları yansıtmaktadır. Son adımda tanımlanan temalar doğrultusunda elde edilen bulgular daha geniş bir bağlamda değerlendirilmiş ve toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisi hakkında daha derinlemesine anlayışlar elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, doğrudan alıntılarla da desteklenmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik yerine inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik kavramları ön plandadır (Mills, 2003). Güvenilirlik açısından, araştırmacının veri toplama sürecine katılması ve notlar alması önemlidir (Kozak, 2014). Ayrıca, araştırma ve veri analizi süreciyle ilgili detaylı bilgi verilmesi, çalışmanın inandırıcılığını artırır (Elo, Kääriäinen, Kanste, Pölkki, Utriainen ve Kyngäs, 2014). Bu çalışmada da araştırma süreci detaylı bir şekilde açıklanmış ve çalışmanın her aşaması belirtilmiş, çalışmanın her aşamasında maksimum objektifliği sağlamaya özen gösterilmiştir. Kodlama sürecinde, araştırmacı uzman görüşlerinden de yararlanarak kodlamaların doğruluğunu artırmıştır. Kodlama ve kategorizasyon süreci detaylı bir şekilde açıklanarak ve doğrudan alıntılarla geçerlik artırılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma problemine ve alt problemlere ilişkin bulgular belirlenen sırayla sunulmaktadır. Sık sık öğrenci görüşlerine yer verilerek bulgular desteklenmiştir.

4.1. Araştırma problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın problemi, araştırmaya katılan öğrencilere göre toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçiminde etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Bu konu ile ilişkili olarak ailenin lise türü ve meslek seçiminde yönlendirici etkisi belirlenmeye ve öğrencinin kadın ve erkek meslek ayrımını nasıl değerlendirdiği de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, toplumsal cinsiyet rolünün erkek ve kadın öğrencilerin meslek seçimine nasıl yansıdığını ve meslek seçiminin toplumsal cinsiyet ile nasıl bir ilişki sergilediğini niteliksel yöntem kullanarak betimlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen alt problemler araştırma problemini içermekte ve detaylandırmak amaçlı olup bulgular alt problemler üzerinden temalar oluşturularak aktarılmıştır.

4.1.1. “Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” problemine ilişkin bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisine ilişkin bulgular Tablo 14’ de sunulmuştur.

Tablo 14

Öğrencilerin Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisine Yönelik Görüşleri

Kategori	Tema/Kodlar	Kadın öğrenci öncelik sıralaması	Erkek öğrenci öncelik sıralaması	f
Kadın ve erkek öğrencilerin meslek tercihlerindeki farklı faktörler	Üniversite sınavı	10	2	12
	İlgi ve yetenek	9	11	20
	İş bulma imkanları	12	9	21
	Kazancın yüksek olması	3	3	6
	Kendi işini kurma olanağı	2	5	7
	Toplumdaki saygınlık	5	10	15
	Aile yönlendirmesi	6	1	7
	Kariyer imkanı	4	8	12
Toplumsal kalıpların meslek tercihinin etkisi		Kadın	Erkek	
	Toplumun meslek tercihlerinde yönlendirici etkisi ve cinsiyet algısı	23	20	43
	Kadınların ve erkeklerin meslek tercihlerinde sınırlandırmalar ve yönlendirmeler	15	9	24
	Cinsiyet rollerinin meslek seçiminde görünür görünmez etkileri	17	20	37
	Toplumun kadın ve erkek meslekleri hakkında algısı	18	12	30

Tablo 14’de görüldüğü üzere öğrencilerin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisine yönelik görüşleri incelendiğinde “Kadın ve erkek öğrencilerin meslek tercihlerindeki farklı faktörler” ve “Toplumsal kalıpların meslek tercihinin etkisi” olmak üzere iki kategori altında incelenmiştir.

Öğrencilerin meslek tercihinde etkili olan faktörler incelendiğinde kadın ve erkek öğrencilerin önem sıralamasının değiştiği görülmüştür. Genel olarak öğrencilerde iş bulma imkanı en önemli faktör iken (f=21), bunu sırasıyla ilgi ve yetenek (f=20) ve toplumdaki saygınlık (f=15) takip etmektedir. İlgi ve yetenek ile toplumsal saygınlık faktörlerindeki frekans yoğunluğunun erkek öğrencilerden kaynaklı olduğu tabloda görülmektedir. Bu

açından kadın ve erkek öğrencilerin meslek tercihlerinde etkili olan faktörleri ayrı ayrı incelemek gereklidir.

Erkek öğrenciler için meslek seçimindeki en önemli faktör ilgi ve yetenektir . Bunu sırasıyla toplumdaki saygınlık , iş bulma imkanı, kariyer imkanı, kendi işini kurma olanağı, kazancın yüksek olması, mesleğe duyulan ilgi, üniversite sınavı ve ailenin yönlendirmesi izlemektedir. Görüldüğü üzere erkek öğrenciler için ailenin yönlendirmesi son sırada yer alırken toplumdaki saygınlığı ikinci, kariyer imkanı ise üçüncü sırada yer almaktadır. Erkekler için mesleğin toplum içindeki statüsünün ve kazancının iyi olması meslek seçimini etkilemektedir. Kadın öğrencilerin ise meslek seçimini etkileyen en önemli faktörler sırasıyla iş bulma imkanı, üniversite sınavı, ilgi ve yetenek, ailenin yönlendirmesi, mesleğe duyulan ilgi, toplumdaki saygınlığı, kazancın yüksek olması, kariyer imkanı ve kendi işini kurma olanağıdır. Kadın öğrencilerde ailenin yönlendirmesi dördüncü sırada yer alırken kendi işini kurma olanağı son sırada gelmektedir. Öğrenci görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

“Erkekler meslekleri iş imkanı ve olanaklar olarak değerlendiriyor. Aslında sürekli çalışıp geliştirmekle kariyer yapılabilir.” (G24, E, Mesleki ve Teknik Lisesi)

“Aslında kazancım yüksekse, toplumsal saygınlığı olan bir işteysem, iş bulma imkanında varsa geriye kalan faktörleri çok önemsemiyorum. Bu şartlarda işini seversin.” (G29, A, Anadolu Lisesi)

“İş hayatında meslekler, ünvanlar önemli. Ünvanı olan herkes saygınlığı haketmiyor ama toplumda ünvana bakılıp saygı gösteriliyor” (G35, K, İmam Hatip Lisesi)

“İnsanlar mesleğine göre seni değerlendirebiliyor. Sevdiğim işi yaptığım sürece insanların ne dediğini umursamam.” (G69, E, Anadolu Lisesi)

“Toplumsal saygınlık önemli. Toplumda kendimize yer edinmek, inanışlara, yaşayışlara uygun hareket etmek saygınlığı artırıyor. Meslekte bu açıdan önemli.” (G41, E, İmam Hatip Lisesi)

Öğrenciler toplumsal kalıpların meslek tercihinde etkisi ile ilgili görüşlerini “toplumun meslek tercihlerinde yönlendirici etkisi ve cinsiyet algısı”(f=43), “kadınların ve erkeklerin meslek tercihlerinde sınırlandırmalar ve yönlendirmeler”(f=24), “cinsiyet rollerini meslek seçiminde görünür görünmez etkileri”(f=37) ve “toplumun kadın ve erkek meslekleri hakkında algısı” (f=30) üzerinden açıklamışlardır. Meslek tercihlerini toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden değerlendiren öğrenciler; toplumun kadın ve erkek algılarının meslek seçimine etki ettiğini, kadın ve erkeklerin belirli mesleklerle ilişkilendirilmesinin nedenlerinden kaynaklı ortaya çıkan ayrıştırılmış görüntü oluştuğunu, bu doğrultuda cinsiyet rollerinin meslek seçiminde bazı alanlarda açıkça görünen bazı alanlarda ise dolaylı olarak etkilerini hissettiren bir yapılaşma olduğunu ve kadınların belirli mesleklerde daha fazla

veya daha az temsil edilmesinin nedenleriyle birlikte görüşlerini ifade etmişlerdir. Tablo 14'e göre öğrenci görüşlerinden hareketle toplumun kadın ve erkeklerden beklediği bazı sorumluluk ve davranışların ve inşa edilen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının meslek seçimine etki ettiği görülmektedir.

Katılımcılar daha çok masa başı çalışılacak, “güler yüzlü” olunması gereken meslekler, hasta, çocuk bakıcılığı gibi işlerin kadınlara daha uygun olduğunu düşünmektedir. Görüşmeciler bu durumu şöyle ifade etmektedir;

“Tabii eder mesela güler yüzlü sempatik bir insan mesela çocuk bakıcısı olarak her türlü işi alabilir enerjisiyle falan kadınlar buna uygun” (G77, E, İmam Hatip Lisesi)

“Hemşireden ya da kadından gidersek karşısındaki hasta daha güvende hissedebilir canının daha az yanacağını düşünür, daha güler yüzlü davranılacağını düşünür. Kadınların anaç yapılı olmasından dolayı anaçlık hissedilen meslekler de kadınlara daha uygun. Erkekler ise geçim kaygıları ile daha iyi gelirli mesleklere yönelirler” (G26, K, Anadolu Lisesi).

“Toplumsal rollerin meslek seçimine etkisi tabii ki olmuştur. Mesela hostesler yolcularla düzgün konuşmak zorundalar. Düzgün konuşmak, güler yüzlü davranmak deyince aklımıza direkt kadınlar geliyor. Erkeklerde genellikle avukatlık da olsun savcılık da olsun direkt onlar aklına geliyor” (G10, K, Anadolu Lisesi).

Araştırmaya katılan öğrenciler için erkekler yüksek gelir elde edeceği mesleklere yönelmelidir bunun nedeni de evi geçindirecek olan kişi erkektir dolayısıyla öğrenciler tarafından kadınların çalışması ve eve gelir getirmesi kadını evi geçindiren bir duruma sokmamaktadır. Kadınlar çalışsa bile bu ev ekonomisine katkı niteliğinde görülmektedir. Dolayısıyla kadınlar kendilerine daha uygun görülen ve sorumluluklarını aksatmayacakları işlerde çalışmalıdır.

“Kadınlar öğretmenlik gibi bir tercihte bulunabilir git gel daha kolay tatilleri var. Ambulansta görevli olan bir kadının gecesi gündüzü olmuyor çoğunlukla mesela bu evlendiği zaman çocuğu olduğu zaman daha sıkıntıya düşüyor. Tercih ederken biraz daha aile hayatı ön planda olmalı. Erkekler maaş açısından daha yüksek daha rahat edebileceği bir yerde çalışmak istiyor. Genelde erkekler evde de olmayı isterler ama evi geçindirmeyi daha ön planda tutmayı tercih ediyor” (G72, K, Fen Lisesi).

“Kadın yemek yapar, temizlik yapar evi çekip çevirir erkek eve para getirir yemek getirir genel olarak düşünceler bunlar. Benim de aslında farklı bir düşüncem yok ama yemek konusunda ya da birçok konuda ortaklaşa yapılmalı da kalıplaşmış bu şekilde. Ama bu erkekler tarafından da kabul edilmiyor yemeği kadın yapar sofrayı kadın kurar kaldırır falan o düşünce var. Abim mesela pek bir şey yapmaz bir iş varsa dışarıda yapılacak ya da güç isteyen bir iş ya da onun kendi canı istiyorsa iş yapar. Biz de mesela temizlik yaparız yemek yaparız ablamla ben” (G33, K, Meslek Lisesi).

Araştırmaya katılan öğrenciler için kadının esas sorumlulukları ev içerisindeki düzeni ve temizliği sağlamak, çocuk bakmak iken erkeklerin temel sorumlulukları evi geçindirmek

yani ücretli bir işte çalışmak ve tamir, tadilat işlerini yapmaktır. Buna göre de kadınlar annelik ve ev sorumluluğunu aksatmayacağı işleri tercih etmelidir.

“Meslek hayatını planlamalıdır. Çocuğa bakması için bunlara imkan veren bir iş seçebilir mesela home office işlerde çalışabilir” (G17, E, Anadolu Lisesi).

“Mesela evin içerisinde temizlik yaptırılan ve yemek yaptırılan bir kız düşünelim. O kız daha çok aşçılık, astronomi okuyabilir kendisinin buna yeteneği olduğuna inandırılır bu alana yöneltilir. Evdeki sorumluluklara göre meslek seçilebiliyor. Diğer taraftan ikisinin de rahat işlerde çalışmaları gerekiyor. Daha çok homeoffice işlerde ya da esnek çalışma saatlerde çalışmaları gerekir. Eğer ev yoğunluğu kadınlara kalıyorsa bu tarz işleri kadınlar yapabilir. Erkekler de kadınlar da kendilerine göre iş seçebilirler” (G36, K, Meslek Lisesi).

Meslek hayatında ayrıışmış görüntüye yönelik görüşleri ise şöyledir:

“İşin zorluğuna göre işler ayrıışmış olabilir. Çoğunlukla zor işlere erkekler, kolay denilebilecek işlere kadınlar yönelmiş. Mesela işler kadının doğasına uygun sanki kadınların yöneldikleri meslekler kadının sahip olduğu özelliklere uygun oluyor,erkeklerinde öyle fakat erkekler biraz daha geçim odaklı.” (G41, E, İmam Hatip Lisesi).

“Toplum kadını kadınsal özelliklerine göre işlerde olması gerektiğini düşünüyor. Güler yüzlü, naif işte insan ilişkilerinde daha dikkat eden o meslek belki bu özellikleri istemesede uygun görülmüş öyle değerlendirilmiş. Erkeklerde hep güçlü oldukları öne sürülerek bazı yönlendirmeler olmuş gibi gözüküyor.Toplumca bu daha önemli hem unvan hem de kazanç oarak daha iyi meslek gruplarında erkek olduğunu görüyoruz. Tamamen ataerki toplumdaki kaynaklı erkekler önde tutuluyor.”(G50, K, Anadolu Lisesi)

“Toplumda şunu yapmalısın bunu yapmamalısın yargıları olumuş. Bu algılar tabi ki insanların meslek seçimini etkilemiştir. Erkeklerin kadınlar kadar üzerinde toplumsal baskının olmadığını düşünüyorum. Bu yüzden erkekler ilgi ve yeteneklerine göre meslek seçme özgürlüğü daha fazla.” (G39, E, Mesleki ve Teknik Lise)

“Bence mesleklerdeki bu düşünce alışlagelmiş geleneksel anlayışlar. Eski yaşama göre kadınların biraz daha geri planda olması bayağı etkili olmuştur. Kadınlar geri planda kaldıkları eğitimde de meslekte de işlerde yer almamışlar. Şu ana baktığımızda kadınlar kariyer olarak daha yeni yeni atılıma geçiyorlar. Çünkü baktığımızda %60, %70 erkeklerin kariyer yaptığını görüyoruz hala. Bazı şeyler değişmeye kapalı gibi fakat bir çaba var.”(G29, E, Anadolu Lisesi)

“Ben güçle alakalı olduğunu düşünüyorum. Doktor erkek olur, hemşire kadın. Çünkü doktor daha önemlidir. Pilot erkek olur, kabin görevlisi kadın gibi. Mesela kadınların çoğunlukta olduğ, bulunduğu mesleklerin genel yapısına bakarsak kadının toplumdaki duruşuyla örtüşen şeyler var. İşte hostesliğe bakıyosun güler yüz, iletişim bunlar toplum hayatında da kadında bekleniyor. Ya da askere bakıyosun güçlü, sert bu da erkekte beklenen davranışlar.”(G27, K, Mesleki ve Teknik Lise)

4.2. Alt problemlere ilişkin bulgular

4.2.1. “Ortaöğretim öğrencilerine göre meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” alt problemine ilişkin bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin bir mesleği seçme nedenleri üzerinden toplumsal cinsiyet rollerinin etkisine ilişkin bulgular Tablo 15’ de sunulmuştur.

Tablo 15

Öğrencilerin Meslek Seçimi Nedenleri Üzerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Görüşleri

Kategori	Tema/ Kodlar	Kadın	Erkek	f
Cinsiyet ve sorumluluk algısı	Meslek tercihlerinde sorumluluk algısı	18	39	67
	Ev içi sorumlulukların etkisi	29	16	45
	Çalışma koşulları ve istihdam tercihi	22	17	39

Tablo 15’de görüldüğü üzere öğrencilerin meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisine yönelik görüşleri incelendiğinde “cinsiyet ve sorumluluk algısı” olarak tek kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriye bağlı olarak öğrencilerin meslek seçimi nedenlerini üç ana çerçevede değerlendirdiği görülmüştür. Bunlar “meslek tercihlerinde sorumluluk algısı” (f=67), “ev içi sorumlulukların etkisi” (f=45), “çalışma koşulları ve istihdam” (f=39)’ dır. Sorumluluk algısının toplumun kadın ve erkekte beklenenleri nedeniyle farklılaştığını, kadınların duygusal ve empatik yönlerinin insan odaklı işlerdeki sorumluluklara uygun olduğu düşünülürken erkeklerde mantık, teknik, otorite ve güç odaklı işlerde başarılı olduğu düşüncesi meslek tercihi ve sorumluluk algısında belirleyici olabilmektedir. Cinsiyete dayalı ev içi sorumluluklar öğrenciler tarafından meslek tercihinde etkilidir ve yine bu faktörlere bağlı olarak farklı mesleklerdeki çalışma koşullarının ve sorumluluklarının karşılaştırılması, iş yaşamının cinsiyete göre algılanıp getirdiği sorumlulukların istihdam tercihlerini etkilediğine yönelik görüşler yer almaktadır.

Araştırmaya katılan öğrenciler kadınların ve erkeklerin mesleklerde karşılaşılabilecekleri sorunları ifade ederken kadınlar için ev içi iş bölümünün getirdiği sorumluluklar ve fiziksel yapıları nedeniyle her işte çalışamayacaklarından bahsetmektedirler. Erkeklerin ise daha çok

baskıcı tavırlar ile karşı karşıya kalabileceğini çünkü kadınların hassas yapıları nedeniyle bu tarz muameleleri maruz kalmayacağını ancak erkeklerin yapısının daha güçlü olmasından dolayı çalışma hayatlarının da zorlaştığını düşünmektedirler.

“Kadınlar güç gerektiren yerlere gitmeyeceklerini bilirler. İş bulma noktasında baktığımızda fabrikalarda genellikle erkekler çalışmaktadır kadınlar ise daha çok muhasebe, insan kaynakları gibi masa başı işlere yöneliyorlar. Erkekler için ise patronlar kadına bağırılmaz ama erkeğe bağırabilir ve daha baskıcı davranabilir. Kadınlara karşı daha dikkatli davranılırken erkeklere karşı daha rahat davranılabiliyor” (G25, E, Anadolu Lisesi)

Katılımcılar aile içinde kadının toplum içinde kabul gören sorumluluklarının aynı zamanda iş bulamamasına neden olabileceğini de dile getirmektedirler. Bunun yanı sıra ev içerisindeki sorumlulukları nedeniyle işlerine gerekli özeni ve dikkati veremeyeceklerinden dolayı kariyer planlamalarının da olumsuz yönde etkileneceğini düşünmektedirler;

“Kadınlar için iş hayatında daha çok evli olmayanlar ve işi bölmeyecek kadınlar tercih edilir” (G73, K, Fen Lisesi).

“Kadınlar mesleklerini doğru yapamazlar, işine konsantre olamazlar aile sorumluluklarını düşünürler dolayısıyla bu durum terfilerine yansır” (G28, K, Meslek Lisesi).

“Zaten toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından dolayı bu meslek dağılımında bir dengesizlik var başka bir açıklaması yok. Mesela bu algıda yetişen bir kadın şöyle düşünebilir belki sporcu olmak istiyordur ama sporcu olamayacağını düşünebilir. Mesela onun yerine ona daha uygun görülen bir mesleğe yönelebilir mesela öğretmenlik gibi. Burada uygun görülmesi şöyle ev işini de kendi yapması gerektiğini düşünüyorsa çok kariyer tercih etmez çocuk bakmayı düşünüyorsa daha doğrusu. Erkeklerin öyle bir sınırlaması yok yani kariyer yapmaya yönelik bir meslek seçebilir. Ama kadın çocuk bakması gerektiğini düşünüyor ya da yapmak zorunda olduğunu düşünüyor” (G39, K, Meslek Lisesi).

İstihdamda kadınlar işe alım, terfi gibi süreçlerde ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar ancak burada önemli olan nokta bunların katılımcılar tarafından benimsenerek dile getirilmesidir. Yani kadın öğrenciler burada adaletsiz ev işi iş bölümü nedeniyle meslek hayatlarına yeterli özeni gösteremeyeceğini içselleştirmiştir. Bu durumda da terfi alamamalarının arkasındaki neden adaletsiz iş bölümü olarak değil işlerine yeterli özeni göstermemek olarak görmektedir.

Tablo 16

Tercih Edilen Çalışma Süresi ve Şekli

Çalışma Süresi	Cinsiyet	Sayı	Toplam
Yarı zamanlı	Kadın	39	48
	Erkek	9	
Tam zamanlı	Kadın	12	52
	Erkek	40	
Çalışma Şekli	Cinsiyet	Sayı	Toplam
Uzaktan/evden çalışma	Kadın	25	28
	Erkek	3	
Freelance çalışma	Kadın	26	31
	Erkek	5	

Katılımcılara tercih edecekleri çalışma süresi ve çalışma şekli sorulmuş ve seçenekler içinden birden fazla seçebilecekleri belirtilmiştir. Erkek öğrencilerden sadece 8 kişi uzaktan ya da freelance çalışma istediklerini dile getirmiş geriye kalan 41 kişi bu seçenekleri işaretlememiştir. Kadınların ise %49'u uzaktan/evden çalışmayı %51'i ise freelance çalışmayı tercih etmiştir. Bunun nedeni çalışırken aynı zamanda ev içerisindeki sorumluluklarını aksatmak istememeleridir. Aynı durum çalışma süresi tercihlerine de yansımaktadır. Kadınların %76'sı yarı zamanlı çalışmak istemektedir. Erkeklerin tercih ettikleri çalışma süresine baktığımızda %18'i yarı zamanlı tercih ederken %82'si tam zamanlı çalışmayı tercih etmektedir.

İşaretledikleri seçenekler ile ilgili Görüşmeci 19 ve Görüşmeci 66 seçme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır;

“Ev içinde sorumlulukların daha çok kadına ait olarak düşündüğümünden böyle yoğun bir işte çalışabilirim. Dolayısıyla eve ayrılacak zamanı işe aktarırım. Ben çalışmak zorundayım diye düşünürüm. Kültürel olarak aile hayatına bakıyorum ailemizde de kızlar anneye erkekler babaya yardım eder” (G19, E, Anadolu Lisesi).

“Hem ev sorumluluklarımı hem de iş sorumluluklarımı yerine getireceğim bir iş olması açısından bir kurum bünyesinde evden çalışmak istedim ki evdeki sorumluluklarımda da aktif rol almak isterim” (G66, Fen Lisesi).

Tablo 17

Tercih Edilen Çalışma Koşulları

Çalışma Koşulları	Cinsiyet	Sayı	Toplam
Yüksek ücretli	Kadın	9	27
	Erkek	18	
Kendi işyerim olsun	Kadın	8	21
	Erkek	13	
Terfi imkanı sunabilen	Kadın	3	11
	Erkek	8	
Hemcinsimin çoğunlukta olduğu bir işyeri olsun	Kadın	15	15
	Erkek	0	
Masabaşı çalışabileceğim bir iş olsun	Kadın	14	17
	Erkek	3	
Yönetebileceğim/aktif olarak sahada olabileceğim bir iş olsun	Kadın	2	9
	Erkek	7	

Araştırmaya katılan öğrencilerin %27 ile çoğunluğu yüksek ücretli bir işte çalışmak istediğini söylemiştir. Cinsiyete göre çalışma koşulları tercihlerine bakıldığında zaman zaman ise kadınlardaki en yüksek oranın %29 ile “hemcinsimin çoğunlukta olduğu bir işyeri olsun” ve ikinci en yüksek orana sahip “masa başı çalışabileceğim bir iş olsun” seçenekleridir. Erkek öğrencilerin ise ilk üç seçeneği sırasıyla “yüksek ücretli”, “kendi işyerim olsun” ve “terfi imkanı sunabilen” işler olmaktadır. İşaretledikleri seçenekler ile ilgili Görüşmeci 31 ve Görüşmeci 78 seçme nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır;

“Çevreme göre iyi bir yere geldiğimi düşünürüm. Kendi işyerim olursa hem daha fazla kazanırım toplumsal saygınlık açısından da bu çok önemli. Aslında böyle bir iş yoğun bir iş olacak önceliğim. Aile hayatı açısından bakıldığında böyle bir işte sosyal olarak olumlu yansımaz ama şu an bunu önceliğime koymadım” (G31, E, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi).

“Masa başı bir işte çalışmak isterim çok yorulmamak için özellikle ev sorumluluğu açısından eve gittiğimde dinç olurum” (G78, K, İmam Hatip Lisesi).

Kadın öğrencilerin %17’si “kendi işyerim olsun” seçeneği işaretlemiştir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilerin aksine bu seçeneği seçmelerinin arkasındaki neden ev işlerine daha rahat vakit ayırabilmektir. Görüşmeci 63 bu durumu şöyle dile getirmiştir;

“Kendi işyerimin olması benim hayalim zaten bir iş yapıyorsam bu kendi ofisimi kurup kendi işimi yapmak istiyorum. Hayatımı kolaylaştırır hem maddi hem manevi açıdan. Ev sorumluluklarımı yerine getirebilirim ilerde mutlu olurum düzenli olur” (G63, K, Fen Lisesi)

4.2.2. “Öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumlarında ailenin rolü nasıldır?” alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin %60'ı ileride yapacağı mesleğe ilişkin ortaöğretim okul türünü ve alanını tercih etmiştir. Ancak burada bir önceki bölümde bahsedildiği üzere ailelerini ikna etmek durumunda kalan öğrenci sayısı oldukça fazladır. Görüşülen öğrencilerin %40'ı ileride yapabileceği mesleğe ilişkin okul ve alan tercihi yapmamıştır. Bunun nedeni %87' ailenin yönlendirmesi iken %13'ü LGS sınav sonuçlarıdır. Görüldüğü üzere aile yönlendirmesi öğrencilerin meslek seçimi üzerinde oldukça büyük bir etkidir.

Araştırmaya katılan öğrencilerimizin %27'si Anadolu Lisesi, %35'i Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi, %13'ü Fen lisesi ve %25'i İmam Hatip lisesinde öğrenim gördüğü bir önceki bölümde aktarılmıştır. Bu bölümde öğrencilerin bu okulu/bölümü seçme nedenlerini, ailelerin düşüncelerini ve onları nasıl yönlendirdikleri incelenmiştir.

Tablo 18

Öğrencilerin Ortaöğretim Okul Türü ve Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Etkilenme durumunda Ailenin Rolüne Yönelik Görüşleri

Kategori	Tema/Kodlar	Olumlu		Olumsuz		f
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Okul tercihlerinde aile etkisi	Anadolu Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi	11	13	3	0	27
	Mesleki ve Teknik Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi	5	15	12	3	35
	Fen Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi	2	7	4	0	13
	İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi	12	9	2	2	25
Ailenin toplumun cinsiyet rollerine dayalı beklentileri ve meslek tercihine yansımaları	Ailenin meslek tercihi konusunda beklentileri ve öğrenci üzerinde etkililiği	Kadın		Erkek		
	Öğrencilerin aile beklentilerine göre hareket etme	26		17		43
		17		5		22

Tablo18’de görüldüğü üzere ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumunda ailenin rolü “okul tercihlerinde aile etkisi” ve “ailenin toplumun cinsiyet rollerine dayalı beklentileri ve meslek tercihine yansımaları” olarak iki kategori altında toplanmıştır. Okul tercihlerinde aile destek ve yönlendirmesine bağlı belirtilen görüşlere göre olarak bu kategori okul türleri bazında temalaştırılmış olup “Anadolu lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi”(f=27), “Mesleki ve Teknik Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi” (f=35), “Fen Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi” (f=13) ve “İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin lise tercihlerinde aile etkisi” (f=25) olmak üzere 4 temada incelenmiştir.

Anadolu lisesinde öğrenim gören katılımcıların aileleri şu an öğrenim gördükleri liseyi seçme aşamasında çocuklarını desteklemiştir. Sadece birkaç öğrenci bu konuda sorun yaşamıştır. Bunun nedeni de lisenin ailenin ikamet ettiği yere uzak olması ve ailenin kadın

öğrenciyi uzak bir liseye göndermek istememesidir. Görüşmeci 17 bu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Aslında beraber tercih ettik ortak kararla. Ailem de Anadolu lisesinde olmamı istedi.”(G50, K).

“Meslek lisesine gitmek istedim. Bizimkiler Anadolu lisesinde olmamı istedi. Elimde belgem olur dükkân açarım kendime dedim bir de sevdiğim bir işti motor-mekanik.”(G18,E)

“Ailemden uzak olduğu için minik bir tartışmamız oldu ama bana olan güvenleri akıllarındaki soru işaretlerinin kaybıyla çözüldü.” (G17, K)

Görüşmeci 17’nin ailesinin kendi kararlarına karışmadığını ifade ettiği görülmüştür. Ancak aile tutumuna baktığımız zaman “aşırı koruyucu” bir tutuma sahip olduğu katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyetlerine göre lise tercih döneminde ailelerinin düşünceleri, tutum ve davranışları değişmektedir. Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine gitmek isteyen erkek öğrencilerin aileleri çocuklarını bu noktada desteklemekte ve hiçbir sorun çıkarmamaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler bu durumu şöyle dile getirmektedirler;

“Ailemin de istediği bir liseydi ben de istiyordum” (G28)

“Bilişim okuyup bilişim üzerinden ilerlerim diye düşündük” (G30)

Söz konusu meslek lisesi olduğunda erkek öğrencilerin ailelerinin bu noktada öğrencilerden daha istekli olduğu görülmüştür. Bunun nedeni de lise okurken bir mesleği öğrenmeleri ve üniversite okumasa bile teknisyen olarak daha kolay iş bulabilecekleri düşüncesinden ileri gelmektedir. Bazı erkek öğrenciler Mesleki ve Teknik Anadolu lisesine gitmek istemese bile aileler bu düşünceden dolayı baskı yapabilmektedir. Bir erkek öğrenci bu durumu şu cümleler ile ifade etmiştir;

“Evet fikir ayrımı oldu ben aslında Anadolu lisesine gitmek istedim ancak ailem özellikle de annem buradan alacağım diploma için özellikle burası olsun istedi” (G45)

“Ailem meslek lisesine gitmemi istedi hemen mezun olunca üniversite kazanamasam bile bir meslek sahibi olabilirdim aslında ben farklı alanlar isterdim meslek lisesini hiç düşünmemiştim” (G47)

Erkek öğrencilerin %65’i ailesini “destekleyici ve hoşgörülü” olarak tanımlamıştır hatta Görüşmeci 35’de ailesini böyle tanımlayanlardan bir tanesidir ancak lise tercih dönemini incelendiğinde ailenin çocuğun isteklerine karşı destekleyici bir tutum sergilemediği görülmüştür. Öğrenciler ailelerinin tutumunu belirli bir konu çerçevesinde değil genel olarak değerlendirmiştir dolayısıyla “destekleyici ve hoşgörülü” seçeneğinin erkek öğrencilerde

yüksek çıkması şaşırtıcı değildir. Diğer tüm konularda aileler destekleyici ve hoşgörülü olabilirken konu meslek seçimi olduğunda ailelerin çocukları farklı alanlara yönlendirdiği ve çocukların fikirlerini her zaman desteklemediği yapılan araştırmada görülmüştür.

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine gitmek isteyen kadın öğrencilerin durumu ise erkek öğrencilerin tam tersi olarak yansımaktadır yani aileler bu konuda istekli olmamışlardır. Araştırmaya katılan bir öğrenci bu durumu şöyle dile getirmiştir;

“Ailem Anadolu lisesine gitmemi istedi ben meslek lisesi istedim ilk başta bu fikre hiç sıcak bakmadılar biraz tartıştık. Daha sonra bu fikri zor da olsa kabul ettiler” (G51).

Araştırmaya katılan kadın öğrencilerin Mesleki ve Teknik Anadolu lisesine gitmek için ailesini ikna etmek durumunda kalmıştır. Ailelerin ikna olmasında daha öncesinde ailenin erkek çocuğunun ya da bir tanıdıklarının çocuğunun aynı liseye gitmesi etkili olabilmektedir. Bu karar verilirken abisinin ya da tanıdıklarının erkek çocuğunun kadın çocuklarını koruyabileceği düşünülmüştür. Bu ailelerin tutumuna bakıldığında öğrencilerin cevapları “aşırı koruyucu” ve “baskıcı-otoriter” şeklindedir.

“Bu liseyi abim okuduğu için seçmek istedik” (G38).

“Aslında en baştan bu liseyi istememişlerdi ama sonra bir akrabamızın çocuğunun da bu liseye geleceğini duyunca izin verdiler” (G34)

Kadın öğrencilerin ailesi meslek lisesi konusunda ikna olsa bile öğrenciler istedikleri bölüme seçmeleri mümkün olmamaktadır. Aileler bu sürece karışmakta ve onları kadınlara en uygun olabilecek bölümlere yönlendirmektedir. Sağlık bölümünde okuyan bir öğrenci bu durumu şöyle getirmiştir;

“Aslında ben başka bir okul ve bölüm istemiştım ama ailem başka okula göndermişti orada yapamadım daha sonra istediğim alanı tercih etmek istediğimde de kontenjan yoktu. Bu dönemde çok zor zamanlar geçirdim en son ben de bu liseye geldim” (G43).

“Çok farklı bir alanda okuyor olabilirdim şu an makine istemiştım makine mühendisi olabilirdim ama ailem sağlık okumamı istedi aslında hiç sevdiğim bir alan değil ama makinede ne işim varmış orada zorlanırmışım” (G35).

Görüldüğü üzere söz konusu Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi olduğunda erkek öğrencilerin ailesi çocuklarının bu liselerde öğrenim görmesini desteklemekte ve hatta teşvik etmektedir. Kadın öğrencilerin ailesi ise Mesleki ve Teknik Anadolu lisesi yerine Anadolu lisesine yönlendirmeye çalışmakta eğer bu konuda başarısız olursa da kadına daha uygun olarak gördükleri sağlık hizmetleri gibi alanlara yönlendirmektedir.

Fen Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin bu liseyi tercih etme döneminde ailelerinin tutum ve davranışları sorulduğunda alınan cevapların yine cinsiyete göre farklılaşmalar olduğu

gözlemlenmiştir. Erkek öğrencilerin ailesi Fen lisesinde öğrenim görmek isteyen çocuklarını desteklemektedir. Hatta başka liseyi tercih etmek istese bile Fen lisesine yönlendirmektedir.

“Şahsen ben Anadolu lisesi istememe rağmen ailem beni Fen lisesinin geleceğim için daha iyi olacağına ikna etti” (G69).

“Fen lisesi aklımda hiç yoktu aslında ama ailem özellikle babam Fen lisesinde okumamı çok istedi o yüzden tercih ettim” (G71.)

Kadın öğrencilerin ailesi ise erkek öğrencilerin ailesinin tutumlarının tersine çocuklarını farklı liselere göndermek istemişlerdir. Görüşmeciler bu durumu şöyle açıklamaktadır;

“Pek istemediler uzak diye babamla sorun yaşadık beni İmam hatip’e göndermek istedi” (G79).

“Neden bilmiyorum istemediler o zaman annem hiç istemedi ya imam hatip ya da sağlık oku dediler sağlık okursam çok iyiymiş. Ben Fen lisesine gitmek istemiştım ama olmadı” (G32).

Okulun yakın ya da uzak olması kadın öğrencilerin ailelerinde okul tercihinı etkileyen bir faktör olarak araştırmanın bir başka bulgusudur. Ailenin istemediğı bir okul olsa bile okulun ailenin oturduğu eve yakın olması ikna sürecinde oldukça etkili olmaktadır.

“Ailem bu okula gelmemi isterken ben başka bir okula gitmek istiyordum ama ailem buranın daha iyi olacağını düşündüğü için buraya geldim” (G62).

“Aslında bu okulu istememiştım ama ailem eve çok yakın diye istedi halbuki ne alakası var herkes evine yakın yerlerdeki okula mı gidiyor mesela çok uzak yerlerden buraya gelen arkadaşlarım var ama benim ailem istemedi” (G68).

Görüşmeci 62’nin “demografik özellikler” kısmında verdiği cevaplar incelendiğinde gitmek istediğı okul başka bir ilçede iken şu an öğrenim gördüğü lisenin yaşadığı ilçede olduğu görülmüştür. Dolayısıyla ailenin özellikle şu an öğrenim gördüğü liseyi istemesi okulun yaşadıkları eve yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çıkarımı görüşmeci 58 de şu sözlerle desteklemektedir;

“Ailem ile fikir ayrılığı yaşamadım çünkü okuduğım okul hem iyi bir okul hem de evimize yakın” (G58).

Okul tercihinde erkek öğrenciler için okulun yakın ya da uzak olması aileler tarafından gözetilen bir durum olmamasına rağmen kadın öğrencilerde ise okul tercihinde önemli bir kriteri oluşturmaktadır.

İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören erkek katılımcıların aileleri şu an öğrenim gördükleri liseyi seçme aşamasında çocuklarını desteklemiştir. Ancak kadın öğrenciler için durum böyle değildir bazı aileler çocuklarını İmam Hatip Lisesine göndermek istemezken bazı aileler özellikle çocuklarını teşvik etmeye çalışmıştır. Kadın öğrencilerin bu konuda söylemleri şu şekildedir;

“Annem bu okula gitmemi istemedi ama sonradan o dahil herkes bunda sorun görmedi. Ablam ise İmam hatip lisesi sevmediği için hoşlanmadı.” (G77).

“Lisemi ailemin tercihleri sonucu seçtim” (G82).

“Aslında ben İmam hatip lisesi istemiyordum ama ailem bu liseyi tercih etmemi istedi. Ben de burayı tercih etmek durumunda kaldım” (G85).

“Ben Anadolu ya da sağlık istiyordum ailem imam hatip istedi. Aslında başta ailem de istemiyordu imam hatibi ama sonradan gideceksin dediler süreçte onların fikrine uyum sağlamak zorunda kaldım” (G76).

Görüldüğü üzere kadın öğrenciler için İmam Hatip Lisesine gitmek bir tercih değil daha çok ailenin yönlendirmesi ile ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu durum ailenin muhafazakar ve ataerkil yapısı ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Ailede egemen olan kişi baba olarak belirtilmiştir ve dolayısıyla ataerkil bir düzenin olduğu söylenebilir. Aile yapısının böyle olması kadınların öğrenim görecekları liseyi seçme hakkını elinden almaktadır.

Ailenin toplumun cinsiyet rollerine dayalı beklentileri ve meslek tercihinin yansıması kategorisi öğrenci görüşleri doğrultusunda iki tema altında incelenmiştir. Bunlar “Ailenin meslek tercihi konusunda beklentileri ve öğrenci üzerinde etkililiği” (f=35) ve “Öğrencilerin aile beklentilerine göre hareket etme” (17) dir. Aileler genellikle çocuklarının meslek seçiminde kendi deneyim ve yaşantılarından, değerlerinden hareketle çocuklarına belirli meslekleri önermekte ve yönlendirmektedir. Ancak bazı durumlarda ailelerin meslek tercihleri konusundaki beklentileri çocukların endi ilgi, istek, yetenek ve başarıları doğrultusunda hareket etmelerini engellemektedir. Öğrenci görüşlerine göre ailelerin çocuklarından belirli mesleği seçmeleri istemeleri ve belirli bir kariyer yolunu takip etmelerini beklediği görülmüştür. Ailenin beklentilerine göre hareket etmesi gerektiğini düşünen 22 öğrenci (K=17, E=5) mevcutken ailenin beklentilerinden etkilenen öğrenci sayısı 43 kişidir (K=26, E=17). Bununla ilgili öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

“Hukukuçu olmak istiyorum doktorluğa yönlendirmek istiyorlardı beni. Annem hem mesleğim olsun hem de düzenli bir iş hayatım olmasını istiyor. Aile yaşantısından dolayı böyle olması gerektiğini söylüyor. Hukuk hayatı zorlayan bir meslek grubu bu seni yorar ailene vakit ayıramayabilirsin şeklinde konuşuyor” (G50, K, Anadolu Lisesi).

“Ailem askeriye istiyor. Özellikle babam bana da mantıklı geldi ve böyle ilerleyeceğim.” (G74, E, Anadolu Lisesi)

“Annem babam sağlık sektörünü anestezi, hemşirelik gibi alanları ön planda tutuyor. Duruma göre karar vereceğim.” (G73, K, Anadolu Lisesi)

“Ailem yabancı dil alanını seçtiğimde beni desteklemediler. Bölüm değiştirmemi istediler. Ama şuan İngilizce öğretmeni olursam onların gözünde altın bilezik, hem kadına yakıştırıyorlar hem de tatilleri ve iş imkanları olsun asla ölmeyecek meslek.” (G71, K, Anadolu Lisesi)

“Önceden ilahiyat okumamı istiyorlardı. Şimdi ise polislik bende istiyorum. Oku aileni geçindireceksin diyorlar.” (G40, E, İmam Hatip Lisesi)

“Bu konuda ailemle anlaşıyoruz. Asker olmamı istiyorlar. Askeri lise olmadığından sağlık lisesine geldim. Ama hala istek o yönde bakalım.” (G39, E, Meslek ve Teknik Lise)

4.2.3. “Toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrencilerin görüşleri nedir?” alt problemine ilişkin bulgular

Ortaöğretim öğrencilerinin toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına ilişkin görüşlerine ait bulgular Tablo 19’ da sunulmuştur.

Tablo 19

Öğrencilerin Toplumda Cinsiyetçi İş Ayrımcılığına Yönelik Görüşleri

Kategori	Tema/Kodlar	Kadın	Erkek	f
Mesleklerin cinsiyeti	Meslek tercihleri arkasındaki cinsiyete dayalı motivasyonlar	22	18	40
	Cinsiyet algısının meslek tercihi ve iş yaşamına etkisi	27	32	59
	Eşitlik ve farkındalık	25	17	42

Tablo 19’a göre toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrenci görüşleri “mesleklerin cinsiyeti” olarak tek kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriye bağlı olarak belirtilen görüşler üç tema altında incelenmiştir. Bunlar; “meslek tercihleri arkasındaki cinsiyete dayalı motivasyonlar” (f=40), “Cinsiyet algısının meslek tercihi ve iş yaşamına etkisi” (f=59) ve “eşitlik ve farkındalık” (f=42) temalarıdır.

Araştırmaya katılan öğrenciler mesleklerin cinsiyeti olduğunu düşünmektedir dolayısıyla meslek seçimleri de buna göre şekillenmektedir. Öğrenciler için hemşirelik, öğretmenlik kadın mesleği olarak ifade edilirken pilotluk, mühendislik ve polislik erkek mesleği olarak nitelendirilmiştir. Burada lise türüne göre cevaplar değişmediğinden dolayı farklı başlıklar altından incelenmemiştir. Konuya ilişkin farklı lise türlerinden hem kadın hem de erkek öğrencilerin görüşleri aşağıdaki gibidir;

“Bazı konularda mesleklerin cinsiyeti vardır bazı konularda yoktur. Sanayi en basit örnek motor-mekanik kadınların pek fazla yapabileceğini düşünmüyorum başıma geldiği için motor bakımını kadın yaptı motor yendi.” (G26, E, Anadolu Lisesi)

“Bana göre yok ama halkımız öyle karşılamıyor yani. Bence tüm meslekleri cinsiyet açısından hem kadın hem de erkek yapabilir. Ana sınıfı öğretmenliği, psikolog onlar biraz daha bayanlara göre. Bir erkeğe psikoloğa gitmektense bir kadına gitmeyi tercih ediyorlar” (G30, E, Meslek Lisesi).

Eğer bir kadın kadına uygun görülen bir mesleği seçerse çalıştığı işte motivasyonu artar onaylandığı bir işte daha çok gelişir, unvanı yükselir, önü açılır. Çünkü toplum tarafından onaylanmayan her şey kısa sürelidir benim düşüncem çünkü çoğunluğun istediği olur genelde zaten hep (G2, K, Anadolu Lisesi).

“Erkekler her zaman daha fazla para kazanması gerektiğini düşünüyorlar kadınlardan veyahut kadınlar kazanmasın biz kazanalım gibi oluyor. Bunun nedeni de kadınlar bakılmak istiyor veya da kadınlar erkeğin kendisinden daha güçlü olmasını istiyor maddi olarak ve bu da tabii ki etkiliyor. Mesela herhangi bir filmde bile böyle şöyle görülebiliyor patron erkek sekreteri kadın oluyor kadınlar biraz daha yan işlerde çalışıyor” (G70, E, Fen Lisesi).

Burada görüşmeci 30 ilk başta mesleklerin cinsiyeti olmadığını söyleyerek cümlesine başlamasına rağmen daha sonra bazı mesleklerin kadınlara daha uygun olduğunu dile getirmektedir. Görüşmeciler her ne kadar toplumsal cinsiyet farkındalığının yüksek olduğunu düşünse bile görüşme esnasında verilen cevaplardan durumun öyle olmadığı ortaya çıkmaktadır.

“Bence mesleklerin cinsiyeti olmamalı ama yaşadığımız toplumda var. Ama artık mesela her şey makineleşti yani tabir-i caizse o kadar da taş taşımadığı için kadın da erkeğin de her şeyi yapabileceğini düşünüyorum. Bence cinsiyetleştirmek doğru bi şey değil. İnşaat dediğim zaman kafada daha çok erkek oluşuyor ister istemez ya da işte temizlik vs. olduğu zaman daha çok akla kadın gelmesi gibi aslında doğru olmayan şeyler ama evet var” (G66, K, Fen Lisesi).

“Topluma göre en önemli şey cinsiyet yani biri bunu yapmasın biri şunu yapsın tarzında böyle bir iş bölümü yapılmış gibi bi toplum var. Hemşire deyince akla kadın geliyor mesela ama polislik deyince erkek bi de polislerin bazı alanlarına kadınlar alınmıyor otomatik erkek alınıyor” (G82, K, İmam Hatip Lisesi).

“Toplumda bence kesinlikle mesleklerin cinsiyeti var. Bu sadece ülkemizde değil dünya genelinde bir sorun. Baktığınız zaman güç gerektiren otorite gerektiren işler iş olarak gözüktüyor işte bebek bakıcılığı vs. bu tarz işler de iş olarak gözüktüyor tüm dünyada böyle” (G15, E, Anadolu Lisesi).

Lise tercihini istediği mesleğe göre yapmış olan kadın öğrencilerin işlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrıldığını fark etmeleri meslek tercihlerine yansımaktadır ve bu durum ağırlıklı olarak meslek lisesinde okuyan kadın öğrencilerde mevcuttur.

“Gitgide büyüdükçe kararlar değişiyor vazgeçtim açıkçası güzel bir alan ama bana göre değil çünkü iş bulmakta zorlanacağımı düşünüyorum. Hukuktan ilerlemek istiyorum şu anki hedefim o” (G29, K, Meslek Lisesi).

“İlk başta çok isteyerek severek seçtiğim bir bölümdü ancak çevremde bu işten para kazanan hiç kadın görmedim iş bulmakta da zorlanacağımı düşünüyorum bu nedenle üniversite sınavında alan değiştirebilirim farklı bir mesleğe yönelebilirim” (G37, K, Meslek Lisesi).

“İşler kadın işi ve iş diye ayrıldığından başka bir alanda da kendi alanımda da iş bulamayacağımı düşündüm hatta staj yeri ararken de bu sorunla karşılaştım ki çok

kez. Mesela geçen yıl başka bir arkadaşım mezun olmuştu bu okulda bilişim okuyordu o da kız arkadaşım. Başvurduğu bütün firmalar erkek istediği için almamışlardı işe” (G40, K, Meslek Lisesi).

“Tercih edilmeme iş başvurusunda olabilir ona bir şey demiyorum. Bir hocamız bahsetmişti inşaat mühendisi kadınları işe almıyorlarmış hamile olacak doğum izni alacak gidecek falan yani sonuçta çocuk bakımına hep kadın izin alıyor babasının böyle bir şeyi yok. Çevremde de inşaat mühendisi olmak isteyen kadın görmedim” (G1, K, Anadolu Lisesi).

“Seçeceğim alanlar kararsız kalıyorum. Bilgisayar programcılığı istiyorum fakat devamında sektöre güvenemiyorum iş bulma açısından kadınlara uygunluğu açısından değerlendirdiğimde de çocuklarla ilgili meslekler çocuk doktorluğu, ana okulu öğretmenliği bizler için daha önü açık gibi.” (G30, K, Mesleki ve Teknik Lise)

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde araştırma sonuçları, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç ve tartışma

Bu araştırmada, ortaöğretim 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, 2021-2022 eğitim-öğretim yılı, Sakarya ilinde bulunan Hendek, Adapazarı, Serdivan ve Akyazı ilçelerinde Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Mesleki ve Teknik Liselerde öğrenim görmekte olan toplam 100 öğrenci ile görüşme sağlanmıştır. Görüşülen öğrencilere uzman görüşü alınarak hazırlanmış içinde demografik bilgilerinde yer aldığı beş bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Bu bölümde, lise 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi, meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rolleri, ortaöğretim okul türü seçimi ve meslek seçiminde aile etkisi ve toplumda kadın ve erkek mesleği olarak tanımlanmış mesleklere yönelik öğrenci görüşlerinden elde edilen sonuçlar yer alacaktır. Verilen sonuçlar alan yazındaki benzer çalışmalarla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

5.1.1. Araştırma problemine ilişkin sonuçlar

5.1.1.1. “Ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerine göre meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” problemine ilişkin sonuç ve tartışma

Araştırmanın problemi olan ortaöğretim öğrencilerine göre meslek tercihlerinde toplumsal cinsiyet etkisi; meslek tercihinde etkisi olan faktörler ve toplumsal roller olarak iki kategori altında elde edilen bulgulara göre değerlendirilmiştir.

Meslek tercihinde etkili olan faktörler olarak bakıldığında erkek öğrenciler meslek seçiminde etkili olan faktörlerin başında ilgi ve yetenek olduğunu dile getirirken bunu

mesleğin toplumdaki saygınlığı, iş bulma imkanı, kariyer imkanı, kendi işini kurma olanağı ve kazancın yüksek olması izlemektedir. Buradan hareketle erkek öğrencilerin meslek tercihlerinde kariyer ve yüksek kazanç odaklı olarak meslek tercih etmek istediklerini söylemek mümkündür. Seçtikleri mesleklerin çalışma alanlarına dikkat ederek iş bulma imkanı yüksek mesleklerde yer almak istemeleri de toplumun erkek cinsiyetinden beklentileriyle bağdaşmaktadır. Toplumda erkeklerden beklenen davranışlar ve sorumluluklar açısından bakıldığında erkek öğrencilerin bunu içselleştirdiği görülmektedir. Buser, Niederle ve Oostebek (2014) yaptıkları çalışmada kadın ve erkek öğrencilerin akademik başarıları benzer düzeyde olsa dahi erkek öğrencilerin daha prestijli, iş odaklı, bilim ve matematik ağırlıklı alanlara yöneldiği ve rekabetçi bir politika izledikleri sonucuna ulaşmıştır. Kadın öğrencilerin meslek seçiminde etkili olan faktörlerin başında gelen iş bulma imkanı olmaktadır. Bunu sırasıyla üniversite puanı, ilgi ve yetenek, ailenin yönlendirmesi olarak devam ederken kazancın yüksek olması, kariyer imkanı ve kendi işini kurma olanağı meslek tercihinde son olarak etki edecek faktörler olarak sıralanmıştır. Buradan hareketle kadın öğrencilerin seçtikleri mesleklerde en önemli gördüğü noktanın iş bulma faktörü olduğudur. Erkek öğrencilerden oldukça farklı bir sıralama yapan kadın öğrencilerin meslek tercihlerinde ailenin yönlendirmesini önemsedikleri görülmektedir. Karataş (2013) bankacılık sektörü alanında özellikle yüksek kademeli işlerde ve yönetici pozisyonlarında alışlagelindiği gibi erkeklerin yer aldığı sonucuna ulaştığı çalışmasında kadın ve erkeklerin iş hayatında görülmek istenen şablona uygun hareket ettikleri açıktır. Morgan, Isaac ve Sansone (2001) çalışmaları da araştırmamızın sonuçları ile örtüşmektedir. Araştırma bulguları geleneksel ataerkil düşünce yapısının meslek tercihlerini etkilediğini göstermektedir. Yapılan görüşmelere göre cinsiyete dayalı iş bölümü ve kadın ve erkeğe verilen rol ve sorumluluklar meslek seçiminde belirleyici olabildiği görülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu, fiziksel güç gerektirmeyen mesleklerin her iki cinsiyete de uygun olabileceğini vurgulamıştır. Ancak hem erkek hem de kadın öğrencilerin, kadınların ailelerine, eşlerine ve çocuklarına öncelik vermesi gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Özellikle annelik rolünün hem erkek hem de kadın öğrenciler için kadınların kariyer seçimleri üzerinde etkili olduğu düşüncesi tespit edilmiştir. Dolayısıyla araştırmaya katılan öğrencilerin geleneksel bir zihniyet sergiledikleri söylenebilir. Kadın öğrencilerin kendilerine yöneltilen cinsiyet temelli beklentilerin farkında olmalarına rağmen bu durumu içselleştirdikleri de görülmüştür. Araştırmanın sonuçları Sarıtaş ve Şahin (2018), Çetin (2021) ve Çay (2021)'ın yapmış

olduğu çalışmalardan elde edilen sonuçlarla da örtüşmektedir. Bu çalışmalarda toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etki ettiğini, kadın ve erkeklerin meslek seçimlerinin kategorize edildiğini, farklı alanlara yönelmede toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi meslek seçimine karar vermede bir ölçüt olduğu ortaya konulmuştur.

Toplumun kadın ve erkeklerden beklediği davranış ve sorumluluklar zamanla cinsiyetlere yüklenen doğuştan sahip olunan özellikler ve yeterlilikler algısını oluşturmuştur. Toplumda erkeklerin risk alabilen, güçlü, duygu kontrolü sağlayabilen ve ev hayatının maddi boyutunu yöneten olarak görülen vasfı, kadınlar da duygusal, merhametli, sevecen ve ev hayatında ev, çocuk ve hasta bakımı gibi işler olarak sosyal hayata yansımıştır. Toplumda kadınların kendi özelliklerine uygun işleri seçmeleri gerektiği ve aynı zamanda çalışma koşullarının ev ve sosyal hayatta sorumluluklarını aksatmayacak nitelikte olması beklentisidir. Görüşmeye katılan öğrenciler görüşlerinden yola çıkılarak bazı mesleklerde kadınları görmenin daha uygun olduğu hatta bazı meslek grupları kategorize edilerek bu mesleği icra edilebilmek için gerekli yetkinliklerin kadınlarda olduğu anlayışı toplumda hakimiyetini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Katılımcılar erkek ve kadınların sorumluluklarına göre meslek hayatını planlamaları gerektiğini düşünmektedir. Dolayısıyla erkeklerin evin geçimini sağlayacak gelir edeceği, kadınların aile hayatlarına ve çocuklarına öncelik vermelerine olanak tanıyan kariyerler planlaması yapmaları gerektiğini öne süren toplumsal algının hakim olduğu görülmektedir. Correll (2001) ve Oswald (2008)' in araştırma sonuçlarında da cinsiyet ile ilgili kültürel inançların kadın ve erkeklerin çeşitli görevlerdeki yeterliliklerine ilişkin algıların oluştuğunu ve bu mesleklere yöneldiklerini ayrıca oluşan algıların gerçek yeteneklerin önüne geçtiği sonucu araştırmamızdan elde edilen sonuçları desteklemektedir. Farklı ortaöğretim okul türlerinde öğrenim görmelerine , farklı sosyoekonomik düzeyde ve farklı ilçelerde ikamet etmelerine rağmen öğrencilerin görüş ve düşüncelerinde bariz bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

5.1.2. Araştırma alt problemlerine ilişkin sonuçlar

5.1.2.1. “Ortaöğretim öğrencilerine göre meslek seçimi nedenleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi nasıldır?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma

Araştırmada katılımcıların meslek tercihlerindeki yönelimlerin nedenlerine ilişkin sorulan sorularda öğrenci görüşlerini çalışma hayatıyla ilişkili olarak açıkladığı görülmektedir. Cinsiyetlere uygun olduğu düşünülen, kadın ve erkeklere yüklenen sorumluluklar sosyal hayatın ve iş hayatının her aşamasında etkisini göstermektedir. Katılımcıların görüşlerinden hareketle kadınların çalışma hayatında daha dezavantajlı düşünüldüğü görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle kadınların ev içi sorumlulukları, annelik rolleri ve toplum hayatında pasif konumlandırılmaları çalışma hayatında zorlukları da beraberinde getirmektedir. Araştırmaya katılan hem erkek hem de kadın öğrenciler çalışan kadınların iş ve ev içi sorumlulukları dengelemeye çalıştıklarını ve ev hayatındaki sorumluluklarını aksatmamaya çalışırken işlerine odaklanamadıklarını ifade etmişlerdir. Toplumsal normlar ve sorumlulukların kadınların kariyerlerinde başarılı, yetkin ve faal olmasını engellediği öğrenciler tarafından kabul görmektedir. Kadınların çalışma hayatında toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar nedeniyle çok fazla sorun yaşadığı düşüncesinin hakim olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle işverenlerin işlerin aksamasını engellemek amacıyla uyguladığı politikaların kadınları işsizlikle karşı karşıya getirebildiği ve kadınların kariyer ilerlemelerinde kıdem alma veya yöneticilik statüsünde yer almasını engellediğini ifade eden öğrenciler eğer toplumda bir meslek kadına ya da erkeğe uygun görülüyorsa işveren o pozisyona kadının ya da erkeğin daha başarılı olacağı düşüncesiyle işe alım yaptığını vurgulamışlardır. Kadınların ev içi sorumluluklarını aksatmayacak şekilde kariyer planlaması yapması konusunda hemfikir olan öğrencilerin çalışma hayatı boyutunda da yaşayacakları sıkıntıları göz önüne aldıklarını söylemek mümkündür. DeLeire ve Levy (2001) çalışmalarında kadın ve erkeklerin farklı mesleklere yönelmede ve bu ayrımı temel iş seçimi sebebiyle şekillendirmelerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çetin (2021) çalışma sonuçlarından biri kadınların meslek seçmede ve meslekte yükselmede sorunlar yaşadığı ile ilgilidir.

Öğrenciler cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde kadınlara atfedilen ya da erkeklere atfedilen bir meslekte karşı cins olarak farklı tutum ve davranışlarla karşılaşabileceklerini düşünmektedirler. Burada mesleğin icra edileceği çalışma ortamı ve diyalog halinde

olunacak kişiler tarafından cinsiyetçi tutum ve davranışlara maruz kalacaklarını düşünmektedir. Aslında kendilerinin de aynı şekilde kadına uygun olduğu düşünülen bir meslekle ilgili yardıma ihtiyaç duyduğunda buradaki tercihini kadın çalışandan yana kullanacağını, erkeğe uygun görülen bir meslekte erkek bir çalışana güvenebileceklerini dile getirmektedirler. Dolayısıyla çalışma hayatında da aynı durumu yaşamak istememekte ve çizilen toplumsal sınırlar çerçevesinde daha başarılı olacaklarına inanmaktadırlar. Bu durum baz alınarak öğrencilerin geleneksel bakış açısıyla hareket ettikleri ve eşitlikçi bir tutum içinde olmadıkları söylenebilir.

5.1.2.2. “Öğrencilerin ortaöğretim okul türü ve meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenme durumlarında ailenin rolü nasıldır?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma

Araştırmada katılımcıların tercih ettikleri ortaöğretim okul türü ve buna bağlı olarak olarak meslek seçimlerinde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında aileleri ile iletişimlerini seçilmek istenen okul türüne ve öğrencinin cinsiyetine göre değişmektedir. Kadın öğrenciler meslek liselerini tercih etmelerine karşı ailelerinin olumsuz bir tavır içinde olduklarını, erkek öğrenciler ise tam tersi ailelerinin destekledikleri ve hatta kendileri istemese bile meslek lisesini tercih etmesi yönünde baskılandıklarını ifade etmişlerdir. Burada erkek öğrenci aileleri için öğrencisi bir fakülteye yerleşmese bile meslek yüksek okuluyla eğitimini bir üst seviyeye çıkarabilir görüşü hakim olabilir. Kadın öğrenci ailelerinin ise meslek liselerinden seçilen mesleklere yöneldiğinde çalışma sahasıyla ilgili duyduğu tedirginlik olarak yorumlanabilir. Meslek liselerinde alan alan kadın ve erkek öğrenci yoğunluğunun değiştiği ve özellikle tekniksel alanlara kadın öğrencilerin yönlendirilmediği ve desteklenmediği alanlardaki kadın-erkek oranlarından açıkça görülmektedir. Buradan da çalışma sahasının cinsiyetlere bağlı olarak şekillendiği açıktır.

Anadolu liselerini tercih eden öğrenciler için bariz bir aile tutumu farklılığı görülmemektedir. Fakat Fen liselerinde erkek öğrencilerin farklı ortaöğretim okul türlerini seçmek istemelerine rağmen aileleri tarafından bu Fen Lisesinin onlar için daha iyi olacağına ikna edildiklerini dile getirilmiştir. Burada ailenin toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirdikleri açıktır. Günümüzde Fen Liselerinin diğer lise türlerine oranla daha başarılı ve kariyer odaklı bir imkan sağladığı göz önüne alınırsa erkek öğrenci ailelerinin çocuklarının güçlü, başarılı ve kariyer odaklı olarak toplumsal hayatta yer almasını istemektedir. Aynı şeyi kadın öğrenci aileleri için söylemek maalesef mümkün değildir.

Kadın öğrenciler aileleri tarafından Fen lisesi istemelerine rağmen aileleri tarafından kadınlar için uygun görülen alanlara yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra okulların kendi ikamet yerlerine uzak olması da kadın öğrenci aileleri tarafından sorun edilmektedir. Bu da yine toplumsal normlara göre kadınların korunması kollanması gerektiği inancının benimsenmesinden kaynaklıdır.

İmam hatip liselerine bakıldığında da durum kadın öğrenciler için yine çok farklılaşmamaktadır. Erkek öğrenciler bu lise türünü seçmek istediklerinde desteklenirken kadın öğrenciler istemese dahi İmam hatip liselerini tercih etmek durumunda bırakılmıştır. Ailelerin muhafazakar ve ataerkil yapısı ile ilişkili olarak kadın öğrenci ailelerinin bu lise türünde ısrarcı olduğunu açıklar.

Öğrencilerin meslek seçiminde ailenin özellikle anne babanın önemli ölçüde bir etkisi olduğu yadsınamaz. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde eğitim hakkı ve mesleğe yöneltme ile ilgili olarak; “Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır” (Madde 3) maddesi öğrencinin meslek ve okul seçiminde ailenin tercihinin dikkate alınması gereken bir dayanak olmaktadır. Ailenin kültür ve tercihleri öğrencinin alacağı eğitim türü, düzeyini ve bu doğrultuda da seçeceği mesleği belirlemektedir. Turan ve Kayıkçı (2019)'nın araştırma sonuçları da bu araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçları meslek seçiminde ailelerin çocuklarının cinsiyetlerine göre müdahale durumlarını değiştirdiklerini söylemek mümkündür. Bunun sebebi olarak geleneksel aile yapısı ve toplumun kültürel özelliklerinden kaynaklı olduğu açıktır. Aileler toplumsal normlara göre kendi çocuklarını hangi mesleklerde olabileceğini ve neleri yapip yapamayacağını cinsiyet rollerinden yola çıkarak kalıplaştırmış ve öğrencilerini yönlendirmeye çalışmıştır. Oksay (1981) ve Turan ve Kayıkçı (2019) çalışma sonuçları da bu araştırmayı destekler niteliktedir.

5.1.2.3. “Toplumda cinsiyetçi iş ayrımcılığına yönelik öğrencilerin görüşleri nedir?” alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma

Araştırmada öğrencilerin toplumda kadın ve erkek mesleği olarak nitelendiren mesleklerle yönelik görüşleri incelendiğinde toplumsal rollerin ve kabullerin zamanla öğrencilerde içselleştirilmiş bir hal aldığı ve bu kabullerin görüş ve davranışlarına yansıdığı gözlemlenmiştir. Mesleklerle ilişkilendirilen cinsiyet kalıp yargılar öğrencilerin

görüşlerinde de kadınlar sevecen, güler yüzlü, samimi ve anaçlıklarını ön planda tutan uğraş alanlara yönelmesi gerektiğini iş hayatında tercih edilmesini kolaylaştıracağını ve bu özelliklerin gerekli olduğu meslek gruplarının kadınsı uğraş alanları olduğunu vurgularken erkeklerin ise disiplin, teknik, uzmanlık, sert duruş özelliklerin gerekli olduğu meslek gruplarına yönelmeleri gerektiğini ve bu mesleklerin erkeksi uğraş alanı olduğunu düşünmektedir. Özellikle bazı toplumda kadın ve erkek mesleği olarak nitelendiren mesleklerden örnek vererek hangi ihtiyaç halinde hangi meslek grubunda hangi cinsiyetten yardım ve hizmet talep edebileceğini de belirterek toplumun kadın ve erkeklerden beklentisiyle aynı doğrultuda düşünce yapısına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bir meslek seçildiğinde toplumca kabul gören yargılar tarafından kabul görmek istedikleri açıktır. Kılıç (2019) çalışmasında erkeklerin kadın ağırlıklı mesleklere yönelmede duyulan en büyük rahatsızlığın kadınsı normlar üzerine inşa edildiği sonucuyla uyumluluk göstermektedir.

Kadın öğrencilerde kadına ve erkeğe özgü meslek ayrımlarından rahatsızlıklarını dile getiren görüşler belirseler dahi maruz kaldıkları çevresel etmenlerden dolayı mesleklere bakış açılarının etkilendiği açıktır. Ayrıca çalışma hayatında tercih edilmeyecekleri ve başarılı olamayacakları algısıyla kaygı yaşadıkları söylenebilir. Beşparmak (2021) de kadınların meslek seçiminde eşitlikçi bir tutuma sahip olduğunu ve yaş arttıkça meslek seçiminde geleneksel düşüncenin arttığını söylemiştir.

Öğrenciler kadın mesleği olarak atfedilen mesleklerin kolay işler olarak görüldüğünü, profesyonellik istemeyen hatta anneliğin uzantısı olarak nitelendirilen meslekler olduğunu düşünmektedir. Kamusal alanda bakım, hizmet ve duygusal emeğe yönelik işlerde kadınların daha yetkin olduğu öğrencilerce de dile getirilmiştir.

Çalışma alanları ve çalışma şartları da öğrencilerin gözünde meslekleri kadın işi, erkek işi olarak ayrıştırmaları için bir sebeptir. Kadınların ev sorumluluklarını aksatmayacakları çalışma alanına sahip meslekler, erkeklerin ise evin geçimi sağlayacak nitelikteki mesleklerde bulunması düşüncesi yine toplumsal rol ve sorumlulukları ön planda tuttuklarının göstergesidir. Sarıtaş ve Şahin (2018) çalışmalarında geçmiş öğretilerin kadın ve erkek öğrenciler için mesleklerin keskin şekilde ayrıştığını ve öğrencilerin kendi cinsiyetine uygun mesleği seçme durumunu ortaya çıkararak mesleki seçimi sınırlandırabileceği sonucu da öğrencilerin bu davranışlarının sebeplerinin toplumsal cinsiyet ve kalıp yargılardan kaynaklı olduğu sonucunu pekiştirmektedir. Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha eşitlikçi olunması gerektiği yönünde düşüncelere sahip

olmalarına rağmen ileride yer almak istedikleri meslek gruplarında alışlagelen ayrışmanın dışına çıktıkları söylenmez. Özkaplan (2015) çalışmasında kadınların istihdam edildiği mesleki alanlar ile elde ettiği sonuçlar ile araştırmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir. Jacquelynne (1994), kadın ve erkeklerin hala belirli meslek alanlarında yoğunlaşmaya devam ettiğini, kadınların yüksek statülü işlerde yeterince temsil edilmediğini araştırmasında vurgulamıştır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre cinsiyete dayalı iş bölümünde kadınlık ve erkeklik formlarının modern görüntüsüne rağmen geleneksel ideolojinin temel savlarının geçerliliğini koruduğunu ortaya koymaktadır.

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

1. Araştırmanın sonuçlarına göre meslek seçiminde eşitlikçi toplumsal cinsiyet yargıları daha etkin görülse de cinsiyete göre incelendiğinde kadın öğrenciler, erkek öğrencilere oranla eşitlikçi toplumsal cinsiyet yargılarına daha fazla sahiptirler. Bu noktada toplumsal cinsiyet yargılarını tek grup veya tek cinsiyet düşünceleri değil toplumdaki herkes ve her kurumun aynı şekilde duruma yaklaşmasıyla ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla kadın ve erkek öğrencilerin aynı düzeyde eşitlikçi tutuma sahip olmaları için çalışmalar yapılmalı, etkinlik, konferanslar gibi programlarla desteklenmeli eğitim alanı içinde bu bilinç oluşturulmalıdır.
2. Her meslek grubunda her cinsiyetten çalışanlar olduğunu görmek, bilmek öğrenciler üzerinde olumlu etkiler yaratarak kendilerine rol model seçmelerini sağlayacaktır. Öğrencilerin bu örneklerle ulaşmalarını, görmelerini sağlamak amacıyla ilgili kişiler okullara seminer/ konferans vermek için davet edilmelidir.
3. Öğrencilerin kaygı duymadan ilgi, yetenek ve becerilerine göre mesleki tercih yapmalarına imkan sağlayacak gerekli yaptırımlar uygulanarak istihdam alanlarında kadın-erkek çalışan eşitliği sağlanacak politikaların oluşturulmasına yönelik alan çalışmaları yapılmalıdır.
4. Eğitim öğretim sürecinde öğrencilerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılara ayrıştırmalara sebep olacak her türlü söylem, davranış ve yönlendirmeleri engellemek amaçlı kurum

amirleri ve öğretmenlere toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hizmet içi eğitimler düzenlenerek, değişime öğrenci yetiştiren en önemli kurum olarak okullardan başlanmalıdır.

5. Yine eğitim kurumlarında öğrencilere daha çok mesleği tanıma fırsatı sunularak ilgi ve yeteneklerini keşfetmeleri sağlanmalıdır.
6. Günümüzde medyanın, sosyal medyanın ve sosyal ağların etkisi kullanılarak projelerle ve kamu spotları ile mesleklerin cinsiyetsizliğinin görünürlüğü artırılabilir

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

1. Yapılan bu araştırma Sakarya ile sınırlı kalmıştır, Türkiye'nin farklı illerindeki ortaöğretim okul türlerinde de benzer çalışmalar yapılabilir.
2. Öğrencilerin akademik başarıları ile toplumsal cinsiyet rollerinin meslek seçimine etkisi arasındaki ilişkiye yönelik bir çalışma yapılabilir.
3. Ailelerin çocuklarının meslek seçimiyle ilgili toplumsal cinsiyet düşüncelerini esas alan bir çalışma yapılabilir.
4. Mesleki ve Teknik liselerdeki tüm alanlara yönelik ayrıntılı bir toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihinin etkisi araştırılabilir
5. Başka ülkelerde ortaöğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerinin meslek tercihlerinde etkisi ile ilgili görüşleri Türkiye'de ki öğrenci görüşleriyle karşılaştırılabilir.
6. Toplumsal cinsiyet normlarına uygun meslek seçimi dağılımlarında istihdam politikalarının etkisi çalışılabilir.
7. Meslek seçiminde toplumsal cinsiyet yargılarının etkisi daha detaylı olarak ve daha çok faktör ve değişkenler baz alınarak geniş bir çerçevede bakılmalıdır

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, O., Erdoğan, A. (2014). Anne Reo ve Holland' Kişilik Kuramla ile Shein'in Kariyer Değerlerinin Kişilik İçerik Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Uluslararası Alanya İşletme Yönetim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 17-18. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/201796>
- Agarwal, B. (1994). *A Field of One's Own: Gender and Land Rights in South Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26(2), 1-9. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/toplumsal-cinsiyet-gender-ayrmcl-ve-salk>
- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 73-82. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/6804512-Toplumsal-cinsiyet-kavrami-ve-sagliga-etkileri.html>
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı, *Ekev Akademi Dergisi*, 23(77), 98-118. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/330786/>
- Aksoy, N. (2018). Cam Tavanın Ötesi: Akademisyen Azınlıklar-Ankara ve İstanbul Örneği. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 74-95. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jcsci/issue/40073/429226>
- Aksu, A., Çek, F., Şenol B. (2013), Kadınların Müdür Olmalarının Önündeki Cam Tavan ve Cam Tavanı Aşma Stratejileri'ne İlişkin İlköğretim Okulu Müdürlerinin Görüşleri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 133 – 160. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kosbed/issue/25694/271158>
- Akturan, U. ve Esen, A. (2008). *Fenomenoloji İçinde*. T. Baş ve U. Akturan (Ed.), *Nitel araştırma yöntemleri* (ss. 83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Akyıldız, M. (2017). *Fen Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin ve Meslek Tercihlerinin Bulanık Topsıs Yöntemi ile İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 501555).

- Alacahan, O., Vatandaş, S. (2021). Kamusal-Özel Alan Ayrışmasının İnşa Süreci ve Sosyal Medya. *Manas sosyal araştırmalar dergisi*, 10(1), 720-733. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/60054/760499>
- Altman, D. (2003). *Küresel seks* (Çev. S. Çağlayan,). İstanbul: Çağlayan Kitap Yayınevi.
- Ann, O. (1972). *Sex, gender and society*. London: Maurice Temple Smith.
- Arat, N. (1996). *Kadın gerçeklikleri*. İstanbul: Say Yayınları
- Aslan Çetin, N. (2021). *Kadınların Meslek Seçimindeki Tutumunda Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Diyarbakır İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 687973).
- Atli, A. (2012). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Değerlerinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (448285).
- Aydemir F. (2019). *Bireylerin Kariyer Seçimlerini Belirlemede Etki Eden Faktörlerin Cinsiyet Faktörü ile İlişisinin Araştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 588540).
- Bacanlı, F. (2014). Özellik- Faktör Uyumlu Kuramlar. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (s. 89-126). Ankara: Pegem Akademi
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/38061/399955>
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/898942>
- Baltaş, A. (1993). *Öğrenme ve Sınavlarda Üstün Başarı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bandura, A. (1997). *Self efficacy: the exercise of control*. New York: W. H. Freeman
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual review of psychology*, 52(1), 1-26. Erişim adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.52.1.1>

- Baran, G. (1995). *Ankara'da bulunan çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıp incelemelerinin gelişimi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 45850).
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed/issue/46796/586804>
- Bayramoğlu, L. (2015). *Okulöncesi Dönem Çocuklarının Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü). Erişim adresi: <http://i-rep.emu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11129/2840/baylat.pdf?sequence=1>
- Baysal, A. (1993). *Çalışma yaşamında insan*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: raising gender-aschematic children in a gender-schematic society. *Journal of Women in Culture and Society*, 8(4), 598-616. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3173685>
- Betz, N. E., Fitzgerald, L. F. (1987). *The career psychology of women*. Orlando, FL: Academic Press.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ve Bize Yüklenen Roller*. (Çev. K. Ay.). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı (Kadav).
- Bilgili, B. (2016). *Kadınların Cinsiyet Rollerine İle Gösterişçi ve Statü Tüketim Davranışları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bilginoğlu, B. (2013). *Mühendislik Mesleğinin Profesyonelleşme Düzeyi ve Mühendisler İçin Y Teorisi Varsayımlarının Geçerliliği* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 339037).
- Bora, A. (2005). *Kadınların sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2012). *Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık, Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, (Der: Kenan Ç., Müge A. C.), (ss.175-188). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Bozkurt, B. ve Akpınar, A. (2017). Bilişim sektöründe toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 17-28. doi: 10.26695/mukatcad.2018.8
- Burcu, E. (1998). Evrimci Teorinin Sosyolojik Düşünce Üzerindeki Etkileri ve Sosyobiyojoloji. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 175-186. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41184/504650>
- Buser, T., Niederle M. ve Oostebek H. (2014). Gender, competitiveness, and caree choices the quarterly. *Journal of Economics*, 129(3), 1409–1447. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1093/qje/qju009>
- Buss, D.M. (1995). Psychological sex differences: origins through sexual selection. *American Psychologist*, 50(30), 164-171. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/15471658_Psychological_Sex_Differences_Origins_Through_Sexual_Selection
- Caporael, R. L. (2001). Evolutionary psychology: Towarda unifying theory and a hybrid science. *Annual Review Psychology*, 52(1), 607-628. Erişim adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.52.1.607>
- Chauvin, I., Miller, M., Godfrey, E. ve Thomas, D. (2010). Relationship between Holland's vocational typology and Myers-Briggs' types: Implications for career counselors. *Psychology Journal*, 7(2), 61-66. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/335930670_The_Relationship_between_Vocational_Personality_Types_and_Vocational_Values
- Chhin, C. S., Bleeker, M. M. ve Jacobs, J. E. (2008). Gender-typed occupational choices: The long-term impact of parents' beliefs and expectations. In H. M. G. Watt ve J. S. Eccles (Ed.), *Gender and occupational outcomes: Longitudinal assessments of individual, social, and cultural influences* (ss. 215–234). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11706-008>
- Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Sydney: Allen and Unwin.
- Corey, P. (2015). *Examining the influence of parental pressure and perceived control on young adults' career exploration*. (Unpublished master of arts). University of Toronto/Department of Applied Psychology and Human Development, Canada.

- Correll, S. J. (2001). Gender and the career choice process: The role of biased selfassessments. *American journal of Sociology*, 106(6), 1691-1730. Erişim adresi: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3079647>
- Çakır, M. A. (2011). *Meslek seçimi, mesleki karar ve mesleki kararsızlık*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya. B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar*. (ss. 211-228). Ankara: Fersa Yayınları.
- Çınar P. (2005). Hangimiz daha saldırgan? *Türk Psikoloji Bülteni* 2005, 11(36), 76-80. Erişim adresi: <https://psikolog.org.tr/yayinlar/turk-psikoloji-bulteni>
- Dawis, R.V. (2005). The minnesota theory of work adjustment. In S.D.Brown ve R.W.Lent (Ed.), *Career Development and Counseling* (ss. 3-23), New Jersey: John Wiley ve Sons, Erişim adresi: <https://career.iresearchnet.com/career-development/minnesota-theory-of-work-adjustment-mtwa/>
- Deaux, K. (1985). Sex and gender. *Annual Review of Psychology*, 36(1), 49-81. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.36.020185.000405>
- Değirmenci, B. (2018). *Toplumsal cinsiyet algısının meslek seçimine etkisine yönelik bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 511443).
- Demir A. (2021). *Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Üniversite ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Tespiti Avrupa Yakası Uygulaması* (Yüksek Lisans Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). Erişim adresi: <https://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/3281>
- Demircioğlu, E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri: Trabzon Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 366542).
- Deniz, S. (2001). Bireyin meslek seçimini etkileyen kaynaklar: yeni teknolojilerden internet. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(6), 1-9. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23530/250707>
- Dias, J., & Gamage, P. (2021). *Impact of gender dominance of occupations on career choice of undergraduates: evidence from a national university in Sri Lanka*. In *Proceedings*

of the 5th International Research Symposium on HRM-CIPM, Sri Lanka. Erişim adresi:

https://www.researchgate.net/profile/Prasadini-Gamage/publication/363272771_Impact_of_Gender_Dominance_of_Occupations_on_Career_Choice_of_Undergraduates_Evidence_from_a_National_University_in_Sri_Lanka/links/6315e0dd61e4553b956a11b7/Impact-of-Gender-Dominance-of-Occupations-on-Career-Choice-of-Undergraduates-Evidence-from-a-National-University-in-Sri-Lanka.pdf

Donovan, J. (2010). *Feminist Teori: Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri* (Çev. Bora, A.). İstanbul: İletişim yayınları

Donovan, J. (2021). *Feminist Teori* (Çev. M.Ağduk Gevrek ve F. Sayılan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dökmen, Y. Z. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dölek, N. (2008). Kariyer Geliştirme Kuramları. R. Özyürek (Ed.), *Kariyer Yolculuğu İçinde* (s. 99-119). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yapımı.

Durmaz, Ş. (2016). İşgücü piyasasına kadınlar ve karşılaştıkları engeller. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 2(3), 37-60. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aeusbed/issue/26794/282028>

Dusek, J. B. (1987). *Adolescent development and behaviour*: Inc. A Division of Simon and Schuster. New Jersey: Prentice – Hall.

Ecevit, Y (1998). *Türkiye’de Ücretli Kadın Eməğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çatışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/495.pdf>

Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. (Der. Emek. Y. Ecevit ve N. Karkıner). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

- Eddleston, K. A., Veiga, J. F. ve Powell, G. N. (2006). Explaining sex-differences in managerial career satisfier preferences: The role of gender self-schema. *Journal of Applied psychology*, 91(2), 437-445. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/7228195_Explaining_Sex_Differences_in_Manual_Career_Satisfier_Preferences_The_Role_of_Gender_Self-Schema
- Elder, A. ve Johnson, L. J. (2001). Sex-specific labour market indicators: What they show. In M. F. Loutfi (Ed.), *Women, gender and work: What is equality and how do we get there?* (ss. 251-269). Erişim adresi: <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/17160685.pdf>
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., ve Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: A focus on trustworthiness, *SAGE Open*, 4(1), 1-10. Doi: [10.1177/2158244014522633](https://doi.org/10.1177/2158244014522633)
- England, P. (2005). Gender inequality in labor markets: The role of motherhood and segregation. *Social Politics: International Studies in Gender, State ve Society*, 12(2), 264-288. Erişim adresi: <https://academic.oup.com/sp/articleabstract/12/2/264/1685513?redirectedFrom=fulltext>
- Erikli, S. (2020). Çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 39-60 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbdergi/issue/52731/673563>
- Erkan H. (2004). *Ekonomi Sosyolojisi*. İzmir: Fakülteler Kitapevi.
- Eryetiş, M. V. (2016). Meslek Seçimi ve Mesleki Rehberlik. *Anadolu Bil Meslek Yüksek okulu Dergisi*, (44), 0-0. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abmyoder/issue/46666/585116>
- Eşel, E. (2005). Kadın ve Erkek Beyninin Farklılıkları. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni* 15(3), 138-152. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/58752/kadin-ve-erkek-beyninin-farkliliklari>
- Etiler, N. (2015). Kadın Çalışanların Sağlığına Nereden Bakılmalı? *Türk Tabipleri Birliğı Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 15(56), 2-5. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msg/issue/49193/627951>

- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body: Gender politics and the construction of sexuality*. New York: Basic Books.
- Freidson, E. (1994). *Professionalism Reborn Theory – Prophecy – Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gooden, A ve Gooden, M.A. (2001). Gender Representation in Notable Children's Picture Books: 1995–1999. *Sex Roles*, 45(1), 89-101 Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/226750385_Gender_Representation_in_Notable_Children's_Picture_Books_1995-1999
- Gottfredson, L., S. (2002). *Gottfredson'ın Sınırlandırma, Uzlaşma ve Kendi Kendini Yaratma Teorisi*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Govier, T. (1997). *Social Trust and Human Communities*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Gökcan, M. (2018). *Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü Ölçek Geliştirme* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 523994).
- Gönç, T. (2016). Hemşireliğin geleceği mesleğin cinsiyetsizleşmesini vadediyor mu? Erkek ve kadın hemşirelik öğrencilerinin meslek ve toplumsal cinsiyeti ilişkilendirme eğilimlerinin sosyolojik analizi. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 8(1), 143-167. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/federgi/issue/51983/677678>
- Gönç, T. (2017). Türkiye'de Erkek Hemşire Olmak: Avantajlar ve Dezavantajlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(1), 35-76. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/28399/302213>
- Greenbaum, J. (1990). The Head and The Heart: Using Gender Analysis To Study The Social Construction of Computer Systems. *Computers And Society*, 20(2), 9-17. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1145/95554.95558>
- Greenglass, E. (1982). *A world of difference: Gender roles in perspective*. Toronto: John Wiley and Sons.
- Gülcan, N. (2022). Türk İş Yaşamında Kadın Çalışanlara Yönelik Ayrımcılık Üzerine Kavramsal Bir Tartışma: Dikey Ayrışma. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 5(1), 133-158. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/ktc>

- Güldü, Ö. ve Kart M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64(3), 98-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/article/42620>
- Gültekin, L., Güneş, G., Ertung, C., Şimşek, A. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Gümüşoğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/211004>
- Günay, G., Bener, Ö. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. *TSA* 15(3), 157-171. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsadergisi/issue/21488/230340>
- Gündüz, Ç. H. ve Tarhan, S. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Meslek Seçimlerine Yönelik Tutumlarında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi. *İlköğretim Çevrimiçi*, 16(3), 1287-1300. doi: 10.17051/ilkonline.2017.330258
- Güngör, M. (2016). Öğretmen adaylarının sorunu çözme becerisinin sosyoekonomik yapı, aile tipi ve aile tutumları ile ilişkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(3), 1071-1088. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/kefdergi/issue/22605/241575>
- Gürşimşek, A.I., Günay, V.D. (2005). Çocuk Kitaplarında Cinsiyet Rollerinin İşlenişinde Dilsel ve Dil Dışı Göstergelerin Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 53-63. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/25432/268337>
- Haile, V. T. (2018, September). *Factors and consequences of occupational segregation*. In Proceedings of the International Scientific Conference of Business Economics, Management and Marketing 2018 (ISCOBEMM 2018). Masarykova Univerzita Nakladatelství, Prusánky-Nechory. Erişim adresi: <https://webcentrum.muni.cz/media/3148134/iscobemm-2018-proceedings.pdf>
- Helgeson, V. (2012). *The psychology of gender-fourth edition*. Usa: Pearson
- Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'de Kadın Bedeni* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi very tabanından erişildi (Tez No: 265599).
- İlgar, M. Z. ve İlgar Çoşkun, S. (2014). Nitel Bir Araştırma Deseni Olarak Gömülü Teori (Temellendirilmiş Kuram). *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler*

Dergisi, 2(4), 197-247. Erişim adresi:
<https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12436/111>

İlhan, S. (2008). Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 313-328. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akil/issue/30951/438558>

Jacklin, C.N. (1983). Boys and girls entering school. M. Marland (Ed). *Sex differentiation and schooling* (ss. 8-18). London: Heinemann Educational Books.

Jacquelynnne, S. (1994). Understanding womens educational and occupational choices. *Sage Journals*, 18(4), 585-609. Erişim adresi:
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.1471-6402.1994.tb01049.x>

Jules, A. (2014). Cinsiyet Teorisi. A.C. Michalos (Ed.), *Yaşam Kalitesi Ansiklopedisi ve Refah Araştırma Ansiklopedisi*, (ss. 4938- 4941). Hollanda: Dordrecht.

Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet rolleri: Ankara örneği* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 296423).

Karagülle, B. (2007). *Türkiye’de İşsizliğe Bir Çözüm Önerisi Olarak Türkiye İş Kurumu’nun İş Danışmanlığı Hizmetleri* (Uzmanlık tezi, Türkiye İş Kurumu). Erişim adresi:
<https://media.iskur.gov.tr/15609/basak-karagulle.pdf>

Karamanlı, M. B. (2019) *Türkiyede Mühendis Kadınlar* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 609048).

Karasu, K. (2001) *Profesyonelleşme Olgusu ve Kamu Yönetimi*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Kaygın, E. ve Zengin, Y. (2019). Toplumsal Rol Algıları ve Kariyer Seçimi İlişkisi: Kafkas Üniversitesinde Bir Araştırma. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(3), 139-155. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ssrj/issue/47195/597966>

Keskin, F, Ulusan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47- 68. doi: 10.31123/akil.438558

Kılıç, A. Z., Beyazova, A., Akbaş, H. M., Zara, A. ve Serhatlı, İ. (2014). Okul çağı çocuklarının toplumsal cinsiyet algıları: Gündelik yaşam örnekleriyle cinsiyetçiliğin benimsenme durumuna ve esneyebilme olasılığına dair bir araştırma. *Sosyoloji*

Araştırmaları Dergisi, 17(2), 121-151. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/pub/sosars/issue/34313/379175>

- Kıyak, S. (2006). *Genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı kriterler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:254882).
- Kimura, D. (1992). Sex differences in the brain. *Scientific American: Mind and Brain*, 267(3), 32-37. doi:10.1038/scientificamerican0992-118
- Koç Başaran, Y. (2007). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47), 480-495. Erişim adresi:
https://www.researchgate.net/publication/317485692_SOSYAL_BILIMLERDE_ORNEKLEME_KURAMI
- Korkut Owen, F. ve Niles, S. G. (2011). Yeni yaklaşımlar ve modeller. B.Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (ss. 273-306). Ankara: Pegem Akademi.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım Ve Yayım Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köse Ünal, A., Hasar, G. B. (2015). Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı. S. Özsoy (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Kadın Statüsüne Yansımaları* (ss. 47-57). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Kulaksızoğlu A. (2002). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Kuzgun, Y. (1982), *mesleki rehberliğin bireyin yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarına etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı, kuramlar, uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kuzgun, Y. (2003). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lafçi, K. T. (2018). Gençlerin meslek seçiminde karşılaştıkları güçlükler üzerine bir değerlendirme. *USE Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, (1), 97-120. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/use/issue/55416/759808>

- Lindsey, L. L. (2015). *Gender roles: A sociological perspective*. New York: Routledge.
- Lips, H.M. (2001.) *Sex and gender: An Introduction*. California: Mayfield Publishing Company.
- Lozano, L., Ranehill, E., & Reuben, E. (2022). Gender and preferences in the labor market: Insights from experiments. K. F. Zimmermann (Ed.), *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics* (ss. 1-34). Cham: Springer International Publishing AG.
- Makarova, E., Aeschlimann, B. ve Herzog, W. (2019). The Gender Gap in STEM Fields: The Impact of the Impact of the Impact of the Effect of the Gender Stereotype of Math and Science on Secondary Students' Career Aspirations. *Frontiers in Education*, 4(60), 1-11. doi: 10.3389/educ.2019.00060
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Metin, O. ve Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 273-294. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2864527>
- Meydan, B. (2020). Yaşam boyu kariyer gelişimi. M. Diğdem Siyez ve M. T. Çaykuş (Ed.), *Ergenlik Döneminde Kariyer Gelişimi* (ss. 1-47). Ankara: Pegem Akademi.
- Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Mills, G. E. (2003). *Action Research: A Guide For The Teacher Researcher*. (2nd ed.), New Jersey: Merrill PrenticeHall.
- Morgan, C., Isaac, J.D. ve Sansone, C. (2001). The Role of Interest in Understanding the Career Choices of Female and Male College Students. *Sex Roles*, (44), 295–320. <https://doi.org/10.1023/A:1010929600004>
- Nadeem, F. ve Khalid, R. (2018). The relationship of gender role attitudes with career aspirations and career choices among young adults. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 33(2), 455-471. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/329888421_The_relationship_of_gender_role_attitudes_with_career_aspirations_and_career_choices_among_young_adults

- Naiboğlu, G. (2020). *Kız Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Öğrencilerin Meslek Seçimi ve Kariyer Yönelimleri Üzerine Bir Olgubilim Çalışması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 630562).
- Nelson Jones, R. (1982). *Danışma Psikolojisi Kuramları*. (Çev. Ed. F. Akkoyun). London: Cassell Educational Limited.
- Niles, S.G. ve Harris-Bowlsbey, J. (2013). *21. yüzyılda kariyer gelişimi müdahaleleri*. (Çev. F. Korkut Owen). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oakley, A. (1985). *Sex, gender and society*. England: Gower/Maurice Temple Smith.
- Oswald, D. L. (2008). Gender stereotypes and women's reports of liking and ability in traditionally masculine and feminine occupations. *Psychology of Women Quarterly*, 32(2), 196-203. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/record/2008-05702-008>
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 302-312. Erişim adresi: <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/toplumsal-cnsiyet-ve-ktidar-gneydou-anadolu-blgesnn-toplumsal-cnsiyet-dzen-gender-and-power-the-system-of-gender-in-southea.pdf>
- Özçatal, E.Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ckuiibfd/issue/32888/365347>
- Özer, B. (2002). *Üniversite giriş sınavı öncesinde öğrencilerin cinsiyet farklılığının meslek seçiminde yeri*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 113839).
- Özkan, G. S. ve Özkan, B. (2010). Kadın çalışanlara yönelik ücret ayrımcılığı ve kadın ücretlerinin belirleyicilerine yönelik bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 91-104. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71796/1155184>
- Özyürek, R. (2011). Sosyal-bilişsel yaklaşımlar. B.Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (ss.237-271). Ankara: Pegem Akademi.
- Parlaktuna, İ. (2010). Türkiye’de cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılık. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876917.pdf>

- Pearson, J.C., Turner, L.H. ve Mancillas, W.T. (1991). *Gender and communication*. NewYork: Brown Publishers.
- Pellegrino, E. (2002). Professionalism, profession and the virtues of the good physician. *The Mount Sinai Journal of Medicine*, 69(6), 378-384. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/11037201_Professionalism_Profession_and_the_Virtues_of_the_Good_Physician
- Powell, G.N. ve Greenhaus, J.H. (2010). Sex, gender, and decisions at the family - work interface. *Journal of Management*, 36(4), 1011-1039. Erişim adresi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0149206309350774>
- Purvis, C. R. C. (1987). *The effect of gender-role stereotyping on the career aspirations and expectations of pre-adolescent children of high intellectual ability*. (Master thesis, University of Lethbridge, Faculty of Education). Erişim adresi: <https://opus.uleth.ca/items/2faaa882-add0-4ef0-9063-9069ce622ffc>
- Rojewski, J. W., Hill, R. B. (1998). Influence of gender and academic risk behavior on career decision making and occupational choice in early adolescence. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 3(3), 265-287. Erişim adresi: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327671espr0303_4
- Sağıroğlu, A. (2021). Cinsiyete Dayalı İş bölümü Bağlamında ‘Bayan Orkestra’ Pratiği: DJ Cannur Örneği. *Folklor / Edebiyat*, 27(106 Özel Ek), 249-266. Erişim adresi: <https://doi.org/10.22559/folklor.1759>
- Sakallı Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji dergisi*, 17(49), 47-58. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/235972688_Celisik_duygulu_cinsiyetcilik_olcegi_Gecerlik_ve_guvenirlik_calismasi_Ambivalent_sexism_scale_A_study_of_validity_and_reliability
- Saraç, S. (2013). *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, (Der. Lerzan Gültekin). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Seçer, H. ř. (2008). *Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 205379).

- Seçer, H. Ş. (2009). Mesleki yaşam modelinin oluşturulması ve mesleki analizlerde kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 35-56. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/130073799-Mesleki-yasam-modelinin-olusturulmasi-ve-mesleki-analizlerde-kullanimi-aras-gor-dr-h-sebnem-secer.html>
- Selçuk, F. Ü. ve Tuzlukaya Ş. E. (2013). *Çalışma Yaşamı ve Kadın*. L. Gültekin (Ed.) Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları (ss. 4-17). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Serenbay, R. (2008). *Lise Öğrencilerinin Meslek Değerlerinin İncelenmesi (Ankara İli Polatlı İlçesi Liseleri Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü). Erişim adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/29679/5032.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sharf, R. S. (2006). *Applying Career Development Theory To Counseling*. USA: Thomson Brooks/Cole.
- Siyez, D. M. (2011). *Gelişimsel Yaklaşımlar*. B.Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (ss. 172-217). Ankara: Pegem Akademi.
- Spokane, A. R. ve Cruza-Guet, M. C. (2005). Holland's Theory of Vocational Personalities in Work Environments. S. D. Brown ve R.W. Lent (Ed.), *Career Development and Counseling* (ss. 24-41). New Jersey: John Wiley ve Sons, Inc.
- Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet Rollerini Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarına Etkisinin İncelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 381467).
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tarhan S. Çetin Gündüz, H., Kılıç, Z. (2014). Cinsiyet Kalıp Yargılarının Aşılmasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri. S. Doğan (Ed.), *Eğitici El Kitabı* (ss. 15-45). Ankara: MG Yapım. Ajans.
- TCCGR (2013) T.C. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı, toplumsal cinsiyet çalışma grubu raporu. Erişim adresi: <http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%20C3%87al%C4%B1%C5%9FmaRaporu-2013Bas%C4%B1lacak-N%C3%BCsha.pdf>

- Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13). 101-116. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/521/4777>
- Telman, C. (2002) *Basarıya Giden Yolda Meslek Seçimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(2), 62-67. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/kadinin-toplumsal-cnsiyet-rolnn-lderlk-davranilarina-ve-hemrelk-meslene-yansimala>
- Tezcan, M. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Feryal Matbaası.
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet Rollerine İle İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 100376).
- Tuncer, M. U. (2010). Halkla İlişkilerde Meslek Standartları: Uygulayıcılara Yönelik Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, Bahar 2011(32), 63-87. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/119998/>
- Turan, Ü. ve Kayıkçı, K. (2019). Lise son sınıf öğrencilerin meslek seçiminde ailenin rolü. *Turkish Studies*, 14(4), 2797-2816. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22984>
- Turkle, S. (1984), *The Secself: Computers and Human Spirits*. London: Granada Publishing Ltd.
- Uluocak, Ş., Gökulu, G., Bilir, O., Karacık, N., Özbay, D. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet*. İstanbul: Paradigma Akademi yayınları.
- Urhan, B. (2015). Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve işçi sendikalarında izdüşümleri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık Ve Güvenlik Dergisi*, 15(56), 22-29. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/msg/issue/49193/627955>
- Urhan, B., Etiler, N. (2011): Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 191-215. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71800/1155280>
- Ünal, F., Tarhan, S., Çürükvelioğlu Köksal, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Algısını Yordamada Cinsiyet, Sınıf, Bölüm ve Toplumsal Cinsiyet Oluşumunun Rolü. *Bartın*

- Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 227-236. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefad/issue/24999/287496>
- Ünlü, S. (2001). *Psikoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:1288, Açık öğretim Fakültesi Yayın No:710.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar: bir literatür taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 497-521. Erişim adresi:
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/191966/mod_resource/content/0/Vargel-Pehlivan%2C%20Toplumsal%20Cinsiyet%20Kuramlar%C4%B1.pdf
- Vatandaş, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları bağlamında kadının medyada metalaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(36) 747-775. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/adyusbd/issue/58655/714520>
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Blackwell.
- Wilson, E. O. (1975). *Sociobiology*. Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press.
- Yerin Güneri, O. (2011). *Psikodinamik Yaklaşımlar*. B.Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (135-169). Ankara: Pegem Akademi.
- Yerlikaya, B. (2019). *Eril Tahakküm Altında Emek Piyasaları ve İşin Cinsiyeti: Yatay ve Dikey Ayrışma*. İksad 4. International Congress On Social Sciences. (ss. 37-45), Erzurum.
- Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara'da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları* (Doktora tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No: 224217).

Zunker, V. G. (2006). Career Counseling A Holistic Approach. ABD: Brooks/cole product. <https://cherylpence.com/career-theories#Adjustment>

EKLER

Ek-1. Veri toplama araçları

GÖRÜŞME FORMU

Değerli Katılımcı,

Aşağıda yer alan görüşme formundaki bilgilerden Doç. Dr. Zeynep DEMİRTAŞ danışmanlığında gerçekleştirilecek olan yüksek lisans tez çalışmasında yararlanılacaktır. Bu araştırmada, ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçiminde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Cevaplarınız, sadece bilimsel çalışmalar için kullanılacaktır, hiçbir şekilde sizin kimlik bilgileriniz üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Görüşme yaklaşık otuz dakika sürecektir.

Çalışmamıza katılarak görüş ve deneyimlerinizi paylaştığınız için teşekkür ederiz.

Aynur Rabia KARAMANLI

Sakarya Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

BÖLÜM 1: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

- 1) Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
- 2) Yaş :
- 3) Yaşadığınız Yer: İl: İlçe:
- 4) Sınıf Düzeyi: () 9 () 10 () 11 () 12
- 5) Ailenizin Gelir Durumu: () 0-2799 () 2800-4999 () 5000-7999 () 8000 ve üstü
- 6) Hane gelir düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? () Düşük () Orta () Yüksek
- 7) Anne Eğitim Durumu: () Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Diğer
- 8) Baba Eğitim Durumu: () Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Diğer
- 9) Ailenize ilişkin aşağıdaki soruları cevaplayınız ve tabloyu doldurunuz.
 - Kiminle yaşıyorsunuz? () Anne-Baba birlikte () Diğer (Belirtiniz)
 - Anne-baba : () Evli () Ayrı/Boşanmış
 - Anne : () Hayatta () Hayatta değil
 - Baba: () Hayatta () Hayatta değil
 - Kardeşiniz var mı? () Evet () Hayır Kardeş sayısı.....

Görüşülen kişi ile ilişkisi	Cinsiyeti	Yaşı	Mesleği nedir?	Çalışma Durumu	Çalışıyor ise nerede?
-----------------------------	-----------	------	----------------	----------------	-----------------------

ANNESİ				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()
BABASI				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()
KARDEŞ1				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()
KARDEŞ2				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()
KARDEŞ3				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()
DİĞER (BELİRTİNİZ)				Çalışıyor () Çalışmıyor () Emekli () Diğer	Kamu () Özel ()

10) Ailenizin yaşam biçimini nasıl değerlendiriyorsunuz? () Geleneksel () Modern () Serbest

11) Ailenizin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? () Demokratik () Aşırı koruyucu

() Aşırı baskıcı () Çocuk merkezli () İlgisiz ve kayıtsız () Dengesiz ve kararsız () Destekleyici ve hoşgörülü

12) Ailede egemen olan kişi: () Anne () Baba () İkisi de () Tüm aile fertleri

BÖLÜM 2: EĞİTİM BİLGİLERİ

Öğrenim gördüğünüz lisenin adı:

1) Öğrenim Gördüğünüz Lise Türü: () Anadolu Lisesi () Meslek Lisesi () Teknik Lise () Sağlık Lisesi () İmam Hatip Lisesi () Diğer (Belirtiniz).....

2) Bu liseyi tercih ederken ailenizin düşüncesi ne oldu? Bu süreçte fikir ayrılığı yaşadığınız ise neden?

.....
.....
.....
.....

3) Okuduğunuz Alan: Sayısal() Sözel() Eşit Ağırlık() Dil()

Diğer (Belirtiniz).....

4) Okuduğunuz alanı tercih etme sebebiniz nedir? :

.....
.....
.....

5) Bu alanı okumaktan memnun musunuz? () Evet () Hayır

BÖLÜM 3: MESLEK TERCİHİNE İLİŞKİN SORULAR

1.) İleride yapabileceğiniz mesleğe/mesleklere ilişkin olarak mı alan tercihinizi yaptınız?

() Evet () Hayır

1a) Cevap evet ise düşündüğünüz meslek ya da meslekler nelerdir?

.....

1b) Cevap hayır ise bu alandan mezun olduktan sonra hangi mesleği/meslekleri yapmayı düşünürsünüz?

.....

..

2.) Bu meslek/meslekleri düşünme nedeniniz nedir? Meslek tercihinizde etkili olan faktörleri önem sırasına göre numaralandırınız. (1: En önemli)

Üniversite sınavı ()

İlgi ve yetenek ()

İş bulma imkanları ()

Kazancın yüksek olması ()

Kendi işimi kurma olanağı ()

Toplumdaki saygınlığı ()

Mesleğe duyduğum ilgi ()

Ailenin yönlendirmesi ()

Kariyer imkanı ()

Başka (belirtiniz)

3.) Ailenizle meslek tercihleri konusunda neler konuşuyorsunuz? Onların önerileri size nasıl yol gösteriyor?

.....

.....

.....

BÖLÜM 4: MESLEK SEÇİMİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1) Sizce mesleklerin cinsiyeti var mıdır? Bir mesleği cinsiyetle ilişkilendiriyor musunuz?

.....
.....
(Sondaj Soru -öğrenciden yeterli cevap alınmazsa aşağıdaki meslekler hakkında neler düşündüğü sorulabilir-)

- Hemşire
- Öğretmen
- Pilot
- Mühendis
- Polis
- Kabin Görevlisi (host- hostes)

(Sondaj soru -Öğrenciden kariyer gelişimi açısından değerlendirmesi istenebilir-)

-
.....
2) Sizce toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (*toplumsal cinsiyet kalıp yargıları : toplumun kadın ve erkeklerden beklediği davranış sorumluluklar*) meslek seçiminde önemli bir etken midir? Neden?

.....
.....
2a) Sizce aile hayatında kadın ve erkeklerin sorumlulukları nelerdir?

-
.....
• Kadın ve erkeklerin bu sorumlulukları meslek tercihlerini nasıl etkiler?

.....
.....
Annelik ve ev sorumluluğu açısından; (Sondaj soru)

.....
.....
Ev geçimi açısından; (Sondaj soru)

-
.....
• Bu sorumluluklar kadın ya da erkeğin özel veya kamu sektörünü seçmelerinde etkili midir? Neden?

.....
.....
.....

3) Kadınların ve erkeklerin meslek hayatında karşılaştıkları sorunlar neler olabilir?

.....
.....

- İşlerin kadın işi ve erkek işi olarak ayrıldığı düşüncesi ile iş bulamayacağınızı düşündünüz mü?

.....
.....

- Toplumda kadın ve erkek için kabul gören bir mesleği seçmenin çalışma hayatını kolaylaştıracağını düşünüyor musunuz? Evet ise neden?/ Hayır ise Neden?

.....
.....

- Aile içinde kadının toplum içinde kabul gören sorumluluklarının meslek hayatlarını ve meslek hayatındaki başarısını olumsuz yönde etkilediğini düşünür müsünüz?

.....
.....
.....

4) Kadınların/ Erkeklerin yoğun olarak yer almadığını düşündüğünüz meslek grupları var mı? Bu meslekler nelerdir?

.....
.....

4a) Neden yoğun olarak yer almadığını düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....

4b) Bu meslek gruplarından birini seçmeyi düşünür müsünüz? Neden?

.....
.....
.....
.....

4c) Erkeklerin/kadınların bu meslekleri daha çok tercih etmelerini ister misiniz?

Evet () Hayır ()

Evet ise neler yapılabilir?

.....

..

Hayır ise neden?

.....

5) Mesleğinizin günlük ve sosyal yaşantınıza olumlu yansıması için nasıl bir işiniz olmasını isterdiniz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

A) Çalışma süresi ve şekline göre;

Yarı zamanlı ()

Tam zamanlı ()

Uzaktan/evden çalışma () (bir kurum bünyesinde evden çalışma)

Freelance () (herhangi bir kuruma bağlı kalmadan dışarıdan iş alıp evden çalışma)

B) Çalışma koşulları

Yüksek ücretli ()

Kendi işyerim olsun ()

Terfi imkanı sunabilen ()

Hemcinsimin çoğunlukta olduğu bir işyeri olsun ()

Masabaşı çalışabileceğim bir iş olsun ()

Yönetebileceğim/aktif olarak sahada olabileceğim bir iş olsun ()

5a) Bu şıkkı/şıkları seçme nedenlerinizi yazınız.

.....

.....

.....

Ek-2. Sakarya valilik makamından alınan araştırma izin belgesi

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-29065503-44-42574380
Konu : Anket Uygulama İzin Talebi
(Aynur Rabia KARAMANLI)

02/02/2022

VALİLİK MAKAMINA

Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Bilimleri Enstitüsü EABD Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Aynur Rabia KARAMANLI'nın yüksek lisans tezi araştırması kapsamında *"Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisine Yönelik Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşleri"* konulu çalışma yapma talebi Sakarya Üniversitesi Rektörlüğünün 13/01/2022 tarihli ve 95917 sayılı yazıları ile bildirilmiştir.

Söz konusu çalışmanın, Adapazarı, Akyazı, Hendek, Serdivan ilçelerinde bulunan resmi ortaöğretim kurumları 11. ve 12. sınıf öğrencilerine eğitim öğretimin aksamamasına mahal vermeden gönüllülük esasına dayalı olarak, okul yönetiminin belirleyeceği zaman ve şartlarda 2021-2022 eğitim öğretim yılında uygulanması, çalışmada sadece ekteki mühürlü anket sorularının kullanılması ve yasal gerekliliğin ilgili okul müdürlüğünce yerine getirilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Engin KAHRAMAN
Millî Eğitim Müdür V.

OLUR
Murat KARASU
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Resmi Daireler Kampüsü B Blok Adapazarı/SAKARYA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (264) 251 36 14

Bilgi için: Cansu TURAN Dahili 1228

E-Posta: kamuzarari54@meb.gov.tr

Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

İnternet Adresi: <http://sakarya.meb.gov.tr>

Faks: 2642513611

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 4e64-9f5c-3fee-983c-bded kodu ile teyit edilebilir.

Ek-3. Görüşme formu uzman görüşleri

ÖT Ömer Faruk Tutkun

Kime: Siz

Bilgi: Zeynep Demirtaş

22.11.2021 Pzt 15:00

Merhaba Rabia hanım.

Görüşme formu iyi hazırlanmış olduğu söylenebilir.

Ancak aşağıdaki değişkenlerinde etkilemisi faydalı olabilir:

1- Algılanan sosyo-ekonomik-kültürel düzey.

Düşük Orta Yüksek

2- Kardeş sayısı

3- Algılanan toplumsal/dini yaşam biçimi

Geleneksel Modern Serbest vb.

4- Ailenin tutumu

Demokratik Otorite Serbest Hoşgörü Baskıcı vb.

3. ve 4 maddeler literatürden bakarak f-daha doğru ifade lendirmeleri bulabilirsiniz.

5- Ailede egemen olan kişi

Anne Baba İkisi de Tüm aile fertleri vb

6- Formdaki 2. soruda yer alan meslekler yetersiz. Belki de hiç meslek yazılmaması. Ya da olabildiğince tüm meslekleri yazmalı ve en son "DİĞER" seçeneği olmalı. Ayrıca, burada yer verilen meslekler çoğunlukla kamuda yer alıyor. Özel sektöre de yer vermeli.

7. 5. sorunun son maddesi numaralandırma hatalı olabilir.

8- 5-B maddesine "Özgür irademe göre belirleyebileceğim" gibi bir ifade eklenebilir.

9. Diğer görüşleriniz var ise yazınız eklenebilir.

Başarılar dilerim.

Prof. Dr. Omer F Tutkun

Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ÖV Ömer Faruk Vural

Kime: Siz

17.11.2021 Çar 21:03

GÖRÜŞME FORMU.docx

22 KB

Dosya üzerinde yorum yaptım

On Tue, Nov 16, 2021 06:50 PM, Aynur RABİA

wrote:

Hocam merhaba, nasılsınız?

Zeynep Demirtaş danışmanlığında gerçekleştireceğim 'Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Etkisine Yönelik Ortaöğretim Öğrencilerinin Görüşleri' isimli tez çalışmam için hazırladığım görüşme formunu inceleme fırsatınız olursa çok sevinirim. Döndütleriniz benim için çok kıymetli olacaktır.

Sevgi ve saygılarımla.

SE Subhan Ekşioğlu

Kime: Siz

18.11.2021 Per 06:36

GÖRÜŞME FORM"J_incelem...

27 KB

Aynur hanım merhaba

Görüşme formunuzun incelenmiş hali ekte yer almaktadır. İyi çalışmalar dilerim.

Ek-4. Etik kurul izin onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 11.12.2021-85909

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-85909
Konu : 02/10 Aynur Rabia KARAMANLI

11.12.2021

Sayın Aynur Rabia KARAMANLI

İlgi : Aynur Rabia KARAMANLI 17.11.2021 tarihli ve 0 sayılı yazı

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 08.12.2021 tarihli ve 02 sayılı toplantısında alınan "10" nolu karar ile Aynur Rabia KARAMANLI'nın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu : BSUSZPZ8TB Pin Kodu : 31592

Adres: Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No: 0264 295 50 00 Faks No: 0264 295 50 31
e-Posta: ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ: www.sakarya.edu.tr

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/cbd?ek=5783&ed=BSUSZPZ8TB&es=85909>

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

